

Islanti matkaajien silmin
Matkaajien välittämä kuva vuosien 1845–1863 Is-
lannista

Aku Nikkilä

Pro gradu –tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Tutkimusaiheenani on matkakirjojen luoma islantikuva 1800-luvun puolivälissä. Vertailen lähdeaineita toisiinsa ja aiemmin luotuun islantikuvaan hyödyntäen historiankirjoitusta Islannista sekä tutkimusta etnografiasta, stereotyyppioista, romantiikasta, matkaamisesta, matkakirjoituksesta ja taiteensuuntauksista. Tutkimukseni on kuvattua tutkimusta, eli käsitysten, asenteiden ja mielipiteiden historiaa. Näin ollen myös yksilöiden faktatiedot, uskomukset ja ennako-odotukset kuuluvat aiheeseeni.

Tutkimukseni aineisto ja ajanrajaukseni alkaa itävaltalaisen Ida Pfeifferin vuonna 1845 tekemästä Islannin matkasta ja tämän alun perin saksasta englanniksi vuonna 1852 käännetystä teoksesta *A Visit to Iceland and the Scandinavian North*. Valitsin 50-luvulla matkanneita kaksi: amerikkalaisen Pliny Milesin vuonna 1852 tekemän matkan, josta hän kirjoitti vuonna 1854 julkaistun *Norðurfari: Or, Rambles in Iceland*, sekä lordi Dufferin 1856 matkan, joka julkaistiin ainoana kirjeiden muodossa kirjoitettuna teoksena 1857. Lopetan tutkimuksen Sabine Baring-Gouldiin, jonka 1862 matka edusti jo uudenlaista saagamatkailua ja *Iceland: Its Scenes and Sagas* julkaistiin vuonna 1863. Hyödynsin valinnoissani Baring-Gouldin tekemää listaa Islantiin matkanneista ja tutkimuskirjallisuuden mainintoja heistä.

Matkakirjallisuuden vertailu paljasti miten vanhat käsitykset Islannista, maan luonnosta, ihmisistä ja kulttuurista elivät edelleen 1800-luvun puolivälissä ja kuinka näitä jatkettiin, yritettiin muuttaa tai nähtiin uusin silmin erilaisten ideologioiden kautta. Tässä prosessissa vaikuttivat yksilöiden omat tiedot ja mielipiteet sekä laajemmat aallot. Saagojen käännytyö ja yhä laajempi pohjoisen popularisoituminen loi erilaisia ennako-odotuksia 1860-luvulle kuin 1840-luvulle. Matkakirjat ovat kaikki samaa mieltä monista asioista, kuten islantilaisten hyvästä koulutuksesta ja rehellisyydestä sekä luonnon mahtavuudesta ja vaikuttavuudesta, mutta ristiriitaisia ihmisten moraalisuudesta, laiskuudesta, vieraanvaraisuudesta, hygieniasta ja siitä, millaista luonnon mahtavuus oli. Matkakirjat olivat jatkuvassa keskustelussa toistensa ja muiden aiempien kirjoittajien kanssa. Matkailijat tunsivat selkeästi aikansa tekstejä ja ideoita maasta haluten lisätä omat arvionsa toisten mukaan. Islanti nähtiin jatkuvasti kontrastissa sen menneisyyteen, ja nykyisyys tapasi hävitä kultaisemmaksi ajatellulle menneelle. Menneisyyden kautta Islanti liitettiin myös laajempaan Euroopan menneisyyteen ja klassiseen aikaan.

Islanti, matkakirjallisuus, etnografia, stereotypia, 1800-luku, subliimi, pittoreski, romantiikka, valistus, yläluokka

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	1
1.1	Kiinnostus Islantia kohtaan ja matkustamisen traditio 1800-luvulla.....	1
1.2	Tutkimusaineisto.....	4
1.3	Tutkimuskysymys, rajaus ja metodi.....	10
1.4	Tutkimustraditio.....	14
2.	Matkakirjallisuus ja ympäristö.....	17
2.1	Pohjoinen matkakirjallisuudessa	17
2.2	Matkakirjat ja kartat yksilön oppaina	24
2.3	Matkan turismipisteet.....	27
2.4	Yhteenveto.....	36
3.	Matkakuvaukset ja stereotypiat	37
3.1	Islanti ja stereotypiat	38
3.2	Alkoholin käyttö	41
3.3	Vieraanvaraisia ja ystävällisiä, vaiko ahneita ja sydämettömiä	43
3.4	Laiskuus ja apatia	48
3.5	Älykyys ja koulutus.....	52
3.6	Hygienian puute.....	54
3.7	Rehellisyys.....	56
3.8	Yhteenveto.....	56
4.	Luonto, maisema ja ympäristö.....	58
4.1	Kohti romanttista maisemaa.....	59
4.2	Villi subliimi	61
4.3	Pittoreski	65
4.4	Nostalginen kaipuu	69
4.5	Yhteenveto.....	76
5.	Jylhä Islanti, sen ristiriitaiset ihmiset ja nostalginen menneisyys.....	78
6.	Lähdeluettelo	81
6.1	Alkuperäislähteet.....	81
6.2	Tutkimuskirjallisuus.....	81

1. Johdanto

1.1 Kiinnostus Islantia kohtaan ja matkustamisen traditio 1800-luvulla

Islantimatkakirjallisuuden kaanonia ryhdyttiin kirjoittamaan matkajien toimesta 1700-luvun myöhemmällä puolivälillä ja 1800-luvulla.¹ 1800-luvun puolivälin matkajat, joita käsittelen tutkimuksessani, saattoivat jo tukeutua näihin aiempiin pioneereihin, mitä he paljon tekivätkin, mutta Islanti oli pitkään aikaan ollut vain vähän tunnettu periferia. Andrew Wawn pohtii vuonna 2000 ilmestyneessä teoksessaan *The Vikings and the Victorians, Inventing the Old North in 19th-Century Britain* miten Islannin ja Brittien varhaiset suhteet keskiajalla koostuivat kalastuksesta ja kaupankäynnistä. Myöhäiskeskiaikainen englantilainen romantiikkakin ohjautui maantieteellisesti kohti etelää ja itää pohjoisen sijaan. Laivat Islannista toivat Britanniaan mieluummin kapakalaa kuin saagojen käsikirjoituksia. 1500-luvun lopulla Islanti oli edelleen kapakalan tuottaja, mutta tämän lisäksi se sai kunnian olla yön kuningaskunta: ympäristöltään katastrofaalinen alue täynnä rikkikaa-suja, jossa Hekla oli portti helvettiin. Asukkaina tässä maassa taas oli petomaisia otuksia, jotka söivät kapakalaa ja jopa laivan kynttilät tai jäätynyttä olutta taskustaan. Islannista oli lukuisia erilaisia väärinkäsityksiä ja fantasioita liikkeellä, niinkin paljon, että Arngrímur Jónsson yritti kirjallaan laannuttaa niitä 1600-lukua lähestyttyä, mikä ei kuitenkaan Wawnin mukaan ollut erityisen onnistunutta ja tarvitsi tuekseen vuonna 1758 Niels Horrebowen *The Natural History of Icelandin*.² Adolf Fridriksson toteaa vuonna 1994 ilmestyneessä kirjassaan: *Sagas and popular antiquarianism in Icelandic archaeology*, miten samainen Jónsson kirjoitti ensimmäisen saagojen jälkeisen historiankirjan *Crymogæan* Islannista. Hampurissa vuonna 1609 julkaistussa teoksessaan Jónsson kuvaili saagojen tapahtumia ja nosti saagojen kulta-ajan Islannin muiden kuuluisien maiden rinnalle paikkana, jolla oli oma kulttuuri ja historia. Tätä kautta monet ulkomaalaiset tutkijat oppivat suuresta määrästä historiallisia lähteitä, joita Islannista oli.³

Historioitsija Karlsson määrittelee Islannin kulta-ajaksi kutsutun ajan sen kolonisaatio- ja tasavaltakauteen, mikä alkoi noin 870-luvulta, jolloin Islantia alettiin asuttamaan, jatkuen aina vuoteen 1262 jolloin Islanti alistui Norjan vallan alle. Karlsson huomioi myös tämän

---

¹ Wawn 2000, 34-36.

² Wawn 2000, 9-15.

³ Fridriksson 1994, 5.

olevan juuri se aika, jota monet matkajat ihannoivat.⁴ Tämä aika on jatkuvassa dialogissa matkakirjoissa nykyisyyden kanssa ja monesti romanttistnostalgisessa roolissa.

Miltei totaalaisesta tietämättömyydestä Islantia kohtaan alkoi 1600-luvulla heräämään yhä suurempaa mielenkiintoa vanhaa pohjoista⁵ kohtaan. Osallisina tähän olivat vanhan pohjoisen käsitteen nousu poliittiseen väittelyyn, lähentyvät diplomaattiset suhteet ja erityisesti Ruotsissa ja Tanskassa julkaistut teokset vanhasta pohjoisesta, joita löytyi vielä 1700- ja 1800-luvun pohjoisesta innostuneiden kirjahyllyistä.⁶ 1600- ja 1700-luvulla monia saagojen käsikirjoituksia kerättiin ja vietiin ulkomaalaisiin kirjastoihin.⁷ Näitä käännettiin latinaksi ja julkaistiin tietoa saagoista, kuin myös kielipöytä, riimuista ja numismatiikasta. Britit, jotka olivat kiinnostuneita vanhasta pohjoisesta, alkoivat myös enemmässä määrin verkostoitumaan.⁸ Suuri antikvaarisen tutkimuksen nousu tapahtui vasta 1800-luvulla. 1800-luvun puolivälissä alkoi kasvaa suurempi halu suojella Islannin muinaisesineistöä, ja vuonna 1863, johon tutkimukseni loppuu, tanskalaiset ja islantilaiset akateemikot perustivat ”The Collection of Icelandic Antiquities”, jonka jälkeen saatiin ensimmäiset suhteellisen ammattimaiset kuraattorit ja arkeologit.⁹

Wawn tunnistaa 1700-luvun lopun Thomas Percyn ja Thomas Grayn vanhan pohjoisen kirjallisuuden ja mytologian vaikutuksen tuojiksi populaariin yhteiskuntaan ja yhdistää heidän työnsä siihen, että 1840-luvulle tultaessa viikinkiaika oli jo tuttu aihe julkisissa kouluissa ja antikvaarisissa yhteisöissä. 1700-luvulta 1800-luvulle sana viikinki muuttui liki tuntemattomasta tarkoittamaan ylviäit meren kuninkaita. Viktoriaanisiet ihmisiet kekisivät pitkälti itse koko viikinki käsityksen, ja 1840-luvun jälkeen sana ilmestyi tihenevään tahtiin alati suurenevissa määrin populaarikulttuurissa ja tiedeteksteissä. Lontooseen perustettiin jopa viikinki-klubi, jonka jäsenten ottamia vanhan pohjoisen arvonimiä pilkattiin Punch-lehdessä. Jo 1700-luvun lopulla pohjoisesta innostuneille tuli tärkeäksi vanhan pohjoisen ja saaga-kertomusten tapahtumapaikoille pääsy Islantiin ja Norjaan. Tästä matkaamisesta tuli 1800-luvulla iso osa viktoriaanista viikinkimismiä, jolloin Islanti nousi Ateenan ja Rooman rinnalle paikaksi, johon saattoi ”pyhiinvaelttaa” kokemaan viikinkikokemuksen.¹⁰ Lähdeaineistossani tämä vertautuminen näkyi esimerkiksi siinä, kuinka

---

⁴ Karlsson 2000, 1-3.

⁵ Tutkimuskirjallisuudessa viitattiin yleensä termillä vanha pohjoinen saaga-ajan Skandinaviaan

⁶ Wawn 2000, 17-18.

⁷ Fridriksson 1994, 5-8.

⁸ Wawn 2000, 19.

⁹ Fridriksson 1994, 5-8.

¹⁰ Wawn 2000, 3-33.

sanaa pyhiinvaellus käytetään kuvaamaan Islannin vuorille nousua tai verrataan matkaa Þingvelliriin, eli Thingvellirin, matkaksi Mekkaan. ”- - commenced my pilgrimage to the smoking mountains”,¹¹ kommentoi Pfeiffer ja Miles taas toteaa: ”Our cavalcade was not quite as large as the one that annually makes a pilgrimage to Mecca, but a pretty good one for Iceland”.¹² Dufferin jopa suoraan liittää Reykjavikin Ateenaan ja Roomaan: ”- - site¹³ - - was determined by auspices not less divine than those of Rome or Athens - -“;¹⁴ vaikka toteaakin tämän jälkeen kaupungin koostuvan vain vajoista. Viktoriaanisella ajalla matkajat toistuvasti innostivat matkakertomuksillaan toisia matkustamaan saagojen tapahtumapaikoille ja kertomaan taas omista matkastoistaan sekä ”pyhiinvaelluksistaan”.¹⁵

Matkakirjallisuus Islannista alkoi 1700-luvun toisella puolivälillä ja kasvoi siitä 1800-luvun alkuun. Bjarni Pálssonin ja Eggert Ólafssonin tutkimusretkestä tehty selonteko, joka julkaistiin vuonna 1772, aloitteli ja ohjasi paljon tulevaisuuden matkajia.¹⁶ Ensimmäisen Brittiläisen tutkimusretken Islantiin johti Sir Joseph Banks vuonna 1772, tältä retkeltä ovat peräisin myös Uno von Troilin kirjeistä muodostuva kirja, joka sai laajan lukijakunnan Euroopasta.¹⁷ Wawn listatessaan pioneereja englanninkielisen maailman Islanti-innostuneisuudelle ja alkavalle islantimatkustukselle luettelee Sir John Stanleyn, joka kävi Islanissa 1789, Mackenzien sekä Hollandin, jotka vierailivat Islannissa vuonna 1810, Hendersonin 1814-15, ja vähemmän tunnetun Thomas Wilsonin, joka kävi Islanissa vuonna 1830, mutta ei julkaissut matkastaan mitään.¹⁸

Tällaisessa kontekstissa olevasta Islannista tutkin Islantikuva 1800-luvun puolivälivälissä matkakirjojen avulla. Miten matkakirjailijoiden luoma kuva vertautui aiempaan matkakirjallisuuteen Islannista, millaisia ennakko-odotuksia, ideologioita ja stereotyyppioita voidaan heidän tekstistään nähdä sekä kuinka se suhteutuu todelliseen historian kirjoitukseen tästä ajasta. Painotuksena on matkakirjallisuus, etnografia, stereotyyppiat, romantiikka ja kuvatutkimus.

---

¹¹ Pfeiffer 1852, 106.

¹² Miles 1854, 66.

¹³ Puhutaan Reykjavikistä.

¹⁴ Dufferin 1859, 46.

¹⁵ Wawn 2000, 3-33.

¹⁶ Barton 1998, 116-117.

¹⁷ Agnarsdóttir, 2013, 22-23.

¹⁸ Wawn 2000, 34-36.

1.2 Tutkimusaineisto

Olen valinnut vertailtavaksi aineistoksi neljä matkakirjaa vuodesta 1845 vuoteen 1863. Ajallisesti vanhin on Ida Pfeifferin alun perin saksaksi laatima matkakirja *Nordlandfahrt: Eine Reise nach Skandinavien und Island im Jahre 1845*. Teoksen englanninkielinen painos ilmestyi seitsemän vuotta myöhemmin otsikolla *A Visit to Iceland and the Scandinavian North*. Toisena päälähteenäni toimii amerikkalaisen Pliny Milesin vuonna 1854 ilmestynyt teos *Norðurfari: Or, Rambles in Iceland*. Näiden rinnalle otin lähdeaineistokseni kaksi brittiläistä teosta. Varhaisempi on Frederick Temple Hamilton-Temple-Blackwoodin, tai lordi Dufferin,¹⁹ jona häntä yleensä kutsutaan tekstissä, vuonna 1857 ilmestynyt *Letters From High Latitudes*, joka muista poikkeavana on kirjoitettu kirjeiden muodossa. Hyödynsin myös tästä kaksi vuotta myöhäisempää painosta. Viimeisimpänä valitsin Sabine Baring-Gouldin vuonna 1863 ilmestyneen teoksen *Iceland: its Scenes and Sagas*. Pfeiffer teki matkansa vuonna 1845, Miles 1852, Dufferin 1856 ja Baring-Gould 1862. Kirjat muodostavat hyvän lähdeaineiston, sillä ne ovat ilmestyneet hyvin lähellä toisiaan ja kaikki ottavat osaa samaan aiemmista matkakirjoista jatkuvaan keskusteluun Islannista. Tästä syystä valitsemani matkajaajat kommentoivat toisistaankin ja myöhemmin matkanneet joko vahvistavat tai torjuivat aiempien sanomisia.

Sekä Baring-Gould, että Dufferin mainitsevat Pfeifferin aiempaan Islanti matkajaan ja hyvämaineisena tiedonlähteenä.²⁰ Miles taas kuvaa kirjassaan Pfeifferia murisevana, pahansuisuisena ja koppavana haastaessaan tämän väitteitä.²¹ Pfeiffer, Dufferin ja Miles ovat kaikki listattuna Baring-Gouldin tarjoamassa kirjalistassa Islannista innostuneille.²² Dufferinin kirjasta tehtiin lukuisia painoksia halki vuosisadan pysyen suosittuna ja korkean kulttuurin statuksessa, minkä takia monet pohjoiseen matkaavat siteerasivat sitä inspiraation lähteenä.²³ Wawn jopa kutsuu sitä kaikkein laajimmin luetuimmaksi 1800-luvun pohjoista matkaa käsitteleväksi kirjaksi. Vuosisadan lopulla kymmenentenä painoksena, kirjan leppoisaa tyyliä matkittiin paljon ja titteliä parodioitiin yhtenä.²⁴

Pfeiffer syntyi vuonna 1797 Wienissä porvari-perheeseen ainoana tyttönä. Hän rakasti matkakirjoja ja ideoita matkustamisesta jo lapsena, mutta tilaisuus matkaamiseen tuli vasta

---

¹⁹ Käytän hänestä tätä nimeä jatkossa.

²⁰ Baring-Gould 1863, xivii, Dufferin 1857, 22.

²¹ Miles 1854, 95-97.

²² Baring-Gould 1863, xivii.

²³ Hansson 2009, 62.

²⁴ Wawn 2000, 290.

hänen kahden poikansa kasvettua aikuisiksi Pfeifferin ollessa 45-vuotias. Hänen ensimmäinen matkansa vuonna 1842 johti Pyhälle maalle ja seuraava Skandinaviaan ja Islantiin, minkä jälkeen hän kulki kahdesti maailman ympäri ja päätyi lopulta Madagaskarille. Matkakertomukset näistä tekivät hänet kuuluisaksi Euroopassa ja Yhdysvalloissa, mistä hän sai myös paljon tunnustusta ja tukea matkoilleen. Hänellä ei ollut tieteellistä taustaa tai muodollista koulutusta, vaan Wattin mukaan Pfeifferin menestyksen salaisuus oli hänen intohimonsa matkustamiseen, määränpäiden vaarallisuus ja näiden poikkeavuus matkakohteina sekä hänen varsin uniikki luonteensa ja näkökulmansa sekä kirjoituksensa laatu. Näihin vaarallisina pidettyihin matkakohteisiin hän tapasi matkata yksinään, mutta tarvittaessa hän otti palvelijoita.²⁵ Michaels huomauttaa vielä, että tuona aikana Pfeifferista teki eksentrisemmän se, että hän tosiaan kulki yksinään eikä jonkun miehen kanssa, kuten odotettiin. Pfeiffer piti matkoillaan mukanaan hyvin pientä määrää rahaa ja omaisuutta, mikä ainakin alussa saattoi johtua siitä, ettei hänen taloudellinen tilanteensa ollut kovin hyvä.²⁶ Pfeiffer matkaa myös Islantimatkakirjassaan yksin, tosin osan matkaa hänellä on mukana tuttuja ja Islannissa hän hyödyntää useita oppaita. Teoksen alussa hän nostaa lukijalle esiin kuinka matkan vaarat ja vaikeudet eivät häntä pelota sillä hän on terve eikä pelkää kuolemaa. Lisäksi hän kommentoi kuinka ikänsä puolesta hän voi jo matkata yksin.²⁷ Hän ei erityisemmin tuhlaa rahaa ja nojaa paljon vieraanvaraisuuteen, kuten muutkin matkajaat tekevät Dufferinia lukuun ottamatta. Pfeifferin muita vähäisempi koulutus tulee muun muassa esiin siitä, ettei hän osaa latinaa.²⁸

Pfeifferin teoksesta on mainittava, että käytän myöhempää käännskirjallisuutta johon on lisätty editorin nootteja, essee islantilaisesta runoudesta, käänös islantilaisesta *Völuspá*-runosta, lyhyt selostus Islannin historiasta ja käänös *The Diver*-balladista, joka mainitaan Geysirien yhteydessä. Erityisesti myöhemmin lisätyt nootit on otettava huomioon sillä ne antavat osviittaa siitä mitä ja miten on haluttu lisätä Pfeifferin olemassa olevaan tekstiin.

Frederick William Hamilton Temple Blackwood Dufferinin kreivi (1826–1902) kuului irlantilaiseen aatelistoon ja hänestä tuli arvostettu diplomaatti Britanniassa toimien elämänsä aikana kenraalikuvernöörinä Kanadassa, suurlähettiläänä Venäjällä, Ottomaanien imperiumissa ja Ranskassa sekä varakuninkaana Intiassa. Hänen perhetaustastaan löytyy

---

²⁵ Watt 1991, 339-343; Michaels 2013, sähköinen lähde.

²⁶ Michaels 2013, sähköinen lähde.

²⁷ Pfeiffer 1852, iix-x.

²⁸ Pfeiffer 1852, 135.

kirjailijoita, kuten hänen äitinsä Helen Dufferin, joka julkaisi runoutta, näytelmiä ja poikaansa myöhemmän matkakirjan Niilistä, joka matki nimensä Dufferin kuuluisasta matkakirjasta. Heidi Hansson kertoo, kuinka Dufferin elämäkerran *The life of Marquis of Dufferin and Ava* 1905 kirjoittaja Sir Alfred Lyall kuvaili Dufferinin omaavan viehättävän ja puoleensa vetävän persoonan ja herrasmiehen tavat. Lisäksi Dufferin oli hänen mukaansa ollut sukkela, älykäs, eloisa ja antelias ihminen. Lyall uskoi näiden luonteenpiirteiden löytyvän Dufferin matkakirjasta ja selittävän sen viehättävyyttä.²⁹ Itse yhdyin tähän mielipiteeseen ja matkakirjassaan Dufferin näyttää jatkuvasti itsensä aktiivisena, sosiaalisena ja eloisana ihmisenä, joka on aina valmis hurmaamaan uusia ystäviä. Tekstissään hän näyttää myös älykkyyttään kertomalla faktatietoa monestakin asiasta, kun taas sukkeluus tulee esiin monesti huumorin muodossa.

Lordi Dufferinin kirjekokoelma muodostaa aineistossani lähdekriittisen poikkeuksen sen erilaisen luomisprosessin tähden. Äidilleen ositetuina kirjeinä ne tuntuvat jossain määrin privaateimmalta ja lukija ottaa Dufferinin äidin roolin Dufferinin puhuessa suoraan äidilleen. Hansson huomauttaa, että 1800-luvulla tällainen diskurssi nähtiin perinteisesti feminiiniksi. Yksityinen kirjoitustyyli oli kuitenkin tyypillistä turismimatkaamiselle riippumatta oliko kirjoittaja mies vai nainen.³⁰ Lisäksi Dufferin huolehtii useaan kertaan, ettei hänen äitinsä huolestuisi, ja paljastaa olevansa valmis olemaan epäluotettava kertoja tämän takia.³¹ Voidaan myös olettaa Dufferinin jollain tavoin muokanneen kirjeitä niiden muotouduttua kirjaksi, hän on ainakin lisännyt siihen asioita ja sensuroinut harvoja nimiä. Toisaalta tämä pätee kaikkien matkailijoiden kykyyn myöhemmin muuttaa kirjoittamiinsa. Pliny Miles tosin sanoo kirjansa alussa, että haluaisi kirjansa olevan suoraan tuore katsaus omasta kokemuksestaan, koska liika editointi myöhemmin pilaisi sen tyylin.³² Hansson kertoo kuinka Dufferinin äiti on alati läsnä hahmona joka on huolissaan poikansa olinpaikasta ja on symboli Dufferinin koti-ikäväälle. Häntä puhutellaan useassa otteessa suoraan ja Dufferin on valinnut kertomansa yksityiskohdat siinä mielessä kiinnostaisiko se hänen äitiään tai mahdollisesti hänen ideaansa yleisestä naislukijasta, ohjaten narratiivin korkealuokkaiseen naiselliseen ympäristöön. Hän ei myöskään oleta naislukijoiden ymmärtävän teknistä informaatiota, esimerkiksi sekstantin käytöstä. Sen sijaan hän kes-

---

²⁹ Hansson 2009, 62.

³⁰ Hansson 2009, 66.

³¹ Dufferin 1857, 314, 409.

³² Miles 1854, xv.

kittyy yleisiin feminiineihin aiheisiin, kuten naisten ulkonäköön ja vaatteisiin, kotielämään, esimerkiksi talouden hoitoon, ruokatottumuksin, siihen miten lapsia kohdellaan, häiden tapoihin ja naisten statukseen. Esimerkiksi Reykjavikissä Dufferin keskittyy talojen kauniiseen ulkomuotoon, joita naiset olivat hoitaneet hyvin tai kirkon jälkeen hän kuvailee tarkasti naisten vaatteita ja kommentoi naimisiinmenoon ja eroon liittyviä lakiasioita. Dufferin kiinnostus näihin seikkoihin selittyy sillä, että niitä oli kommentoitu paljon brittiläisessä matkakirjallisuudessa ennen paljon väiteltyä lakiesitystä: *Divorce and Matrimonial Causes Act of 1857*.³³

Sekä Pfeifferille että Dufferinille Islanti oli vain osa matkaa, joten mielestäni tämä on otettava kriittisesti huomioon. Dufferinin matka koostui sen aloituksesta Britanniassa, merimatkoista, Islannista, Jan Mayenista ja Spitsbergenista. Wawn huomauttaa, että Dufferinin Islanti-osuus oli vain neljäsosa koko teoksesta ja hänestä Dufferinin sydän ei ole ollut mukana, vaikka islantilaiset kehuivatkin sitä ja Dufferin perheineen pysyi kontaktissa islantilaisten kanssa myöhemmin muun muassa auttaen islantilaisia maahanmuuttajia Kanadassa. Silti hänen matkansa eivät yltäneet kuin monesti käydyille Þingvellirille, Heklalle ja Geysireille. Hänen saagainnostuneisuudesta ei näy paljoa jälkiä tekstissä, muuta kuin nopea maininta Þingvellirissä josko hän voisi matkia Flosi Þórðarsonin legendaarista loikkaa Flosahlaup nimisten kivien yli.³⁴ Huomauttaisin Dufferinin yhdistävän myös Eyrbiggjan alueen saagoihin ja kertovan tässä yhteydessä alueeseen sopivan kertomuksen.³⁵ Dufferinin matkasta on mielestäni otettava huomioon hänen suunnittelemansa matka ja hänen toteuttamansa matka. Alun perin hänen piti kulkea maan halki saaren pohjoiselle rannikolle saakka Geysireiden jälkeen, mutta päätyi lopulta ranskalaisten tarjoaman avun takia kulkemaan heidän kanssaan meriteitä länsirannikkoa seuraten pohjoiseen, jolloin Islannin tutkiminen jäi lyhyeksi ja siirsi kirjan teeman enemmän arktiselle merelle.

Pfeiffer aloittaa matkakirjansa Wienistä lähtiessään ja matkaa Itävallasta Islantiin muun muassa Prahan, Hampurin ja Kööpenhaminan kautta. Viimeisestä alkoi hänen merimatkansa Islantiin. Islannista Pfeiffer palaa Kööpenhaminaan, josta hän miltei heti suuntaa Christianiaan³⁶ tutkimaan Ruotsia ja Norjaa. Tämän jälkeen kuvataan vielä matka takaisin Wieniin. Pfeifferin kirjoittama osuus Islannista oli reippaasti alle puolet kirjasta, tosin

---

³³ Hansson 2009, 66-67.

³⁴ Wawn 2000, 290.

³⁵ Dufferin 1859, 162.

³⁶ Oslosta käytetty nimi tuolloin.

silti suurin fokus ja eniten huomiota saanut alue. Hän kertoi lähes yhtä paljon alueista matkallaan Euroopassa, kuin Ruotsista ja Norjasta.

Pfeifferille matkan kokonaisuus oli skandinaavinen pohjoinen, kun taas Dufferinille se oli arktinen pohjoinen, mikä muuttaa sitä missä kontekstissa Islanti näkyi. Wawnin mukaan Dufferin jopa halusi alun perin nimetä kirjansa ”Arctic Islands” nimellä, mutta kustantaja väitti yleisön olevan väsynyt kaikkeen arktiseen. Samaan henkäykseen Wawn huomauttaa, että otsikot kuten pyhiinvaellus saagapaikoille olivat vielä hieman edessäpäin.³⁷ Baring-Gouldin otsikko jo nostaa saagat maisemien kanssa samalle tasolle. Jätän suurimmaksi osaksi Islannin ulkopuoliset osuudet huomioimatta, mutta pienissä määrin otan tutkimukseeni Pfeifferin ja Dufferinin kokemuksia Islannin ulkopuolella, jos ne liittyvät jotenkin Islantiin ja heidän luomaan kuvaan siitä.

Pliny Miles syntyi 16.11.1818 Watertownin kaupungissa New Yorkissa ja kasvoi maatilalla. Hän opiskeli lakia, mutta ryhtyi matkaajaksi, luennoitsijaksi ja kirjailijaksi. Hän kirjoitti paljolti tietokirjoja kuten *Ocean Steam Navigation, Elements of Memolichry, Statistical Register* tai *Postal Reform, Its Urgent Necessity and Practicability*. sekä lukuisia lehtiartikkeleita.³⁸ Miles matkasi paljon ympäri Yhdysvaltoja ja Eurooppaa, Islannin lisäksi hän kävi Euroopassa muun muassa Norjassa, Skotlannissa ja Italiassa.³⁹ Islannissa käydessään Miles ei kuitenkaan vielä ollut vieraillut ainakaan Italiassa, vaan hän nootissa huomauttaa kuinka hän on sittemmin käynyt Italiassa ja Sisiliassa, ja kuinka nämä maat eivät onnistuneet voittamaan Islannin kauneutta.⁴⁰ Pliny Milesin persoonaa ja tuotantoa kuvataan hänen kuolinilmoituksessaan, joka julkaistiin The Times -lehdessä 04.05.1865. Artikkelin mukaan Miles oli kirjeistään ja matkakirjoistaan maailmalla tunnettu yhdysvaltalainen, joka kannatti postin reformaatiota ja toimi opettajana sekä kirjailijana. Luonteeltaan häntä kuvaillaan tarkkailijaksi, avosydämiseksi, ystävälliseksi ja kaikkialla tervetulleeksi sosiaalisuutensa ansiosta. Lehdessä mainitaan hänen matkansa Islantiin ja tästä tehdyn huomiota keränneen matkakirjan sekä myöhempien vuosien aktiivisuus edistää postia. Hänen tekstiään kuvataan yleisesti koruttomaksi, mutta vakuuttavaksi, se ei luota retoriikkaan vaan faktojen esittelyyn.⁴¹ Lontoolainen The Athenæum –lehti kuvaa

---

³⁷ Wawn 2000, 292.

³⁸ MacBride 1947, sähköinen lähde.

³⁹ Ísleifsson 2019, 40.

⁴⁰ Miles 1854, 142.

⁴¹ nytimes.com, The New York Times. <https://www.nytimes.com/1865/05/04/archives/obituary-death-of-pliny-miles-the-american-advocate-of-cheap.html>

Milesiä marraskuussa 1854 ilmestyneessä artikkelissaan *Nordufari; or, Rambles in Iceland, 1852* paljon matkanneeksi, mutta edelleen Amerikka-henkiseksi, mikä antaa hänen matkakirjansa narratiiville viehättävyyttä. Lehden mukaan hänen kuvailunsa Islannista ovat pittoreskeja ja todellisia. Kirjoituksen koruttomuus tuo luonnollisen tunteen Milesin tekstille.⁴² Mahdollisesta koruttomuudesta voi kertoa sekin, että hän oli ainoa matkaaja nelikosta, jonka kirjassa ei ole lainkaan kuvia Islannista. Hänen amerikkalaisemmalla tyylillään luulen viitattavan hänen käytökseensä. Hän muun muassa vieritti kiviä jyrkän teeltä islantilaisen taloa päin maksaen tästä huvistaan kuitenkin vahingonkorvausta ja merimatkallaan suostutteli kapteenin laukaisemaan tykin itsenäisyyspäivän kunniaksi.⁴³ Miles kertoo hyvin paljon faktatietoa Islannista, mutta tekee tämän paljolti erillisinä lukuina.

Sabine Baring-Gould (1834-1924) oli aateline englantilaissyntyinen pastori, kirjailija, ahkera artikkelien kirjoittaja, grimmiläinen folkloren kerääjä, kielitieteilijä, luennoitsija ja saagojen kääntäjä.⁴⁴ Hän vietti lapsuutensa matkaten ympäri Eurooppaa perheensä mukana,⁴⁵ joten matkaaminen ja kielten opiskelu ei ollut mitään uutta hänelle. Wawn tunnistaa Baring-Gouldin jatkuviksi motiiveiksi perheen, uskon ja folkin.⁴⁶ Hän selostaa miten Baring-Gouldin intohimo saagojen tarinoihin ja skandinaaviaan heräsi jo tämän nuoruudessa. Wawn korostaa miten aikaisemmassa tutkimuksessa Baring-Gouldista ei ole tarpeeksi otettu huomioon hänen tekemiä saagakäännöksiä, kulttuurisia observaatioita, valtaisa osallisuutta tieteelliseen keskusteluun Islannista ja hänen uskomusta sukupuunsa jatkuvuuteen aina saagasankareihin saakka. Tämä oli hyvin henkilökohtainen motiivi Islanti matkalle, kuten käy ilmi hänen kirjeestään, jossa hän haluaa löytää sukunsa juuret.⁴⁷ Baring-Gouldin teksti matkakirjassa vaihtelee faktojen kertomisen, seikkailullisen tarinankerronnan, islantikeskustelun, ympäristön kuvailun ja saagojen kerronnan välillä. Tämä tapahtuu tauotta ja monin eri muodoin. Dialogista voidaan päätyä kertomaan saagaa, ympäristön kuvailusta faktatietoon linnuista ja tästä islantilaisten ruokavalioon. Hän ei jätä paitsi tilaisuutta kertoakseen lisää tietoa Islannista, mutta pitää kuitenkin kertomuksensa viihteellisenä tarinana.

Pfeiffer nousi kuuluisaksi matkakirjailijaksi aikanaan ja hänestä löytyy nykyään paljon erilaista tutkimusta, erityisesti häntä on mielestäni tutkittu paljon juuri naismatkailijana.

---

⁴² Nordufari; or, Rambles in Iceland, The Athenæum 1411/1854, 1366-1366.

⁴³ Miles 1854, 23-24, 130-131.

⁴⁴ Wawn 2007, 217-218, 220.

⁴⁵ Wawn 2007, 221.

⁴⁶ Wawn 2007, 226.

⁴⁷ Wawn 2007, 218- 228.

Dufferin oli aristokraatti, hän nousi korkeaan poliittiseen asemaan ja hänen matkakirjansa oli todella suosittu teos, myöhemmin hänestä ja tästä matkakirjasta on kirjoitettu paljon tutkimusta. Baring-Gould oli samaan tapaan korkea-arvoinen aatelinen, mutta myös erittäin ahkera folkloren kerääjä, kirjailija ja aktiivinen luennoitsija. Baring-Gouldin matkakirja näyttäisi olleen yksi suuri merkkipaalu saagaturismin alussa ja hänen valtaisa folklorista työtä on tutkittu paljon. Miles oli ahkera kirjoittaja ja hänet tunnettiin erityisesti hänen työstään postireformin parissa ja aktiivisesta osallistumisestaan islantikeskusteluun, mistä hänet myös mainitaan myöhemmässä tutkimuksessa. Hänestä tuntuu löytyvän kuitenkin selkeästi vähemmän tutkimusta kuin muista ja hän vaikuttaa vähiten tunnetulta. Tämä voisi mahdollisesti johtua siitä, että Miles kuoli alle viisikymppisenä tai siitä, ettei hän yksinkertaisesti noussut samanlaiseksi korkean profiilin hahmoksi kuin muut, mutta ei häntä kuitenkaan todellakaan voi kutsua tuntemattomaksi.

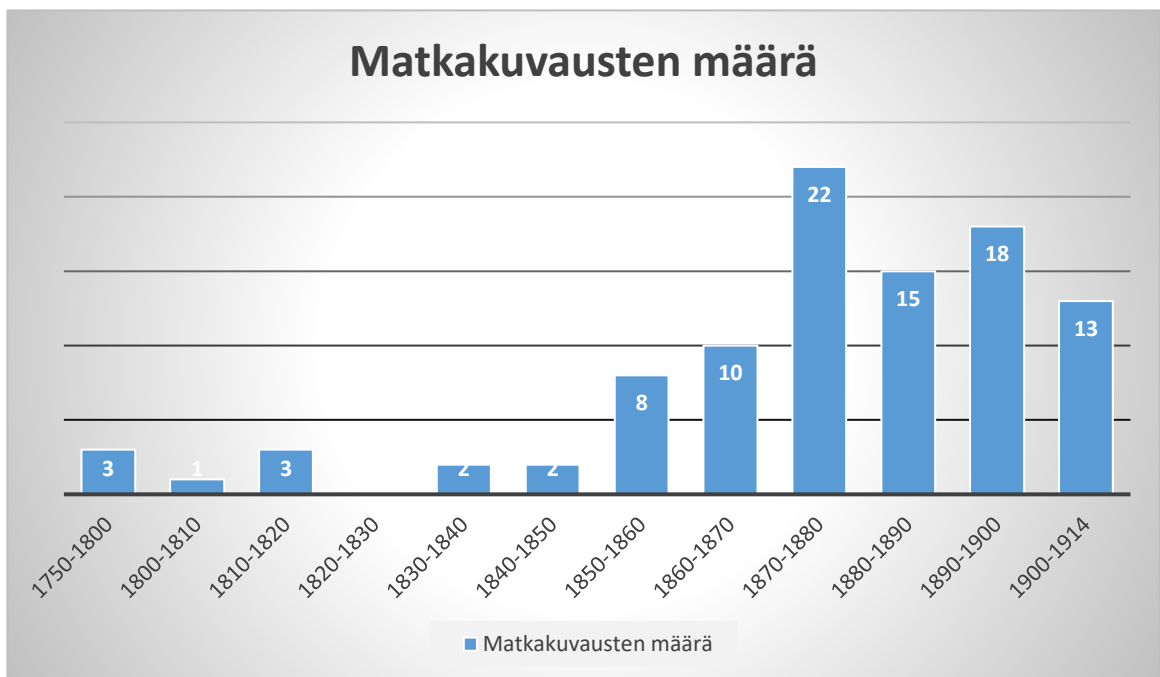
1.3 Tutkimuskysymys, rajaus ja metodi

Vertailen Pfeiffern, Milesin, Dufferinin ja Baring-Gouldin matkakirjojen antamaa kuvaa Islannista hyödyntäen tekstin laadullista lähilukua ja hieman kuviin liittyvää tutkimusta. Ensimmäisessä käsittelyluvussa pohdin matkakirjallisuuden ja ympäristön suhdetta toisiinsa ja sitä, mitkä asiat ohjasivat matkakirjailijoiden jalkoja ja silmiä. Toisessa luvussa tutkin matkajien luomaa kuvaa islantilaisista etnografiasta peräisin olevien stereotyyppien valossa. Kolmannessa tarkastelen kuinka Islannin maisemat esiintyvät kunkin teksteissä ja mahdollisissa kuvissa suhteessa toisiinsa, aikansa kauneusihanteisiin ja muuhun matkakirjallisuuteen Islannista.

Rajaus tutkimuskysymykseeni nousee islantimatkakirjallisuuden historiasta ja sen kasvusta 1800-luvulla, mutta myös vaihtuvista syistä matkata Islantiin. Tutkin pioneerien jälkeen tullutta nousukauden alkua 1800-luvun puolivälistä, jolloin alkoi yhä tiheämpään tahtiin ilmestyä kirjallisuutta Islannista. Olen rajannut tutkimukseni aloituskohdaksi Pfeifferin teoksen vuodelta 1845, mutta mielestäni toinen vaihtoehto olisi ollut aloittaa esimerkiksi John Barrowin vuoden 1835 teoksesta *A Visit To Iceland*. Wawn kuitenkin

asettaa Mackenzién teoksen uudelleenjulkaisun vuonna 1842 uuden islanti-innostuneisuuden sukupolven merkkipaaluksi⁴⁸ ja juuri tätä uuden nousukauden alkua haluan valitsemillani teoksilla tutkia. Myös *The Athenæum* lehden artikkelissa 20.9.1862 mainitaan, että Ida Pfeiffer ikään kuin avasi portit matkakirjallisuudelle Islannista 1840-luvulla ja hänen jälkeensä tuli jatkuvasti uusia teoksia Islannista.⁴⁹ Pfeiffer on myös ehdottomasti paljon enemmän läsnä myöhemmissä matkakirjoissa, kuin esimerkiksi Barrow, ja mielestäni monin tavoin Pfeiffer oli mukana aloittelemassa nousukautta islantimatkakirjallisuuteen. Wawn huomauttaa kuinka Baring-Gould oli aloittelemassa tästä erilaista saagoihin keskittyvää nousukautta 1860-luvulla.⁵⁰

Graafi 1. Matkakuvausten määrän kasvu 1750-luvulta 1900-luvun alkupuolelle.

Lähde: Edgar L. Jackson, <http://www.northernlite.ca/19thcenturyiceland/>⁵¹

⁴⁸ Wawn 2000, 34.

⁴⁹ *Pen and Pencil Sketches of Faröe and Iceland*. *The Athenæum* 1821/1862, 362-364.

⁵⁰ Wawn 2000, 298-300.

⁵¹ Tekemäni taulukko kuvaa Edgar L. Jacksonin keräämää 100 kirjan ja artikkelin englanninkielisistä otosta matkakuvauksista vuosien 1750 ja 1914 välillä, kiittäen Wolfgang Opelia ja Dr. T.R. Beckiä avusta. Hänen kirjaluettelonsa jatkuu vielä myöhemmin julkaistuihin matkakuvauksiin aiemmista matkoista, kuten *The Journals of the Stanley Expedition to the Faroe Islands and Iceland in 1789*, joka julkaistiin kuitenkin ensimmäisen kerran vasta 1970-luvulla, mutta näitä en katso tarpeellisiksi kyseiseen taulukkoon jolla toivon vain esittäväni yleistä matkakuvaus buumia Islannista. Huomioitavaa on mielestäni myös käänöskirjallisuus ja esimerkiksi Pfeifferin teos on tässä taulukossa laitettu 1850-luvulle, vaikka se saksaksi ilmestyiikin jo aiemmin. Osa taulukossa ilmestyneistä matkakuvauksista ovat siis englanninkielisiä julkaisujaan vanhempia.

Taulukko ilmaisee hyvin ennen 1820-lukua käyneiden pioneerien käynnin ja sitä seuraavan tauon, jonka jälkeen matkakuvausten määrä lähtee nopeasti nousuun räjähtäen 1870-luvulle tultaessa. Toinen tapa katsoa lisääntyvää määrää matkailijoista on matkanteon helpottuminen. Wawn valaisee miten Britanniasta vielä 1830-luvulla ei kulkenut laivoja suoraan Islantiin, vaan matkaajien piti hyödyntää kahta Kööpenhaminasta Islantiin kulkevaa venettä.⁵² Pfeiffer ja Miles kulkivat molemmat Kööpenhaminan kautta, kun taas Dufferinilla oli oma jahtinsa, jota hän käytti ja Baring-Gould pääsi jo matkaamaan suoraan Islantiin Briteistä. 1880-luvulla brittimatkaajista kamppaili jo kolme eri rahtilinjaa. Pohjoiseen matkaaminen ei ollut keveä päätös ja jo pelkästään merimatka oli vaarallinen, mikä ei muuttunut höyrylaivojenkaan tultua käyttöön.⁵³

Matkakuvauksista tulee esiin valloillaan ollut suurempi innostuneisuus Islantiin. Miles, Baring-Gould ja Dufferin kohtasivat muita matkaajia Islannissa. Baring-Gould aloitti kolmen muun Islantiin suuntaavan kanssa, amerikkalaisen ja kahden oletettavasti britin.⁵⁴ Dufferin törmäsi ötököitä keräävään saksalaiseen ja prinssi Napoleonin retkikuntaan.⁵⁵ Miles puolestaan suuntasi alkuun Þingvelliriin ranskalaisen kapteenin ja tämän upseerien kera.⁵⁶ Pfeifferkin löysi M. P. Geimardin tutkimusmatkaltaan jättämän teltan, jonka pysytyksestä paikallinen asukas nykyään veloitti rahaa.⁵⁷ Kaikki neljä myös kommunikoivat Islantiin tulleiden tanskalaisten kanssa. Matkan aikana tapahtuneiden tapaamisten lisäksi kaikki tekivät selväksi olevansa osana laajempaa keskustelua Islannista, puhumalla ja viittaamalla muihin Islantiin matkanneisiin tai teorioihin erilaisista luonnonilmiöistä. Miles kertoi useaan otteeseen, mitä ”jotkut matkaajat” ovat sanoneet Islannista ja käytti paljon Sir George Mackenziin teosta, jota Pfeifferkin muutaman kerran lainasi.⁵⁸ Baring-Gould luetteloi heti alkuun suosittelimiaan teoksiaan, mutta jatkuvasti selitti tekstinsä lomassa lukuisista Islannissa käyneistä ja otti aktiivisesti osaa tieteelliseen keskusteluun selittäen eri ihmisten teorioita ja löydöksiä, kuten esimerkiksi Ólafssonin ja Pálssonin, kapteeni Forbesin sekä Mackenziin. Mielestäni hän kuitenkin useimmiten viittasi Hendersonin matkaan.⁵⁹ Dufferin viittasi muiden tapaan muihin Islannissa käyneisiin turis-

---

⁵² Wawn 2000, 284.

⁵³ Wawn 2000, 287.

⁵⁴ Baring-Gould 1863, 1.

⁵⁵ Dufferin 1857, 103-104, 132.

⁵⁶ Miles 1854, 66.

⁵⁷ Pfeiffer 1852, 147.

⁵⁸ Pfeiffer 1852, 63, 77; Miles 1854, 28, 74, 81, 101, 111, 201.

⁵⁹ Baring-Gould 1863, xxv, xxvi, 97, 173, 176, 196, 213, 226, 234, 326.

teihin ja tutkijoihin. Hän myös ohjasi äitinsä/lukijan kysymään lisää Sir Henry Hollandilta, joka kävi saarella Sir G. Mackenzien kanssa.⁶⁰ Vertailen 1800-luvun puolivälin matkajia Hollantiin, Mackenzieen, Hendersoniin ja muihin aiemmin Islannissa matkanneisiin heistä tehdyn tutkimuksen kautta. Tuon tällä esiin kontekstin, jonka kautta 1800-luvun puolivälin matkajat näkivät Islannin. Millaisia ennakkoluuloja ja odotuksia heillä oli? Mitkä asiat koettiin tärkeiksi tai loppuun kulutetuiksi aiempien matkailijoiden takia? Yhdyttiinkö tai vastustettiin aiempien ihmisten sanomisia? Ylipäätään tutkin matkakirjojen välistä keskustelua.

Matkustamista 1800-luvulla merkkää muutama suuri aalto, josta tarvitsee olla tietoinen 1800-luvun islantimatkakirjallisuutta tutkittaessa. Näitä olivat hiipuva Grand Tour matkaaminen sekä valistuksen ja romantiikan ideat. Mikään näistä ei sulje toisiaan pois, vaan ne saattoivat vaikuttaa eriävissä määrin päällekkäin. Historian professori Taina Syrjämaa kuvailee kuinka koulutuksen ja kasvamisen idea dominoi ideaalia matkaamisesta ja oli motivaationa aristokraattiselle eliitin Grand Tourille, mutta monet Grand Tourin ja 1800-luvun matkajat eivät tästä kuitenkaan välittäneet, vaan erilaiset sosiaaliset harhautukset varmasti veivät monet mukanaan.⁶¹ Toinen iso syy Grand Tourille oli sosiaalisen pääoman saaminen.⁶² Kaikkia lähdeaineistoni matkajia kuvaa hyvin Grand Tourille ominainen valmistautuminen matkalle ja matkasta oppimisen idea. Varsinkin Baring-Gould halua tekstissään kertoa kaiken mahdollisen saaresta, mutta jokainen matkaja on saapunut Islantiin siitä jo selkeästi paljon lukeneena ja halukkaana oppimaan sekä kertomaan lisää. Baring-Gould ja Dufferin sopisivat myös taustaltaan perinteiseen eliitin Grand Touriin. Millaista sosiaalista pääomaa Islannista saattoi saada? Elinikäisiä ystäviä, kirjeenvaihtoa ja tämän sorttista vaikuttaisi tapahtuneen. Lisäksi Islantiin menossa oli omanlaisensa status matkajana, eikä vain turistina. Historioitsija Barton kertoo miten suhteellisesti vähän ihmisiä lähti loppuen lopuksi pohjoiseen, Grand Touriin perinteisesti kuuluneiden paikkojen sijaan, mutta monille pohjoiset valtakunnat edustivat eksoottista seikkailua Hyperborean⁶³ villeyteen.⁶⁴

---

⁶⁰ Dufferin 1857, 162.

⁶¹ Syrjämaa 2008, 43, 52.

⁶² Syrjämaa 2008, 43, 52.

⁶³ Hyperborean on kreikkalainen myytti kaukaisesta pohjoisen maasta.

⁶⁴ Barton 1998, 1.

Auvo Kostiainen ja Leila Koivunen *Matkailijan ihmeellinen maailma* teoksessa kertovat Grand Tour matkaamisesta sekä valistuksen ja romantiikan ideoiden vaikutteista matkaamisessa. Kostiaisen mukaan valistuksen henkistä matkailua kuvaa enemmän tieteellisen löytöretken teko ja pyrkimys ottaa tieteellisesti selkoa alueesta,⁶⁵ mikä näkyi mielestäni matkailijoiden teksteissä ja osallistumisessa aikansa tieteelliseen keskusteluun Islannista. 1800-luvun alussa liikkuminen helpottui, turistien määrä lisääntyi ja tukipalveluiden kuten majatalojen määrä kasvoi. Tästä miltei vastakohtana romanttisessa matkaamisessa haluttiin suunnata periferiaan, kuten maaseudulle tai jylhille vuorille kokemaan tunne-elämyksiä villistä luonnosta tai historiasta. Romantiikassa nousivat esiin luonnon erikoisuudet, puhtaan ilman terveellisyys sekä aito ihmisyyhteisö, joka ei ollut kaupunkien turmelema, vaan köyhää ja yksinkertaista. Etsittiin subliimia villeyttä, jota ihmismassat eivät olleet pilanneet.⁶⁶ Tämä on varsin osuva kuvaus Pfeifferin, Dufferinin, Milesin ja Baring-Gouldin teoksista monessa mielessä. He kaikki etsivät jylhästä ja karusta luonnosta tai suurista luonnonilmiöistä kuten geysireistä elämyksiä. Erityisesti Baring-Gould etsi luonnon lisäksi saaga-paikkoja. Islanti nähtiin rauhallisena periferiana, johon saattoi karata nykyisyyttä. Tutkin pääasiassa suurten romantiikan kauneusihanteiden ja pohjoiskäsitysten kautta Islannin maisemista annettua kuvaa, sillä paljolti näiden kautta matkaajat vaikuttavat katsovan kyseisiä maisemia. Hyödynnän tässä myös hieman kuvatutkimusta.

1.4 Tutkimustraditio

Tutkimukseni yhdistyy moniin erilaisiin konteksteihin ja näihin liittyviin tutkimustraditioihin. Matkustamisen ja matkakirjojen historia on todella suuri tauotta työssäni ilmenevä osa. Vertailen paljon lähdeaineistoni matkakirjoja aiempaan islantimatkakirjallisuuteen. Tässä muun muassa H. Arnold Bartonin 1998 kirja, *Northern Arcadia: Foreign Travelers In Scandinavia, 1765-1815*, oli korvaamaton. Huomasin myös, että Bartoniin viitattiin lukuisia kertoja muussakin aiheesta tehdyssä tutkimuksessa. Aiheesta löytyi paljon tutkimusta ja esimerkiksi Anna Agnarsdóttirin artikkelit *Iceland in the Eighteenth Century: An Island Outpost of Europe?* ja *“A Distinct and Peculiar Race of People”: the Mackenzie Expedition to Iceland, 1810* auttoivat ymmärtämään Islantiin matkustamiseen historiaa.

---

⁶⁵ Kostiainen 2004, 64-68.

⁶⁶ Kostiainen 2004, 49-60, 64-68; Koivunen 2004, 70-80.

Hyödynnän todella paljon yleensäkin kaikenlaista tutkimusta matkakirjallisuudesta Islannista. Työhöni paljon vaikuttanut ja se mistä lähdin työstämään tutkimustani oli Andrew Wawnin laaja vuoden 2000 teos *The Vikings and the Victorians, Inventing the Old North in 19th –Century Britain*. Kirja sisältää hyvin paljon tietoa Islantiin matkanneista ja monista heihin vaikuttaneista asioista. Wawnin tavoin Islantiin matkustamista ja siitä kuvien luomista on tutkittu paljon keskittyen juuri Britanniaan ja tätä suhdetta pohtii esimerkiksi Dimitrios Kassis vuoden 2016 teoksessa *Icelandic utopia in victorian travel literature*. Yhtenä mahdollisena ongelmana työssäni näenkin, että on vaarana yhdistää liikaa tutkimusta brittiläisestä kulttuurista Pfeifferiin ja Milesiin. Toisaalta molemmat ovat selvästi olleet mukana paljolti samassa islantimatkatkuvaukirjallisuuden kulttuurissa kuin Baring-Gould ja Dufferin. Islantimatkakirjallisuudessa briteillä oli erittäin vahva jalansija, joten heidän luoma kuva Islannista varmasti vaikutti monin tavoin muidenkin kansallisuuksien mielikuviin. Pfeiffer sekä Miles viittaavat paljolti britteihin puhuessaan aiempien matkailijoiden vaikutteista itseensä.

Islantimatkakirjallisuuden tutkimustradition lisäksi on tietenkin vielä suurempi tutkimustraditio yleensä matkaamisesta ja sen kirjoittamisen traditiosta. Muun muassa teokset, kuten vuoden 2002 *The Cambridge Companion to Travel Writing* ja vuoden 2008 *Touring the past: uses of history in tourism*, auttoivat asettamaan Islantimatkakirjallisuuden osaksi laajempaa kokonaisuutta.

Matkakirjallisuuteen keskittyvien teosten lisäksi Islannista luotuja kuvia analysoiva tutkimus tai yleensä kuvatutkimus nousi esiin paljon lukiessani aiheesta. Tähän liittyivät myös ajatukset pohjoisesta ja siitä kuinka pohjoinen nähtiin sekä kuinka Islanti nähtiin osana pohjoista. Aihetta tarkentavaksi tutkimuskirjallisuudeksi nousivat teokset etnografiasta ja stereotyypeistä, joiden kautta saattoi nähdä kuinka islantilaisia ja heidän kulttuuria esitetään. Lisäksi tutkimuskirjallisuus nostalgiasta ja kauneusihanteista kuten romantiikan subliimista ja pittoreskista paljastuivat tärkeäksi osaksi Islannista luotua kuvaa. Islannista ja pohjoisesta luoduista käsityksistä ja kuvista löytyy todella paljon tutkimusta, kuten vuoden 1996 *Images of Contemporary Iceland: Everyday Lives and Global Contexts* esse kokoelma, vuoden 2018 *Northern Light: Landscape, Photography and Evocations of the North* tai vuoden 2011 teos nimeltään *Iceland and Images of the North*. 1800-luvun kauneusihanteet ovat valtaisa tutkimuksen aihe, josta on todella paljon erilaista tutkimustraditiota, kuten Kheng Limin vuoden 2016 *Searching for the Sublime*

tai vuoden 2004 esseekokoelma *Matkailijan ihmeellinen maailma: matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme*.

Jotta matkakirjojen luoma kuva Islannista voidaan asettaa kontrastiin todellisuuden kanssa, nousi tutkimus Islannin historiasta tärkeään rooliin. Esimerkiksi Gunnar Karlssonin vuoden 2000 *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society* -teoksesta sain hyödyllistä tietoa, jonka avulla pystyin tarkistamaan varsinaista historiaa matkailijoiden väittämiä vastaan. Tarkemmat artikkelit olivat myös todella hyödyllisiä vastaamaan kysymyksiin matkajien väittämien todenperäisyydestä, kuten vaikkapa arkeologinen tutkimus matkajien puhumasta hygieniaoloista ja ötököistä: *Reconstruction of Aspects of the Daily Life in Late 19th and Early 20th-Century Iceland: Archaeoentomological Analysis of the Vatnsfórður Farm, NW Iceland*.

2. Matkakirjallisuus ja ympäristö

2.1 Pohjoinen matkakirjallisuudessa

Pohjoinen sijaitsee mielikuvituksessa, ihmisessä ja maantieteellisessä paikassa. Sitä kuvataan ja ajatellaan vastakohtaparien kautta rumana, kauniina, lumoavana, vastenmielisenä, houkuttelevana ja vihamielisenä. Kuvamme pohjoisesta muuttuu riippuen maantieteellisestä paikasta maailmassa ja kontekstimme sille luomme historiasta, yhteiskunnasta ja kulttuurista.⁶⁷ Pohjoinen ja erityisesti kaukainen pohjoinen ovat kuitenkin maantieteellisiä alueita. Barton kuvaa 1800-luvun vaihteen Skandinaavista pohjoista kirjassaan laajaksi alueeksi Elbestä North Capeen ja Islannista Suomeen. Alue vaikutti muille eurooppalaisille suurelta, karulta ja populaatioltaan ihmeellisen pieneltä, mikä varmasti liittyi siihen, että yleisesti pohjoisessa asutukset olivat varsin kaukana ja eristyksissä toisistaan.⁶⁸ Barton analysoi, kuinka matkakirjailijoille ja heidän lukijoilleen kaukainen pohjoinen - Ruotsin Lappi, Norjan Finnmark napapiirillä, Färsaaret ja Islanti - kuvasivat äärimmäistä pohjoiskokemusta edustaen perimmäisiä motiiveja matkoille pohjoiseen: eksoottisuutta, primitivismiä ja pakoa Välimeren klassismilta. Matkan kalleuden ja vaikeuden takia vain harvat matkasivat näillä alueilla. Kuitenkin ne, jotka matkasivat kaukaiseen pohjoiseen, olivat huomattavan samanlaisia reaktioissaan, mikä Bartonin mukaan johtuisi aiempien laajasti luettujen tekstien luomasta kaanonista. Erityisesti Islannista Eggert Ólafssonin 1700-luvun puolivälin selonteko on ohjannut tulevaisuuden matkaajia. Barton huomauttaa, että kaukaiseen pohjoiseen matkanneita on ollut vielä paljon enemmän kuin siitä kirjottaneita matkaajia.⁶⁹

Pohjoisessa liikkumista yhdisti halu liikkua maalla kokien maastoa ja paikallisia. Tämä tapahtui tavallisesti kärryillä tai reillä. Ruotsissa ja Tanskassa olivat jopa todella hyvät ja kehitetyt tiet. Kaukaisessa pohjoisessa näin ei kuitenkaan ollut ja näillä alueilla olivat kaikkein haastavimmat matkaolosuhteet.⁷⁰ Karlssonin mukaan Islannissa alettiin vasta 1800-luvun lopulla rakentamaan teitä kärryille ja suurimman osan vuosisadasta tiet olivat pääosin hevosten ja karjan tekemiä polkuja.⁷¹ Mielenkiintoisesti Pfeiffer huomioi kärryjen puuttumisen vetämällä aiemmasta matkustuskokemuksestaan sen, että Islanti ja Syyria

---

⁶⁷ Maclaren 2018, 117.

⁶⁸ Barton 1998, 17.

⁶⁹ Barton 1998, 116-117.

⁷⁰ Barton 1998, 18-19.

⁷¹ Karlsson 2000, 248.

muistuttavat toisiaan käretyttömyydellään.⁷² Barton huomauttaa, kuinka lähes kaikki maalla kulkeminen tapahtui Islannissa paikallisten ponien avulla.⁷³ Hänen mukaansa talvi oli hyvä aika matkustaa maalla nopeasti kovasta kylmyydestä huolimatta eteläisemmissä osissa pohjoista, mutta kaukaiseen pohjoiseen ei matkattu talvella,⁷⁴ minkä takia kaikki neljä matkaajaa tulivatkin Islantiin keväällä ja kesällä. Pfeiffer aloittaa noin puolenvuoden matkansa huhtikuussa,⁷⁵ Baring-Gould ja Dufferin molemmat kesäkuussa⁷⁶ ja Miles heinäkuun alussa.⁷⁷ Matkaaminen Islannissa oli, kaukaisen pohjoisen vuoristoa lukuun ottamatta, paljon vaikeampaa ja hitaampaa kuin manner-Skandinaviassa.

Matkanteon vaikeus, teiden olemattomuus ja ponien tärkeys kulkemisessa tulee selkeästi esille kaikilta matkaajilta, ja he myös antavat neuvoa näistä tuleville matkaajille. Kaikki neljä matkaajaa kehuivat islantilaisia hevosia mainiten yleensä myös niiden varsin halvan hinnan. Pfeiffer kehuu islantisten hevosten mahtavaa kestävyyttä, älykkyyttä ja maastonlukutaitoa. Hän puhui myös siitä, miten niitä oli pakko ostaa matkaa varten, koska vuokraaminen ei ollut asia, ja ne olivat kuitenkin halpoja.⁷⁸ Samaan tapaan Dufferin kehuu islantilaisia poneja aivan mahtaviksi ja epäilee, että niillä täytyi olla joitakin puhtaita aasialaisten hevosten geenejä. Hän myöhemmin pohtii kuinka arabit ovat samalla tavoin ylpeitä hevosistaan kuin islantilaiset poneistaan.⁷⁹ Dufferin ja Pfeiffer molemmat omilla tavoillaan rinnastivat Islannissa matkaamisen muualle, pois eurooppalaisesta matkaamisesta. Baring-Gould ohjeisti ostaessaan hevosia matkansa alussa muita matkaajia hankkimaan useampia hevosia kertoen niiden hinnoista ja kehuen myöhemmin islantilaisia hevosia upeiksi ja kestäviksi. Pfeifferin tapaan hän ihmetteli, kuinka hevoset osasivat lukea maastoa ja ohjata turvallisesti eteenpäin vaarallisellakin maalla. Hän nimesi omansa Bottle-Brushiksi.⁸⁰ Mileskin kehuu paljon islantilaisia hevosia ja niiden halpaa hintaa, puhuen myös, kuinka islannissa kaikki liikkuvat hevosten selässä.⁸¹ Matkaajien mielipide asiasta oli huomattavan yhtenäinen ja islantilaisella hevosella ratsastaminen oli yksi niistä

---

⁷² Pfeiffer 1852, 80.

⁷³ Barton 1998, 131.

⁷⁴ Barton 1998, 18-19, 118.

⁷⁵ Pfeiffer 1852, 17-19.

⁷⁶ Baring-Gould 1863, 445-447; Dufferin 1859 13.

⁷⁷ Miles 1854, 23.

⁷⁸ Pfeiffer 1852, 93, 122.

⁷⁹ Dufferin 1859, 45, 49, 55, 139.

⁸⁰ Baring-Gould 1863, 39-40, 134, 165-166, 230.

⁸¹ Miles 1854, 65, 116, 195.

pienistä jatkuvista asioista, jotka selvästi olivat osa islantimatkakirjallisuuden kaanonia ja auttoivat luomaan autenttisen islantikokemuksen.

Matkanteko Islantiin ja itse Islannissa oli varsin vaikeaa ja vaarallista. Pfeiffer kertoi, kuinka matkaaminen Islannissa oli lukuisten erilaisten esteiden takia vaikeaa ja kesti kauan päästä minnekään, vaikka kartalla matka ei näyttäisikään sen pidemmältä.⁸² Miles puhui samaan sävyyn, kuinka vaikeakulkuisen maaston takia oli melkein pä turha puhua matkan pituudesta, sen sijaan kannatti vain sanoa kuinka kauan matka tulisi kestämään.⁸³ Dufferinkin valitti kuinka vaikeaa ja hidasta kulku Islannissa on⁸⁴ ja Baring-Gould huomautteli silloin tällöin matkan vaikeakulkuisuudesta.⁸⁵

Kaikki neljä matkaajaa kokivat erilaisia itseään tai lähellä olijoita koskevia vaaratilanteita matkallaan. Mahdollisesti tämä sopi pohjoisen vaarallisuuden kaanoniin ja oli hyvä jännityksen sekä viihteen tuottaja, mutta toisaalta Islannin vuorille kiivetessä, soilla seikkaillessa ja kuumia lähteitä ihmetellessä oli monia tilaisuuksia erilaisille todellisille vaaratilanteille. Jännittävällä tarinalla voitiin myös pyrkiä edistämään kirjojen myyntiä. Pfeiffer oli vaarassa useassa eri tilanteessa teoksensa aikana, kuten esimerkiksi ollessaan yksin suolla tai melkein pudotessaan rotkoon. Hän pohtii vielä useammin kuinka vaarallisia jotkin tilanteet voisivat olla, jos jotakin menisi pieleen.⁸⁶ Baring-Gould kulki muun muassa vaarallisten alueiden läpi ja koki monet eri tilanteet hyvin vaarallisiksi, mutta erityisesti esiin nousee se, kuinka hän melkein kuoli kuumaan porisevaan mutaan.⁸⁷ Miles kuvaili Heklan kiipeämistä vaaralliseksi ja päätyi makaaberisti pohtimaan kuinka kamalan kuoleman kuumalähde tuottaisi. Lisäksi eräs islantilainen oli lähellä hukkoa hänen edessään.⁸⁸ Ísleifsson huomauttaa kuinka Miles toi selkeästi esiin tekstissään Islannissa matkaamisen vaarallisuuden ja sen kuinka hän pyrki vaarojen voittamisella todistamaan olevansa rohkea kuin viikinki.⁸⁹ Kenties muutkin pyrkivät vaaroja haastaessaan samaan. Dufferin toki koki matkansa aikana vaaratilanteita, erityisesti arktisella merellä, mutta

---

⁸² Pfeiffer 1852, 106, 116, 119, 138-139.

⁸³ Miles 1854, 70-71.

⁸⁴ Dufferin 1857, 83.

⁸⁵ Baring-Gould 1863, 68, 91, 206, 230-231, 333.

⁸⁶ Pfeiffer 1852, 81, 116, 138, 159, 161-162; Baring-Gould 1863, 95, 134-135, 165, 168, 328.

⁸⁷ Baring-Gould 1863, 95, 134-135, 212-213, 165, 168, 328.

⁸⁸ Miles 1854, 103, 138, 194.

⁸⁹ Ísleifsson 2019, 41.

hänen matkansa Islannissa kuvataan enemmänkin leppoisena lomana. Hän jopa ennemmin kommentoi saarella ollessaan, kuinka vähäisessä vaarassa hän oli.⁹⁰ Saarelta lähtiesään Dufferinin sanat todella tiivistävät hänen mielipiteensä Islannin vaarallisuudesta: ”- the real, serious part of our voyage is about to begin”.⁹¹ Tähän lauseeseen saa mielenkiintoisen kontrastin, kun sitä verrataan Baring-Gouldin lausahdukseen hänen matkansa alussa: ”Farewell comfort, ease, good food, snug beds! Welcome hard riding, rain and cold, scanty diet, and the ground for a couch”. Juuri ennen tätä Baring-Gould jopa kävi keskustelua papin kanssa siitä, kuinka Islanti olisi ollut Saatanan luoma kamalan synkkä, vaikkakin myös mahtava, saari.⁹² Mielestäni jokseenkin huvittavasti, pelottavinta Dufferinin islantimatkassa oli hänen makaaberin kerrontansa yrityksestä asuttaa Jan Mayen.⁹³ Islanti itsessään ei ollut hänelle pelottava tai vaarallinen, vaan se oli enemmänkin raja todellisen arktisen välillä. Dufferin oli tässä suhteessa mielestäni todella poikkeuksellinen muihin verrattaessa. Kenties tämä erillaisuus selittää miksi hänen teoksensa nousi erityisen suosituksi.

Heidi Hansson, Dufferinia käsittelevässä artikkelissaan, analysoi miten 1800-luvulla matkakirjallisuudessa, englanninkielisessä fiktiossa ja tutkimusmatkailun raporteissa arktinen kuvataan viimeiseksi rintamaksi, alueeksi jossa luonto on ihmistä voimakkaampi ja jossa miehet voivat todistaa kestävyytensä ja voimansa. Arktiseen assosioitui monia populaareja ideoita, kuten kova kylmyys, kaukaisuus sivilisaatiosta, vaaralliset olosuhteet, altistuminen luonnon voimille ja hedelmättömyys. Nämä kuvat loivat dramaattisen tunnelman seikkailulle ja haasteelle. On myös vastadiskurssi pohjoisesta paratiisista, mutta paljon yleisempi oli katsomus kolkosta ja kovasta pohjoisesta. Tämä kulttuurinen ennakkoluulo monesti uhkaa vaikuttaa enemmän kuin koettu todellisuus, ja se tuodaan esiin silloinkin kun kirjoittajat eivät välttämättä ole kohdanneet pohjoisen ankaria olosuhteita. Yleistetty pohjoinen kuvataan etelääkin enemmän ilmaston ja vuodenaikojen kautta ja talvi on referoituna jopa kirjoissa, jotka sijoittuvat kesään. Hansson ottaa esimerkiksi tästä sen, kuinka Dufferin kuvaa kaukaista pohjoista kylmänä ja vaarallisena, mutta lopulta hänen tekstistään välittyy kauneutta, iloa ja jopa mukavuutta.⁹⁴ Hansson toteaa, että suurin osa Dufferinin kuvista näyttää pohjoisen vaarallisena ympäristönä kuohuvien merien,

---

⁹⁰ Dufferin 1859, 83, 97.

⁹¹ Dufferin 1858, 158.

⁹² Baring-Gould 1863, 41-43.

⁹³ Dufferin 1859, 149-153.

⁹⁴ Hansson 2009, 61-62.

yrkin vuorin ja jäätiköin, ja klisee jäisestä vaarallisesta ympäristöstä on koko ajan taustalla, mutta ei aina ilmene tekstissä. Alkuun tekstissä kyllä jäätäkin kuvataan vaarallisena ja kolkkona, mutta myöhemmin paljon positiivisemmassa valossa. Esimerkiksi jää muuttuu Dufferinin vertauksissa vaanivista susista lady'n boudoirin huonekaluiksi. Hansson analysoi kuinka Dufferin kuvaillessaan ympäristöään pyrkii puhumaan ja huomiomaan asioista, jotka hänestä vastaisivat naisten kiinnostuksenkohteita, esimerkiksi laivaa ympäröivä jää on kuin jalokivikoru tai iso kivi kuin ruokapöytä.⁹⁵ Samalla Dufferin teksti usein ottaa vaaraa ja matkan vaikeutta pois luoden tasapainoa vaarallisen pohjoisen ja ihanan leppoisan huviretken välillä. Siinä missä Dufferin puhuu Islannista varsin harmittomana alueena, muiden teksteissä ovat perinteiset arktiseen assosioituvat asia enemmän läsnä. Pfeiffer esimerkiksi kommentoi Þingvellirissä: ”Colossal blocks of stone, threatening the unhappy wanderer with death and destruction - -”.⁹⁶ Baring-Gould muun muassa yhden sivun aikana ylittää vaarallisen kuohuvan joen ja aloittaa vaikean suon ylityksen: ”The horses could hardly keep their feet against the violence of the fierce cold water - -”.⁹⁷ Miles milteipä haastaa Heklan todistaakseen kestävyytensä: “There is no blinking matter ; we have to face it. Mount Hekla is in the distance, and visit it we must”.⁹⁸

Susan Bassnett puhuu artikkelissaan *Travel Writing and Gender*, kuinka 1800-luvulla matkakirjallisuudessa oli vahva narratiivi miehestä sankarillisena riskejä ottavana matkajana.⁹⁹ Kenties tämäkin on osaltaan ohjannut tapaa, jolla miehet kertoivat erilaisista vaaratilanteista, mutta itse en sinänsä näe miten Pfeifferin ottamat riskit eroaisivat erityisesti miehien ottamista ja kaikki tuntuvat yhtäläillä kirjoittavan itsensä sankarillisena riskejä ottavana matkajana, Dufferin tekee näin oikeastaan vasta arktisella merellä. Pfeiffer kyllä puhuu enemmän peloistaan kuin toiset, luoden mahdollisesti tällä tavoin jotenkin feminiinisemmän tekstin. Wawn huomauttaa, että miehisen pohjoisen ideasta huolimatta 1800-luvun lopulla Islanti houkutteli monia sitkeitä naismatkajia,¹⁰⁰ jotka taisivat alkaa Pfeifferista.

Islannin vaarallisessa, tiettömässä ja mutkittelyvässä maastossa oli hidasta ja vaivalloista liikkua, mutta modernissa maailmassa juuri tällaisesta hitaasta liikkumisesta tuli yhä vain

---

⁹⁵ Hansson 2009, 67-68.

⁹⁶ Pfeiffer 1852, 117.

⁹⁷ Baring-Gould 1863, 165.

⁹⁸ Miles 1854, 114.

⁹⁹ Hume & Young 2002, 225-226.

¹⁰⁰ Wawn 2000, 288.

trendikkäämpää. William Williams selittää vuoden 2010 kirjassaan *Creating Irish Tourism: The First Century, 1750-1850*, miten 1600-luvun lopulla alkoi kehittyä ajatus matkaamisesta tarkoituksena nähdä maisemia. Tähän saakka tarkoituksena oli ollut etsiä opetusta eikä mielihyvää, eikä varhaismodernissa matkakirjallisuudessa ollut paljoa referenssejä maisemasta ennen 1700-luvun alkua, ellei se ollut jossakin opetuksen kontekstissa. Individualismi ja kasvava innostus luonnon filosofioihin auttoi siirtymisessä enemmän visuaaliseen matkaamiseen, jossa yksilöt kulkivat nähdäkseen maailmaa.¹⁰¹ Williamsin selitystä vahvistaen Koivunen kertoo, kuinka romantiikan aikakausi teki hitaasta ja kokemushakuisesta matkaamisesta vielä hyväksyttävämpää kuin mitä se oli Grand Tourin aikaan, ja tähän liittyi myös uusien näkyjen kuvaaminen ja maalaaminen. Erityisesti vuorikiipeilystä tuli muodikasta. Kuitenkin tavallisesti pidemmät matkat kuljettiin kärryillä tai alati kehittyneempien matkustusvälineiden avulla ja esimerkiksi Reiniä voitiin kulkea höyrylaivalla jo vuonna 1819. Kävelyn lisäksi romantiikasta nousi ajatus luonnossa yöpymisestä, mutta suurin osa kuitenkin turvautui majataloihin, joita perustettiin tiheään tahtiin suosituille alueille.¹⁰² Islannin tukipalveluiden puuttuminen vaikutti aivan varmasti tapaan kokea maa, esimerkiksi majatalojen puuttuminen ohjasi matkajia joko hakemaan apua paikallisten vieraanvaraisuudesta tai yöpymään luonnossa, jos yöpaikkaa ei ollut tarjolla tai se ei kelvannut.¹⁰³ Pidemmällä matkallakaan ei voinut sulkeutua kärryn sisälle teiden ollessa olemattomia, vaan Islannissa piti hyväksyä hevosen nopeus. Islanti lähes pakotti maassa matkajat kokemaan maisemaa romantiikan ihanteiden mukaan, koska mahdollisuuksia jäädä hotelliin tai hypätä seuraavaan kaupunkiin vievään junaan ei vain yksinkertaisesti ollut.

Wawn kertoo kuinka jotkut etelään menijät olivat pyhiinvaelluksella pyhissä paikoissa nähdäkseen kuuluisia historiallisia nähtävyyksiä Kreikassa ja Roomassa, lääketieteellisistä syistä, etsiäkseen seksuaalista vapautumista viktoriaanisista tabuista, harjoittaakseen eksentrisyyttä, muuttaakseen sinne, tutkiakseen kristinuskkoa tai tutkiakseen mikä kaikki oli siellä väärin. Islanti edusti hyvin erilaisia ongelmia ja mahdollisuuksia turisteille, matkajille ja pyhiinvaeltajille. Islannissa ei ollut mahdollisuutta nopeuden takia ohittaa saaga-aiikkoja hevosen selässä eikä kukaan täysjärkinen suunnannut Islantiin terveyden takia. Raikas ilmakin oli sangen raakaa ja viima kylmää. Oli helpompiakin paikkoja päästä

---

¹⁰¹ Williams 2010, 68-70.

¹⁰² Koivunen 2004, 84-85.

¹⁰³ Barton 1998, 131-132.

karkuun kotimaan moraaleja, etsiä vapaampaa seksuaalisuutta tai olla eksentriinen. Mahdollisuudet ruveta paikalliseksi asukkaaksi olivat myös vähäiset, sosiaalisia tapahtumiakin oli vähän.¹⁰⁴ Dufferin onnistui silti jotenkin muuttamaan matkansa Islantiin hyvinkin sosiaalisesti. Hän oli tauotta erilaisilla kutsuilla ja jopa piknikillä sekä tanssiaisissa Prinssi Napoleonin¹⁰⁵ kanssa.¹⁰⁶ Wawn jatkaa analyysiaan siitä kuinka matkaaminen ei ollut Islannissa helppoa ja ensimmäiset Englanti-Islanti tulkkisanakirjat julkaistiin vasta vuosisadan vaihteessa Saksassa. Islannissa ei ollut mahdollisuutta vajota vulgaariksi turistiksi, vaan kaikissa muodoissaan - säässä, kielessä, maastossa ja ilmastossa - Islanti tarjosi toiseutta ja marginaalisuutta. Mitä tulee Wawnin mukaan pakenemisen, levon, rauhan ja vapauden etsinnälle, tätä näkyi enemmän 1900-luvulla ja iso osa viktoriaanisista matkaajista, tärysten satulastaan puutuneina, olisivat olleet hämmentyneitä näistä väittämistä.¹⁰⁷ Matkan aiheuttama väsymys onkin yleinen teema halki neljän matkakirjan ja Pfeifferista Baring-Gouldiin kuullaan kuinka on istuttu näin ja näin monta tuntia hevosen selässä.

Viktoriaanisena aikana joillekin vanha traditionaalinen Euroopan kierros saattoi vaikuttaa sieluttomalta ja väljähtäneeltä, Islanti kuvasti haastetta, joita keikarituristien tulisi välttää, kertoo Wawn. Matkaamisen markkinoilla, kun Alpeilla saattoi käydä kuka vain turisti, Islanti nähtiin todellisten matkaajien kohteena ja sinne matkaajat kuvattiin moderneina herrasmiesviikinkeinä. Tosin monet Eurooppaan kulkijat olisivat vastustaneet turisti-nimeä, pitäen itseään matkaajina, sillä vuosisadan ajan matkaaminen oli ollut vakavaa puuhaa, mikä vaati paljon esitutkintaa ja valmisteluita tunteakseen oikeita tunteita oikeissa paikoissa, saadakseen kiinni ulkomailla niiden syvimmistä sisimmistään. Vakavamieliset matkaajat tapasivat ottaa anti-turismi asenteen ja tekivät matkaamisesta kilpailullisen kulttuurisen esityksen muille matkaajille ja myöhemmin myös lukijoille.¹⁰⁸ Islanti Euroopan periferiana ja paikkana johon pelkästään matkaaminen oli jo haastavaa, saati sitten itse saarella kulku, antoi lähdeaineistoni matkaajille siis miltei automaattisesti sosiaalisen statuksen rohkeana matkaajana.

Monia kuuluisia ja perinteisiä matkakohteita alkoi 1800-luvulla vahingoittaa niiden oma kuuluisuus. Niagaran putouksia esimerkiksi alettiin hyödyntää kaupallisesti jo vuosisadan

---

¹⁰⁴ Wawn 2000, 285-286.

¹⁰⁵ Ymmärtääkseni kyseessä olisi Napoleon III.

¹⁰⁶ Dufferin 1859, 68-78, 131-133, 156-158.

¹⁰⁷ Wawn 2000, 285-286.

¹⁰⁸ Wawn 2000, 284-285.

alussa ja alueelle saapui vuosittain kymmeniä tuhansia matkailijoita, joille myös perustettiin erilaisia tukipalveluita ja viihdytyksiä, kuten hotelleja, kauppoja, museoita, opastusta ja erilaisia kierroksia. Putoukset itse tekivät edelleen vaikutuksen, mutta ympärillä ollut matkakirjojen hehkuttama villi ja koskematon luonto katosi todellisuudesta turismin tieltä ja matkakirjojen puhdas mainoskuva tuli ihmismassojen turmelemaksi.¹⁰⁹ Vaikeapääsyinen ja loppujen lopuksi turismissa pienen markkinaraon omaava Islanti ei kärsinyt turismin yltärintonnasta, ja villi koskematon luonto oli koettavissa ilman tukipalveluita. Syrjämaa kertoo kuinka 1800-luvulla matkaamisesta tuli alati teollisempaa ja kaupallistuneempaa, pikkuhiljaa syntyi jopa idea lomailusta.¹¹⁰ Niin ainakin vuosisadan puolivälissä Islannin vähäinen teollisuus, turismi ja kaupallisuus yhdistettynä maan luontaiseen vaarallisuuteen pohjoisen periferiana loivat omanlaisen romanttisen ja seikkailullisen viehättyksen samalla kun turismi suuntautui perinteisesti, kuten Syrjämaa huomauttaa, vanhaa eliitin matkakirjallisuutta seuraten Saksaan, Ranskaan, Sveitsiin ja Alpeille.¹¹¹

2.2 Matkakirjat ja kartat yksilön oppaina

Suuret kontekstit, kuten ajan tavat kuvata tiettyjä asioita jossakin taidesuuntauksessa vaikuttavat paljon matkajiin, mutta yksilöön vaikuttaa moni pienempikin asia. Bartonin mukaan oli paljon erilaisia muuttujia, jotka saattoivat vaikuttaa siihen, kuinka matkajat reagoivat näkemäänsä ja kokemaansa. Kansallisuus, yhteiskuntaluokka, koulutus ja kulttuurinen tausta loivat kaikki omanlaisiaan ennako-odotuksia. Aiempien matkojen määrä ja koko antoi enemmän mihin verrata uutta. Yksilöiden erilaiset reitit muokkasivat matkajien kokemusta, samoin matkan ajankohta, reitistä olemassa olevat ennakkotiedot, kuten kartat ja aiempien matkajien kertomukset ja olosuhteet Islannissa, pohjoisessa ja muualla Euroopassa vaikuttivat tapaan kokea pohjoista.¹¹² Mieleen tulee heti kuinka vastakkaiset kokemukset pienesti ja varsin vähävaraisesti yksin matkaavalla Pfeifferilla ja jahdillaan alati palvelijoidensa huomassa olevalla Dufferinilla luultavasti oli, joten varallisuus ja matkaseura vaikuttivat aivan varmasti siihen, miten matka kuljettiin. Kaikki matkasivat kesäaikana ja jokainen käytti paljon samoja matkakirjoja lähteenä auttamaan

---

¹⁰⁹ Koivunen 2004, 80-81.

¹¹⁰ Syrjämaa 2008, 44.

¹¹¹ Syrjämaa 2008, 44.

¹¹² Barton 1998, 14-15.

matkaamisessa – tietysti Baring-Gould jo vuonna 1862 pystyi käyttämään paljon enemmän eri matkakirjoja kuin Pfeiffer vuonna 1845. Kaikki palkkasivat myös oppaan tai aluekohtaisia oppaita. Pfeifferin ja Milesin kirjoista britteihin verrattuna tulee hieman kylmempi mielestäni siksi, etteivät he kerro oppaiden nimiä tai anna näille salanimiä kutsuen heitä alati vain oppaiksi. Pfeiffer jopa pohtii, että jos opas kuolisi kuinka kamalaa se olisi hänelle.¹¹³ Miles taas rähjää oppaalleen, jos opas näyttää hänelle hänen mielestään huonoja nähtävyyksiä.¹¹⁴ Taas Dufferin ja Baring-Gould kutsuvat oppaitaan ystävikseen ja kertovat heistä hyvinkin paljon.

Reittien ennakkotiedot tulivat paljolti matkakirjoista ja kartoista. Barton kertoo kuinka matkakirjallisuus on ohjannut monin eri tavoin matkaajia. Lähtökohtaisesti jo kasvava kilpailu toisten matkakirjojen kanssa johdatti mahdollisesti ihmisiä uusia kokemuksia tarjoaville alueille, kuten pohjoiseen, joista ei ollut kirjoitettu niin paljon.¹¹⁵ Hän jatkaa myöhemmin kertomalla kuinka 1800-luvulle tultaessa kasvava määrä matkakirjallisuutta alkoi luomaan omaa kaanoniaan pohjoismaista, ja alati enemmän ihmisillä oli ennakkoodotuksia joita etsiä. Genressä alkoi esiintymään luonteenpiirteitä, jotka jatkuisivat sukupolvien ajan.¹¹⁶ Näitä on helppo nähdä esimerkiksi siinä, miten samanlaisia kaikkien neljän matkaajan kokemukset Geysireillä on, mistä kerron myöhemmin hieman lisää.

Kaikki neljä matkaajaa hyödynsivät paljon oppaita liikkeessään Islannissa, mutta myös kartoilla oli tärkeä osa matkansuunnittelussa ja alueella liikkumisessa. Baring-Gould ja Miles hyödynsivät Gunnlangsonin karttaa, jota molemmat suosittelivat ja kehuivat tuleville matkaajille, vaikka Baring-Gould kritisoikin välillä sen puutteellisuuksia ja virheitä tekstin lomassa. Miles kertoo keskustelleensa Gunnlangsonin kanssa ennen matkaansa saaresta ja huomauttaa kartan olevan arvokas ja yksityiskohtainen, hän myös ohjaa lukijaa ymmärtämään Islannin luontoa sen kautta.¹¹⁷ Dufferin mainitsee, miten Islanti on kauuneinten ja yksityiskohtaisimmin kartoitettu maa Euroopassa, melkeinpä vaikuttaisi sen olleen harrastus Tanskan hallitukselle. Siltikin Skapta Jokullin aluetta ei ollut onnistuttu kartoittamaan.¹¹⁸ Pfeiffer huomauttaa miten etäisyyksien mittaaminen ei ole niin tarkkaa Islannissa, koska maa on täynnä erilaisia esteitä, joiden takia joudutaan kiertämään pitkiäkin matkoja. Pfeiffer myös sanoo käyttävänsä karttaa antaessaan sen kautta esimerkin

---

¹¹³ Pfeiffer 1852, 138.

¹¹⁴ Miles 1854, 96-97.

¹¹⁵ Barton 1998, 4.

¹¹⁶ Barton 1998, 16.

¹¹⁷ Baring-Gould 1863, 103, 112, 214, 396; Miles 1854, 114, 151, 212.

¹¹⁸ Dufferin 1857, 110.

islantilaisten nopeasta kyvystä ymmärtää asioita.¹¹⁹ Pfeiffer ja Dufferin eivät kerro mitä karttaa he käyttävät, tosin Dufferinin kirjassa on mukana varsin yksinkertainen Edward Stanfordin Islannin kartta, mutta siinä on sama julkaisuvuosi kuin kirjalla.¹²⁰

Emily Lethbridge tutkii vuoden 2017 esseessään *Navigating Iceland in the Nineteenth Century* Baring-Gouldin vuorovaikutusta Björn Gunnlaugssonin 1844-48 islantikartan kanssa sekä saagojen roolia tämän 1862 matkassa. Gunnlaugsson hyödynsi karttansa valmistuksessa 1831-1843 tekemiään mittauksia, ja kartta oli valtava edistysaskel aiemmista kartoista, vaikka tässäkin oli virheitä ja puuttuvaa tietoa.¹²¹ Kenties Dufferin puhuessaan kuinka kauniisti ja yksityiskohtaisesti Islanti on kartoitettu, hän viittaa juuri Gunnlaugssonin tekemään karttaan. Esimerkkinä kartan virheellisyyksistä Lethbridge tuo esiin ettei siinä ollut Dettifossin vesiputousta ja Baring-Gould väitti olleensa ensimmäinen sen löytänyt ulkomaalainen. Kartta oli jossain määrin harhaanjohtava ja Baring-Gouldilla oli todellisuudesta eroavat ennakkoluulot tämän takia Borðeyrin kauppapaikasta Hrótafjörðurissa. Kartassa oli epätarkkuuksia ja siitä puuttui yksityiskohtaisuutta, mikä teki navigoimisesta vaikeampaa.¹²² Gunnlaugssoninkin kartassa oli paljon epätarkkuuksia, joten ainakin Pfeifferilla, jolla luultavammin ei olisi ollut mahdollisuutta hyödyntää tätä, on varmaankin ollut käytössä astetta huonompi kartta, mikä olisi vaikeuttanut entisestään navigointia ja luonut hyvin erilaisia ennako-odotuksia, jotka eivät välttämättä täyttyneet.

Omanlaisensa kartan muodostivat myös aiemmat matkakirjat. Historian professori Syrjämaa kertoo kuinka Grand Tourista periytyvää ahkeraa valmistautumista helpottamaan luettiin matkakirjoja, jotka asettivat normeja matkustukselle, kuten siihen mihin mennä, mitä katsoa ja mitä ajatella.¹²³ Artikkelissa *Tourism, Guidebooks and the Emergence of Contemporary Tourism in Portugal* Maria Santos, Ana Matos ja Maria Bernarde selostavat kuinka 1700-luvulla matkakirjat alkoivat antaman tarkkaa ja hyödyllistä tietoa paikoista joissa käydä, jotta voi esimerkiksi kokea pittoreskin hetken. 1800-luvulle tultaessa matkakirjojen yleisö vain kasvoi, eikä sitä tarkoitettu enää vain eliitille, ja matkat määräytyivät yhä enemmän aiemmista matkakirjoista joita monet käyttivät milteipä matkakumppaneina.¹²⁴ Matkakirjat ohjasivat jatkuvasti lähdeaineiston matkajia. Ne toimivat tienviittoina paikoista joissa käydä ja antoivat ennakkotietoa monenlaisista asioista, joita

---

¹¹⁹ Pfeiffer 1852, 177, 119.

¹²⁰ Dufferin 1857, 427.

¹²¹ Lethbridge 2017, 1-2.

¹²² Lethbridge 2017, 1-2.

¹²³ Syrjämaa 2008, 44.

¹²⁴ Santos & Matos & Bernarde 2008, 98-101.

tämän jälkeen myös odotettiin. Samalla matkakirjat opastivat tavoissa reagoida monenlaisiin tilanteisiin ja matkajaat ovat jatkuvassa dialogissa aiempien matkakirjojen kanssa. Esimerkiksi Baring-Gould kokee humoristisen ja nolostuttavan kokemuksen islantilaisten naisten ottaessa häneltä vaatteet pois ja jakaa Hendersonin samaisen kokemuksen, jota Henderson ei ollut pitänyt yhtä huvittavana.¹²⁵ Dufferin hyvin samaan tapaan kommentoi kuinka hänen ystävänsä päätyi islantilaiseen taloon kokemaan vaatteiden pois oton vieraanvaraisen islantilaisen naisen käsissä. Hän myös alati tarinansa aikana viittaa Von Troiliin, joka kertoi matkakirjassaan samankaltaisesta tilanteesta 1700-luvun lopulla.¹²⁶ Tämä on mielenkiintoinen osa islantimatkakirjallisuuden kaanonin. Selkeästi sen kerronnasta oli jo muodostunut tapa. Historioitsija Bartonin mukaan matkajia ja lukijoita kiinnostivat yleensä pohjoismaiden asukeista erityisesti naiset ja erilaiset naisseikkailut olivat yleisiä aiheita. Yleisesti pohjoisen naiset saivat kehuja, mutta aihe oli subjektiivinen ja alueittain hyvin vaihteleva.¹²⁷ Historioitsija Karlsson kertoo kuinka 1700-luvulla ja 1800-luvulla naispalvelijoiden tehtäviin kuului riisua ainakin ulkovaatteet miehiltä.¹²⁸ Matkakirjat opastivat siis sekä erilaisissa tilanteissa että fyysisesti reittien valitsemisessa.

2.3 Matkan turismipisteet

Historian professorit Auvo Kostiainen ja Taina Syrjämaa analysoivat kuinka historia-aiheiset turismireitit yleensä yhdistelivät aiheita kuten kauppa, kulttuuri ja sota sekä tarvittavia tukipalveluita. On myös mahdollista, että turismireitti keskittyy juuri yhteen asiaan, vaikka siinä samalla tarjoaakin monipuolisemman kokemuksen. Turisteille historiallinen reitti tarjoaa monenlaisia oivalluksia vaikkapa siitä, miten tiet on tehty, ihmiset eläneet tai millaista teknologiaa he ovat käyttäneet. Olennaista kuitenkin on reitin autenttisuus, minkä takia on oleellista tehdä aiheesta tutkimusta ja erotella faktat fiktiosta.¹²⁹

Kostiaisen mukaan historiallisen reittien houkuttelevuus tulee erilaisista yhdistelmistä ja siitä koostuva matka voi olla ties minkä mittainen. Tämän takia reittiin tarvitaan erikoisominaisuuksia sisältäviä pisteitä, jotka linkittävät matkaa, mutta itse matkakin pisteiden

---

¹²⁵ Baring-Gould 1863, 233-234.

¹²⁶ Dufferin 1859, 122-124.

¹²⁷ Barton 108, 110-111

¹²⁸ Karlsson 253

¹²⁹ Kostiainen & Syrjämaa 2008, 5-6.

välillä voi pysyä mielenkiintoisena. Pisteet kuitenkin keräävät suurimman turismiaktiiviteetin. Tällaiset reitit tulivat turisminkäytäntöihin mahdollisesti 1800-luvun lopulla, mutta sitä on vaikea arvioida.¹³⁰ Niin tai näin, mielestäni islantimatkoista on helppo sanoa tiettyjä pisteitä joihin aktiviteetti kerääntyy. Osa on kaikilla samoja, toiset taas ovat yksilöllisempiä. Islannissa tapahtuva hidas matkaaminen täynnä uusia maisemia tuo pisteiden välisen matkan tekstissä hyvin ilmi. Kostiainen jatkaa kulttuurihistoriallisista reiteistä puhumalla siitä, kuinka tällöin pisteillä on omat luonteensa ja reitin ominaisuudet voivat perustua vaikkapa paikalliskulttuurille. Esimerkiksi Saksassa 1900-luvulla oli trendi reitistä, jossa seurattiin Grimmin sadunkeräystä. Erilaisissakin pisteissä yhdistytään reitin teemaan.¹³¹ Kostiaisen antama esimerkki Grimmin sadunkeräysreitistä ei ole kovinkaan kaukana Baring-Gouldista, joka pyrki seuraamaan Grettirin jälkiä. Kostiaisen mukaan historiallisia turismireittejä markkinoidaan tuotteina, joita turistit voivat kuluttaa halutesaan kokea uudelleenluodun menneen.¹³²

Nähtävyyksillä on keskeinen osa turismireiteissä. Kostiainen kertoo Dean MacConnelin teoriasta, jossa nähtävyys jakaantuu kolmeen: turistiin, näkyyn ja infoon. Info koostuu tiedoista, johon historiallinen reitti perustuu, esimerkiksi ketkä ovat käyttäneet tietä ja miten.¹³³ Muutamia helposti tunnistettavia pisteitä Islannissa ovat Geysir, Hekla ja Þingvellir. Kaikki kolme ovat luontonähtävyyksiä, mutta Þingvellirissä yhdistyy myös voimakkaasti kulttuuri ja Geysireihin liittyy selkeästi jonkinlainen yhteinen tieteellinen pohdinta sekä jaettu kokemus. Historian professori Leila Koivunen toteaa matkailijoiden olevan yksilöitä, jotka näkevät, havaitsevat ja kirjoittavat omasta näkökulmastaan, mutta tällainen kokeminen ja kertominen tapahtuu silti suhteessa yleisiin suuntauksiin ajan ja paikan mukaan. Yksittäiset asiat matkalla saattoivat olla matkaajalle uusia, mutta niiden kuvaaminen noudattaa aiempia kuvaamistapoja matkailijan pitäessä vallitsevia kulttuurisia käsityksiä siitä, mikä matkakohteessa on kuvaamisen arvoista ja miten näitä tulisi kuvata.¹³⁴ Pfeifferin, Milesin, Dufferin ja Baring-Gouldin matkakirjoissa on paljon samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, mutta erityisesti mielestäni juuri näillä turismipisteillä voi nähdä selkeästi millainen konventio oli kokea ja kuvata tunnetuimpia paikkoja Islannista. Kaikille Geysirit ovat tärkeä osa matkaa Islannissa, Hekla on selkeästi tuttu kuului-

---

¹³⁰ Kostiainen 2008, 10-11.

¹³¹ Kostiainen 2008, 14.

¹³² Kostiainen 2008, 18.

¹³³ Kostiainen 2008, 9-10.

¹³⁴ Koivunen, 2004, 152, 158.

suus johon voi viitata helposti ja odottaa lukijoiden ymmärtävän mistä puhutaan, Þingvellir on tärkeä paikka historiallisesti ja sen luonnon takia. Neljäntenä hyvin erilaisen pisteenä voisi ottaa myös Reykjavikin, joka oli milteipä pakollinen osa matkaa, koska sieltä matkat Islannissa yleensä alkoivat ja loppuivat, se oli myös tärkeä paikka välttämättömille tukipalveluille.

Jokaisella on matkallaan lukuisia erilaisia pisteitä mitä voisi huomioida, erityisesti Pfeiffer, Miles ja Baring-Gould tehdessään hyvinkin pitkiä matkoja Islannissa keskittyvät moniin erilaisiin alueisiin kuten vaikkapa Dettifossiin tai Akureyriin. Kohteissa voi olla muun muassa houkuttimena sosiaaliset aspektit, luonto, historia, kulttuuri tai maisemien katselu monenlaisessa muodossa. Reykjavikistä Heklaan ja matkan varrella Geysirit sekä Þingvellir oli Pfeifferista Baring-Gouldiin tuttu reitti ja jokaisesta pisteestä oli jo saatavilla infoa, mutta tähän tietoon ja keskusteluun oli mahdollista asettaa omat pohdintansa mukaan, mikä oli tärkeä osa kokemusta.

Heklan kiipeäminen ja Geysireillä käyminen sekä Great Geysirin purkauksen mittaamisen traditio alkoi jo 1700-luvulla islantilaisten Bjarni Pálssonin ja Eggert Ólafssonin vuonna 1772 julkaistussa autenttisessa selostuksessa Islannista, mikä tehtiin Tanskan kuninkaan pyynnöstä vuosina 1752–1757. Ensimmäinen brittien tekemä tiederetkikunta Islantiin oli Sir Joseph Banksin johtama vuonna 1772, minkä Uno von Troil julkaisi kirjeiden muodossa kirjana vuonna 1777. Banksille Heklan kiipeäminen oli pääasiallisena mielessä ja hän luuli olevansa ensimmäinen, joka niin tekee. Tämän lisäksi hän vieraili Geysireillä, Þingvellirissä ja Skáholtissa. Heklan kiipeämisestä ja Great Geysirin purkauksen mittaamisesta tuli traditio, jota monet ulkomaalaiset matkaajat seurasivat. Banksin jälkeen Hekla ja Geysirit saivat vieraakseen John Thomas Stanleyn vuonna 1789.¹³⁵ Tätä traditiota kulkea geysireille jatkoivat niin 1800-luvun alun pioneerit kuin myös valitsemani nelikko matkakirjailijoita. Wawnin mukaan Geysir pysyi merkittävänä nähtävyytenä Stanleystä lähtien.¹³⁶

Mielenkiintoisesti Baring-Gould listatessaan matkakirjoja Islantiin huomauttaa, miten suuri osa näiden kirjoittajista on turisteina käynyt vilkaisemassa vain Reykjavikin naapuruston maisemia, kuten Geysiriä tai Heklaa, ja ovat käyneet ehkä juuri ja juuri Snæfellsjökullissa. Myöhemmin kirjassaan Baring-Gould taas sanoo näin: turisti, joka juoksee

---

¹³⁵ Agnarsdóttir 2013, 18-19, 22-24.

¹³⁶ Wawn 2000, 287.

Geysireille ja takaisin Reykjavikiin, ei saa todellista ideaa islantilaisesta maisemasta. Matka on Islannin kirkkain, hedelmällisin ja ruohoisin.¹³⁷ Dufferin ei erityisen kauas Reykjavikistä päässyt, mutta hänen matkansa kattoi muitakin alueita kuin Islannin, kenties hänelle se riitti paljastamaan Islannin identiteetin. Toki Dufferin aikoi tehdä paljon suuremman retken Islannin pohjoisosiin ennen kuin prinssi Napoleon tarjoutui hinaamaan tämän jahdin arktiselle merelle.

Wawnin mukaan 1850-luvulta lähtien on tunnistettavissa kaksi erilaista ryhmää matkaajista Islantiin: ne joille Islannin olemus ilmentyi matkalla Geysireille ja Þingvelliriin sekä pieni ryhmä saagoista innostuneita ja kirjallisuudesta motivoituneita matkaajia, jotka jahasivat saagojen tapahtumapaikkoja tai anti-turistina tunnetuksi haluavia islantiseikkailijoita. Molemmat päätyivät pidemmille reissuille Islantiin. Toisen jaon voi suuremmalla aikavälillä tehdä valistuksen tutkijoihin, jotka matkasivat repuissaan teodoliitteja ja lämpömittareita, mielessään sentimentaalisuutta ja subliimia sekä paremmin varustautuneisiin viktoriaanisen romantiikan, vanhan pohjoisen etsijöihin.¹³⁸ Valistuksen lämpömittareista puheenollen Pfeiffer, Miles ja Dufferin kulkivat Islannissa lämpömittarin kanssa erilaisia mittauksia tehden, mahdollisesti myös Baring-Gould, koska hän kyllä ilmoittaa lukuisia lämpötiloja. He kaikki keräsivät myös monenlaisia näytteitä matkamuistoksi kotiin, esimerkiksi maaperää, kukkia ja rikkiä. Pfeiffer muun muassa kerää Snorrin haudaksi uskomaltaan paikalta kukkia. Baring-Gould jopa keräsi manuskriptejä. Baring-Gouldia lukuun ottamatta kaikki keräsivät Geysireiltä näytteitä. Baring-Gould kerätessään näytettä puhtaasta rikkipalasta oli jopa huolissaan sen katoamisesta, jos kaikki matkaajat jatkaisivat siitä näytteiden ottoa,¹³⁹ mikä oli ainoita kertoja, kun matkaajat osoittivat huolta liiallisesta keräilyinnokkuudesta. Hän ajatteli hieman alentavasti turisteiksi niitä, jotka tulivat Islantiin käymään vain tutuimmilla turismipisteillä, mutta silti ne olivat niin tärkeitä, ettei niitä voinut jättää huomioimattakaan. Tom Spray vuoden 2015 artikkelissaan *Of Schooners and Sagamen: Anglo-Icelandic Tourism in the Nineteenth Century*. kommentoi, kuinka varsinkin matka geysireille oli perinteinen osa Islantimatkaa.¹⁴⁰ Geysirei-

---

¹³⁷ Baring-Gould 1863, xlviii, 356.

¹³⁸ Wawn 2000, 287-288.

¹³⁹ Pfeiffer 1852, 85, 109, 130, 151, 165, 167; Miles 1854, 101-102, 112-113, 120, 146; Dufferin 1859, 121, 187; Baring-Gould 1863, xxx, 148, 154, 164, 173, 190, 210, 242, 329, 340.

¹⁴⁰ Spray 2015, 6.

den ajatellusta tärkeydestä kertoo hieman Dufferinin humoristinen kuvaus: ”- like pilgrims round some ancient shrine, we patiently kept watch ; but he scarcely deigned to vouchsafe us the slightest manifestation of his latent energies”.¹⁴¹

Pfeifferille, Milesille, Dufferinille ja Baring-Gouldille Great Geysirin purkaus oli tärkeä elämyksen aiheuttava nähtävyys. He kaikki tulivat paikalle odottaen jotakin suurta aiemista tietolähteistä, kokivat samaan tapaan väärin hälytyksien pettymyksen, tutkivat sekä kuvailivat tarkasti ympäristöä ja vihaiseksi personifioitu Strokkur niminen geysir pääsi aina huomion keskipisteeksi tällä välin ja Little Geysir sai hieman huomiota Pfeifferia uudemmissa kirjoituksissa. Väärät hälytykset kuuluivat eri ääninä: räjähdyksiä, maanalaisena ukkosmyrskynä ja tykin tai kanuunan laukauksena. Muut lähteet tällä alueella jäivät näiden kolmen taustalle. Alueella kerättiin matkamuistoja ja Baring-Gould ainoana, joka ei niin tehnyt, oli jo täyttänyt laukkunsa tällaisilla ympäri Islantia ennen lähteille pääsyään. Pfeifferin löytäessä Gaimardin¹⁴² jättämän teltan odottamasta häntä, Baring-Gouldia vastassa oli matkalaisen jättämä kattila sekä ranskalainen sanomalehti.¹⁴³ Kenties alkavia merkkejä turismin aiheuttamasta roskaamisesta? Kaikki mittasivat uskollisesti Pálssonin ja Ólafssonin tapaan Great Geysirin purkauksen korkeutta ja vertailevat niin tätä kuin myös ympäröivää maastoa ja teorioita geysireistä aiempien matkalaisten sanomiin. Itse purkaus saa kaikissa aikaa voimakkaita tunteita, varsinkin Dufferin ja Miles muistuttavat toisiaan tavassa nostaa luonnon voiman ihmeellisyys. Miles ja Pfeiffer liittivät geysireihin pelon tunteen.

Milesistä Baring-Gouldiin voi nähdä jatkumon ja muutoksen ajatusmaailmassa kuumien lähteiden ärsyttämisestä: siinä missä Miles vielä ohjeistaa heittämään kiviä niin Baring-Gould jo varoittelee ihmisiä pois tästä tavasta mainiten kuinka Tunguhverissa oli jo geysirin mekanismi rikkoutunut ja nostaa huonona esimerkkinä Carl Vogtin matkan Islantiin ja hänen kerrontansa siitä, kuinka he täyttivät Strokkurin kivillä.¹⁴⁴ Dufferinin huomio siirtyy täysin ranskalaisiin prinssi Napoleonin liittyessä suuren retkikuntansa kera geysireille.¹⁴⁵ Mielenkiintoisesti sekä Miles, että Dufferin nauttivat juhla-aterian ranskalaisten

---

¹⁴¹ Dufferin 1859, 120.

¹⁴² Pfeiffer oli kirjoittanut M. P. Geimard, Baring-Gould mainitsee Gaimardin teoksen erikseen ehdottamastaan matkakirjallisuudesta kalliina ja suurena työnä, joka julkaistiin 1840 kuningas Louis Philippen käskystä.

¹⁴³ Baring-Gould 1863, 362-363.

¹⁴⁴ Pfeiffer 1852, 146-148; Miles 1854, 76-77 100-113, 123; Dufferin 1857, 115-135; Baring-Gould 1863, 358-367.

¹⁴⁵ Dufferin 1857, 115-135.

ja paikallisten kanssa, Miles tosin Þingvellirissä.¹⁴⁶ Näemme myös taas kuinka Dufferin tekstissä huomio kiinnittyy hyvin paljon sosiaalisiin seikkoihin ympäristön sijaan. Toisin kuin Þingvellir, geysirit eivät houkuttele matkajia kulttuurillaan, historiallaan ja ajatuksilla vanhasta pohjoisesta, vaan luonnon voiman kokemisen halu ja 1700-luvulta lähtien kirjoitetut kuvaukset niistä ohjasivat matkajat paikanpäälle jatkamaan ja toistamaan geysirkokemusta. Tapa jolla kaikki vieläpä toistavat lähes samanlaisesti geysirkokemuksen kertoo kuinka hyvin juurtunut tämä oli islantimatkakirjallisuuden kaanonissa. Lähtiessään Pfeiffer kertoo lukijoilleen kuinka kaikki ei geysireillä ollut kuten hän oli oletta-
nut aiemmista selostuksista, hän ei kokenut varoitusta kovempaa meteliä tai maan jär-
isemistä. Tästä hän päätyy kertomaan, miten ihmiset vain toistavat usein toisiaan, joilla-
kin on vain yli-innokas mielikuvitus tai sitten kyseessä on suoranaista valehtelua. Esi-
merkkinä tästä hän ottaa tapaamansa ranskalaisen laivan upseerin, joka valehteli käy-
neensä Vesuviuksen huipulla,¹⁴⁷ mikä on kummallisen osuvaa, sillä Miles taas kyseen-
alaistaa Pfeifferin kiipeämisen Heklan huipulle.

Maclarenin ja Williamsin mukaan vuorten kulttuurinen havaitseminen on muuttunut ai-
kojen saatossa muun muassa yläluokan eurooppalaisille niiden inhoamisesta vielä 1600-
luvulla niistä kiinnostumiseen 1700-luvulle tultaessa. Vuorissa nähtiin subliimia valloi-
tettavaa kauneutta ja kulttuurissa alettiin pitämään yllä ajatusta vuorten mahtavuudesta.¹⁴⁸
Maclaren huomauttaa kuinka sää vaikutti aina dramaattisesti paljon siihen nähtiinkö vuo-
ret mahdollisesti vaikkapa petollisina tai idyllisinä.¹⁴⁹ Wawn analysoi yhtenä suurena
syynä Islantiin menijöille olleen vuorten sekä jäätiköiden kiipeäminen.¹⁵⁰

Nelikosta vain Pfeiffer ja Miles kävivät kiipeämässä Heklan huipulle, tosin jos Milesiltä
kysyttäisiin, niin vain hän olisi sinne kiivennyt.¹⁵¹ Miles yllättävän paljonkin kritisoi
muita Heklaa käsitellessään. Hrunin kylässä hän kirjoittaa monisanaisesti kritiikkiä Pfeif-
ferista ja kommentoi loppuun, että: ”- - she describes her journey to Mt. Hekla, and ascent
to the summit, when the people here on the ground told me she never put her foot on the
mountain at all!”¹⁵² Hän huomauttaa kuinka runoilija Byron on kirjoittanut ”It makes my

---

¹⁴⁶ Miles 1854, 76-77; Dufferin 1857, 130-131.

¹⁴⁷ Pfeiffer 1852, 146-153.

¹⁴⁸ Maclaren 2018, 53, 118; Williams 2010, 74.

¹⁴⁹ Maclaren 2018, 53, 118.

¹⁵⁰ Wawn 2000, 287.

¹⁵¹ Pfeiffer ja Dufferin kirjoittavat Hecla, Baring-Gould ja Miles Hekla.

¹⁵² Miles 1854, 122-123.

blood boil like the springs of Hekla.” ja tarkoittaa varmasti Geysireitä.¹⁵³ Miles kritisoi 1830-luvulla Islannissa käyneen Barrowin turhamaisuutta siitä, ettei tämä käynyt Heklalla, koska se olisi saattanut olla turhaa pilvisen sään takia.¹⁵⁴ Yrittääkö Miles kenties korostaa omaa asiantuntijuuttaan ja/tai rohkeuttaan avaamalla tuntemustaan muista viimeaikaisista Islantiin matkanneista ja heidän kykenemättömyydestä kiivetä Heklan huipulle.

Baring-Gould selittää Heklasta faktatietoa ja luettelee sen purkauksia.¹⁵⁵ Mainiten myöskin miten monet turistit vierailevat Geysireillä ja Heklalla.¹⁵⁶ Baring-Gould huomaa Heklan laivalta saakka ja kuvaa sitä mielestäni subliimin kuninkaallisesti ”- - distant Hekla with his mantle of snow around him”.¹⁵⁷ Baring-Gouldin saapuessa Geysirelle hän on jo matkansa lopussa ja kiireessä lähteä Reykjavikin kautta pois. Kenties Dufferinin tavoin hän ei kiireen takia päässyt kiipeämään vuorelle. Dufferin harmittelee aikatauluun, sillä olisi ollut hienoa kiivetä kuuluisalle palavalle vuorelle, mutta huomauttaa samaan henkäykseen ettei Hekla erityisesti eroa muista vulkaanisista mäistä joita saarella on lukuisia ja selittää siitä faktatietoa, kiinnittäen erityistä huomiota suureen 1766 purkaukseen.¹⁵⁸ Barton huomauttaa, että lähiaikojen suuret luonnonmullistukset olivat suosittu aihe matkakirjallisuudessa.¹⁵⁹ Miles kiivetessään Heklalle huomioi kraatterin ohittaessaan, että se oli yksi neljästä, jotka purkautuivat vuonna 1845.¹⁶⁰ Pfeifferille ja Milesille Hekla esiintyy haasteena, Miles jopa sanoo niin suoraan. Matka alkaa vehreistä alueista pian muuttuen yhä vaarallisemmaksi ja tuskallisemmaksi laavan ja lumen vaikeuttaessa kulkua. Molemmilta tulee esiin ajatus luonnon koskemattomuudesta Heklan mahtavan maiseman edessä.¹⁶¹ Heklan vanhaan kuvaan helvetinporttina ja siihen liittyvän imagon elämisestä kertoo mielestäni se, miten Miles selostaa islantilaisten uskosta, että saatana asuu Surtshellir luolassa. Miles pohtii, josko Saatana tulisi paistamaan villin poron Heklalla. Kenties Thor pakanjumalana voisi hypätä Heklasta rankaisemaan häntä. Lopulta Heklassa hän jopa kutsuu yhtä kraatteria itse helvetiksi.¹⁶² Miles tällä tavoin kirjoittaes-

---

¹⁵³ Miles 1854, 100, 107.

¹⁵⁴ Miles 1854, 206.

¹⁵⁵ Baring-Gould 1863, xviii-xxiv.

¹⁵⁶ Baring-Gould 1863, xlvi.

¹⁵⁷ Baring-Gould 1863, 6.

¹⁵⁸ Dufferin 1859, 108-110.

¹⁵⁹ Barton 1998, 131.

¹⁶⁰ Miles 1854, 138.

¹⁶¹ Pfeiffer 1852, 154-167; Miles 1854, 94-95, 109-110, 114, 128, 132-146.

¹⁶² Miles 1854, 109-110, 128, 138.

saan myös elävöittää ympäristöään ja asettaa samalla vanhat uskomukset Heklasta helvetin porttina ja mytologian Thorista Islantiin. Vastakohtana Pfeifferin pelkoa korostavalle tekstille, Miles kertoo kuinka hän kesken kiipeämisen huvittelee vierittämällä vanhaa laavaa alas laaksoon ja huipulla hän iloisena syö ja kippistää iloluonteisesti sekä vierittää kraatteriin kiviä.¹⁶³ Vuoren jälkeen Pfeiffer kuitenkin puhuu kuinka ihminen kokee pelkoa vain kerran jostakin vaarasta ja sen voitettuaan on vapaa tästä.¹⁶⁴

Chris Goldie ja Darcy White toteavat vuoden 2018 teoksessa *Northern Light, Landscape, Photography and Evocations of the North*, kuinka maisemat ovat paikkoja, mutta ei vain topografisesti tai maantieteellisesti vaan myös kulttuurisesti vaikutteisessa havaitsemisessa. Pohjoisesta maiseman representaatiosta on voimakkaita muuttuvia trooppeja ja perinteitä. Havainnot maisemista ovat voimakkaita ja suoria, mutta niihin vaikuttavat ennako-odotukset ja kulttuuriset narratiivit. Esimerkkinä tälle Goldie ja White antavat William Morrisin matkoista Islantiin vuosina 1871 ja uudelleen 1873, jolloin hän etsi villyyttä katarsiksen toivoissa. Morrisille ennako-odotukset Islannista oli sen imago seikkailulle ja pakopaikkana.¹⁶⁵ Englantilaisen kirjallisuuden professori Hansson huomauttaa Dufferinia esimerkkinään käyttäen kuinka matkaajan jopa odotettiin seuraavan seikkailijan paradigmaa tämän matkustaessa kaukaiseen pohjoiseen.¹⁶⁶ Morris ei kuitenkaan tullut kokemaan ainoastaan äärimmäisiä topografioita vaan häntä kiinnostivat saogat, mitkä muokkasivat paljon hänen matkaansa ja Þingvelliristä tuli sen historiallisuuden takia tärkeä ja iloa tuottava näky demokratian syntypaikkana pohjoisessa.¹⁶⁷

Kaikki matkaajat kuvailivat Þingvellirin ympäristöä ja Dufferin jopa kertoo kuinka mikään aiempi matkakertomus ei ollut osannut kuvata tätä kaunista näkymää tarpeeksi hyvin eikä pystyisi hankkimaan. Almannagján rotko nousee kaikilta esiin vaikuttavana, Dufferinista se oli osoitus luonnon mahtavuudesta ja väkivaltaisuudesta, Pfeifferikin katseli sitä hieman pelottavan jylhänä alueena. Kaikki matkaajat puhuivat Alltingin parlamentaarisesta historiasta alueella. Miles, Dufferin ja Baring-Gould kuvasivat Alltingin ylevänä ja vapaana parlamenttina. Miles sanoo jopa, että ”Thingvalla, in historical point of view, is by far the most celebrated and interesting locality in Iceland”. Miles teki vertauksen matkallaan Þingvelliriin miten he olivat kuin pyhiinvaelluksella Mekkaan ja pohtii kuinka

---

¹⁶³ Miles 1854, 135, 140, 143.

¹⁶⁴ Pfeiffer 1852, 167.

¹⁶⁵ Goldie & White 2018, 9-10.

¹⁶⁶ Hansson 2009, 68-69.

¹⁶⁷ Goldie & White 2018, 9-10.

islantilaisia harmittaa hyvästä syystä, että nykyinen Allting kokoontui Þingvellirin sijaan Reykjavikissä, jossa ulkomaalaiset kauppiat toivat kevytmielistä elämää ja korrup-tiota.¹⁶⁸ Historioitsija Karlsson huomauttaa kuinka romanttiset haikailut Alltingistä Þingvellirissä olivat lopulta hävinneet käytännöllisemmälle Reykjavikille 1840-luvulla. Pyhä menneisyys katosi moderniuden ja ulkomaalaisten takia. Dufferin Milesin tapaan huomauttaa: ”But those grand old times have long since passed away”. Keskiaikaisen Islan-nin muistelu törmäsi kontrastissa nykyaikaan. Dufferin herättelee aluetta eloon kerto-malla pienen omin sanoin kerrotun tekstin Flosin hypystä, jota olisi halunnut matkia, ”- - like a true Briton”. Baring-Gould vetää yhden paremmaksi ja kertoo ”The Burning of the Hostel” saagapätkän alueella. Muista selkeästi eroten Pfeiffer selostaa miten Allting ta-pasi kokoontua siellä, ei kuitenkaan puhetta parlamenteista tai vapaudesta, vaan paimen-tolaistyyllisistä päälliköistä heimoineen. Silti se on hänelle tärkeimpiä paikkoja Islannista ja hän kutsui sitä poliittisesti kuuluisaksi. Alltingin lisäksi alueella poltetuista noidista ja hukutetuista naisista puhutaan Pfeifferia lukuun ottamatta kaikissa teksteissä. Historian merkitys ja luonnon kauneus tulevat molemmat hyvin selkeästi esiin Þingvelliristä. Mielestäni parhaiten Þingvellirin tärkeyden ja sen paikan islantimatkakirjallisuuden kaanonissa tiivistää Baring-Gould: ”Thingvellir, or the Plains of the Council have been already described fifteen times, and, if it were not that my journal would be incomplete without some account of this remarkable spot, I should decline giving one.”¹⁶⁹

Historioitsija Sumarliði Ísleifssonin analysoi kuinka myöhäisestä keskiajasta lähtien val-lan keskus siirtyi Euroopassa pohjoisemmas ja näin diskurssi alueesta muuttui samalla. 1700-luvulla pohjoisen taloudellinen ja poliittinen valta kasvoi entisestään valistuksen ideoiden ohella ja tällä aikakaudella tuli tavallisemmaksi ajatella pohjoista kestäväenä, progressiivisena ja demokraattisena, kun taas etelä oli houkutteleva, mutta myös heikko, korruptoitunut ja vanhanaikainen. Ísleifssonin mukaan tällä aikakaudella jotkin maat al-koivat juhlia pohjoista kulttuurista perintöään Kreikka-Roomalaisen sijaan. Esimerkiksi Montesquieu julisti itse vapauden tulleen pohjoisesta rikkomaan eteläisten maiden kah-leet. Tämä idea löytyy myös myöhemmistä kirjoituksista ja kannatti pohjoista innovaa-tion, luomisen, tieteen ja akateemisuuden paikkana.¹⁷⁰ Þingvellir vaikuttaa yhdistyvän

---

¹⁶⁸ Pfeiffer 1852, 116-118, 154; Miles 1854, 43-45, 66, 72-73, 78-82; Dufferin 1857, 84-85, 93-94, 96-97, 100-104; Baring-Gould 1863, 57, 67-76.

¹⁶⁹ Pfeiffer 1852, 116-118, 154; Miles 1854, 43-45, 66, 72-73, 78-82; Dufferin 1857, 84-85, 93-94, 96-97, 100-104; Baring-Gould 1863, 57, 67-76.

¹⁷⁰ Ísleifsson 2011, 13-15.

Milesillä, Dufferinilla ja Baring-Gouldilla tähän ajatukseen vapauden ja demokratian työssijana.

2.4 Yhteenveto

Matkakirjat käsittelevät matkoja, mutta turismiaktiivisuus keskittyy usein tiettyihin pisteisiin. Tulkitsin näiden pisteiden olevan lähdeaineistossa ainakin Geysir, Hekla ja Þingvellir, joista oli aiemmassa matkakirjallisuudessa kehittynyt islantimatkaamisen traditio. Ne olivat tärkeitä osia Islannin matkassa ja erityisesti Geysirissä on hyvin selkeä ja samanlainen kaava kertoa asioista, mikä paljastaa islantimatkakirjallisuuden kaanonista paljon. Aiemmat matkakirjat siis monin tavoin ohjasivat matkaajia, mutta monet muutkin asiat vaikuttavat tässä. Tarjolla olevat kartat ja oppaat vaikuttivat paljon ennako-odotuksiin ja navigointiin. Islannista oli 1800-luvun puolivälissä kehittynyt parempi kartta, jota ainakin Miles ja Baring-Gould pystyivät jo käyttämään. Kehitystä tässä oli siis tapahtumassa. Kaikilla toki oli opas auttamassa. Hyvin paljon matkaan vaikuttaa myös millainen kuva matkaajan kulttuurissa on matkakohteesta. Tässä tapauksessa kuva Islannista oli kaukainen periferiassa sijaitseva vaarallinen ja vaikeakulkuinen saari johon yhdistyi kaukaisen pohjoisen assosiaatiot ja matkan autenttisuuteen liittyi tätä kautta kokemus pohjoisesta.

3. Matkakuvaukset ja stereotypiat

Historian professori Joan Rubiés toteaa, että 1500-luvulla ihmisten kuvailu näiden luonnon, uskonnon, tapojen, valtiomuodon ja kielen kautta oli niin syvällä eurooppalaisessa matkakirjallisuudessa, että etnografia oli jo lähes pakollista tälle kirjallisuuden genrelle. Renessanssin jälkeen ihmisten kuvailu oli jo yksi arvostetuimmista osista matkanarratiivissa viihteenä ja filosofisena arvona. Valistuksen ajan etnografiaa harjoittivat matkailijafilosofit utilitaristeina. Tätä seurasivat romanttiset imperialistiset herrasmiesmatkaajat ja seikkailijat. Erityisesti 1800-luvulle tultaessa etnografiasta alkoi muodostumaan akateeminen diskurssi, joka pohjautui vertailulle, luokittelulle ja historialliselle sukuperälle, missä näkyi evolutiivisten teorioiden sekä imperialismien vaikutus. Jo Marco Polon matkoista 1900-luvulle toistuivat uudelleen samat kiinnostuksen aiheet monilta eri kirjoittajilta dominoiden etnografiaa matkakirjallisuudessa: poliittinen järjestelmä, kansalliset tai rodulliset piirteet, talous, uskonto, naimisiinmeno, naiset, seksuaalisuus, pukeutuminen, ornamentiikka, syömistavat, hygienia, kieli, retoriikka, kirjallisuus, tiede, teknologia ja navigaatio. Näiden eri kategorioiden läsnäolo eri teksteissä vaihteli osittain johtuen siitä, etteivät kaikki sopineet eri yhteiskuntiin.¹⁷¹ Islantiin matkaajat kertovat monista näistä asioista, mutta kenties vahvimmin esillä ovat kirjallisuus ja kansalliset sekä rodulliset piirteet, joihin monet muista aiheista myös yhdistyvät. Rubiés huomauttaa kuinka suuret muutokset matkakirjallisuuden etnografiassa koskivat enemmän sitä miten tulkittiin asioita, kuin mitä varsinaisesti kuvattiin. Esimerkiksi konsepti villi-ihmisestä muuttui eri ideologioiden tulkittaessa sitä eritavoin pahasta barbaarisuudesta jaloon villiin.¹⁷² Etnografia liittyy läheisesti kuvatutkimukseen.

Waldemar Zacharasiewicz valaisee vuoden 2009 artikkelissaan *The Theory of Climate and the North in Anglophone Literatures*, miten kuvatutkimus pääasiallisesti käsittelee kirjallisuudessa ilmeneviä kuvaelmia ihmisryhmistä ja näiden valtioista sekä kuvauksia kansallisista ja etnisistä hahmoista erilaisissa median muodoissa. Kuva tässä yhteydessä ei siis tarkoita varsinaista valokuvaa tai maalausta, vaan hahmottamista esimerkiksi stereotypian tai kliseen muodossa.¹⁷³

---

¹⁷¹ Rubiés 2002, 242-244, 250-252, 278.

¹⁷² Rubiés 2002, 252.

¹⁷³ Zacharasiewicz 2009, 25-26.

3.1 Islanti ja stereotypiat

Jos etnografia on ihmisten kuvailua, niin stereotypiat ovat tähän tarjoutuvia työkaluja. Ísleifsson analysoi vuoden 2011 *Iceland and Images of the North* kirjan esittelyssä, miten kansalliset stereotyypit eivät suinkaan ole objektiivisia faktoja, vaan kuvitelmaa kulttuurista, jonka avulla havaitsemme ympäröivää maailmaa. Mielikuvituksenakin stereotypiat vaikuttavat ruohonjuuritasolta makroon. Tähän hän tarjoaa myös teorian vastustajan: essentialismin kannattajat, joiden näkemyksenä on, että eri kansakunnilla on todellisuudessa havaittavissa oleva luonne, ja esimerkiksi 1600-luvulla tanskalaisen Peder Resenin mukaan islantilaisten pahimmat viat olivat ylimielisyys ja kunnianhimo.¹⁷⁴ Mielestäni lukemistani matkakirjoista on havaittavissa samankaltainen essentialismi jossa islantilaista koko kansaa tai rotua voidaan todella kuvata vaikkapa apaattiseksi tai vieraanvaraiseksi. Baring-Gould kommentoi oppaastaan esimerkiksi näin: ”- - he was very obstinate, and had the disinclination for hard work which characterizes his race”.¹⁷⁵ Pfeiffer sanoi islantilaisista: “- - indolent race of people”.¹⁷⁶ Puhuessaan menneisyydestä Dufferin kommentoi: ”- - animated with that love of liberty innate in the race of the noble Northmen - -“. Miles vastustaessaan Pfeifferin väittämiä julistaa: “- - most kind, hospitable, unoffending race of people - -“. Kaikkien kielenkäytöstä tulee esiin essentialistinen tapa todeta kokonainen kansa jonkinlaiseksi, vaikkei se päisisikään kenties jokaiseen yksilöön.

Ísleifssonin mukaan luodessamme kuvaa toisesta, teemme samoin itsellemme ja nämä jatkuvassa muutoksessa olevat identiteetin aspektit vaikuttavat toisiinsa dialektisessä suhteessa, esimerkiksi peilaamalla omia ja toiseuden positiivisia tai negatiivisia, jopa utooppisia tai dystooppisia, piirteitä, osoittaen omia vajavaisuuksia tai vahvuuksia. Yleensä oma nähdään normina ja toiseudesta puuttuu jotakin, mutta tilanne voi olla myös toisinpäin: toiseudessa on jotakin ihailtavaa, jota omassa yhteiskunnassa ei ole. Osoittamaan omaa ja toiseutta luodaan erilaisia konsepteja vastakkainasetteluun, kuten keskus ja periferia, pohjoinen ja etelä, jotka taas vaikuttavat kansalliseen identiteettiin.¹⁷⁷ Tämä näkyy muun muassa siinä kuinka islantilaisia haukutaan laiskoiksi tai epähygieenisiksi, ja samalla, joko selkeästi vertaamalla tai vain huomaamattomasti pelkästään toisen puutteen toteamalla, oman maan kansalaisista luodaan kuva ahkerina ja puhtaina. Barton ehdottaa,

---

¹⁷⁴ Ísleifsson 2011, 5-7.

¹⁷⁵ Baring-Gould 1863, 66.

¹⁷⁶ Pfeiffer 1852, 121.

¹⁷⁷ Ísleifsson 2011, 5-7.

että tapa tuomita kategorisesti kansojen olemusta, näkyy parhaiten selkeissä vertauksissa eri kansojen välillä. Pohjoismaita ja näiden ihmisiä verrattiin paljon toisiinsa, mutta myös muihin maihin.¹⁷⁸

Kansallisten identiteettien rakentuminen koostuu stereotyyppisten kuvausten jatkumosta ja niillä on usein pitkät historialliset juurensa, joissa voi esiintyä monenlaisia asioita käännösvirheistä ja huhuista ylikansallisiin kontakteihin ja politiikkaan. Stereotyyppiset kuvitelmat ovat pitkäikäisiä ja vaikeasti kumottavia, vaikka ne voivat olla samalla jopa ristiriidassa toistensa kanssa.¹⁷⁹ Kassis kirjassaan *Icelandic Utopia in Victorian Travel Literature* huomauttaa, että brittien matkakertomuksissa ristiriitaisuudet olivat enemmänkin sääntö eikä poikkeus.¹⁸⁰ Keskiajalta 1800-luvulle stereotypiat islantilaisista ovat eläneet muuttuen ja samoina pysyen. Ennen kuin käsittelen 1800-luvun puolivälin käsitystä islantilaisista, on tuotava esiin millaisessa jatkumossa ja perinteessä islantilaiset on nähty. Islanti on nähty omana itsenään ja osana pohjoista. Tosin, mikä tämä pohjoinen on, ei ole mikään helppo määritelmä, Muun muassa Ísleifsson, Finn Jørgensen ja Unnur Karlsdóttirin pohtivat kuinka pohjoisen käsitys on ajassa, paikassa ja kontekstissa muuttuva maantieteellinen ja kulttuurinen rakenne.¹⁸¹ Ísleifsson antaa hyvä esimerkin, joka kertoo hyvin pohjolan stereotyyppien monimuotoisuudesta: 1600-luvulla tanskalainen Claus Lyschander kertoo samanaikaisesti pohjoisen olevan eksoottinen ja haluttava, mutta myös vastenmielinen ja pirullinen.¹⁸² Maantieteellisesti käsitys pohjoisesta on vaihdellut, mutta 1800-luvulle tultaessa käsitys pohjoisesta käsitti Euroopassa Skandinavian.¹⁸³ Bartonin mukaan kaukainen pohjoinen taas tarkoitti Ruotsin Lappia, Norjan Finnmarkia napapiirillä, Färsaaria ja Islantia.¹⁸⁴ Ísleifssonin ja Jørgensenin mukaan Islanti osana sekä pohjoista että kaukaista pohjoista sai usein stereotyyppioita ääripäistä.¹⁸⁵

Keskiajalta 1700-luvulle saakka eurooppalaisten kuva Islannista ja pohjolasta yleensä oli dominoivasti negatiivinen Ísleifssonin mukaan. Islanti nähtiin barbaarisena, sivistymättömänä, pakanallisena ja petomaisena. Ristiriitaisesti samanaikaisesti eli kuvauksia islant-

---

¹⁷⁸ Barton 1998, 112.

¹⁷⁹ Ísleifsson 2011, 5-7.

¹⁸⁰ Kassis 2016, 21.

¹⁸¹ Ísleifsson 2011, 8-11; Jørgensen 2013, 272; Karlsdóttir 2013, 248.

¹⁸² Ísleifsson 2011, 10.

¹⁸³ Ísleifsson 2011, 8-11.

¹⁸⁴ Barton 1998 116-117.

¹⁸⁵ Ísleifsson 2011, 41, 44-48; Jørgensen 2013, 272.

tilaisista yksinkertaisina hyvinä ihmisinä, jopa tiedonhaluisina historian kirjoittajina, se-
littää Ísleifsson.¹⁸⁶ Monet ennakkoluulot ja stereotypiat ennen 1700-lukua olivat suhteel-
lisen tuulesta temmattuja. Anna Agnarsdóttir valaisee vuoden 2010 artikkelissaan *In
Search of “A Distinct and Peculiar Race of People”: the Mackenzie Expedition to Ice-
land, 1810*, kuinka ennen 1700-lukua stereotypiat ja kuvitelmat Islannista eivät usein ol-
leet kovinkaan todellisia jo pelkästään siksi, että saarta alettiin kunnolla vasta tutkimaan
vuosisadan lopussa, jolloin se oli vielä tutkimaton ja eksoottinen alue ellei lasketa kalas-
tajia ja merimiehiä, jotka olivat tehneet töitä saaren ympärillä jo vuosisatoja.¹⁸⁷ Ísleifsson
kertoo kuinka 1700-luvulla ajatus yksinkertaisista ihmisistä sai tuulta purjeidensa alle va-
listusajattelusta, jossa islantilaiset nähtiin hieman jalon villin tapaisesti yksinkertaisina
luonnossa eläjinä, joita ulkomaalaiset korruptoivat ja islantilaisten kuviteltu primitiivinen
viattomuus nähtiin hyvänä asiana. Lisäksi yksinkertaisuus ja islantilaisten köyhyys voi-
tiin nähdä kristillisinä hyveinä.¹⁸⁸

Ísleifsson analysoi miten romantiikan ideat alkoivat entisestään vahvistamaan 1700- ja
1800-luvulla pohjoisen positiivista asemaa Euroopassa, nyt subliimina, puhtaana ja mah-
tavana vapauden paikkana, jonka karu luonto alkoi puhutella ajan esteettistä makua. Ro-
mantiikan ideaalit muovasivat pohjoisen huokumaan vapautta, yksilöä, ihmisen ystäväl-
lisyyttä, sankarillisuutta, maskuliinisuutta ja runoutta. Pohjoisesta tuli tärkeä osa roman-
tiikan kuvastoa alkuperäisempänä alueena kuin kehittyneemmät maat kuten Englanti tai
Saksa. Eurooppalaiset kirjailijat rupesivat ylistämään korkeaa opetuksen tasoa, vapaata ja
avointa politiikka sekä korkeaa elämänlaatua.¹⁸⁹ Magnús Einarsson vahvistaa esseessään
The Wandering Semioticians: Tourism and the Image of Modern Iceland Ísleifssonin aja-
tusta kertomalla, kuinka 1800-luvulla yhä enemmän positiiviset matkailijat kuvasivat is-
lantilaisia puhdassydämisinä hyvinä ihmisinä ja vaikuttivat myös siihen kuinka islantilai-
set itse näkivät itsensä.¹⁹⁰ Kassis tiivistää sen kuinka Islanti ruumiillisesti romantiikan kon-
septin ihmisen yhteydestä luonnon kanssa saaren kaukaisuuden ja sen kokeman jatkuvan
muutoksen tähden.¹⁹¹ Mielenkiinto kansankulttuuriin, luonnollisuuteen ja maalaishenki-
syyteen ei ole romantiikan keksintö, kuten Koivunen huomauttaa, mutta ehdottomasti il-
miö lisääntyi sen aikakautena. Suurista asutuskeskuksista suunnattiin periferioita kohti

---

¹⁸⁶ Ísleifsson 2011, 41, 43, 44-48.

¹⁸⁷ Agnarsdóttir 2010, 235-236.

¹⁸⁸ Ísleifsson 2011, 41, 44-48.

¹⁸⁹ Ísleifsson 2011, 15.

¹⁹⁰ Einarsson 1996, 215- 223.

¹⁹¹ Kassis 2016, 10.

etsimään ihannoitua elämänmuotoa yksinkertaisemmista ihmisistä ja heidän tavoistaan sekä kansallisista erikoisuuksista ja tarinoista.¹⁹² Barton kertoo myös miten 1700-luvulta saakka, vahvistuen 1800-luvulle mentäessä, matkajilla ja heidän lukijoillaan oli tavallisesti vahvat kategoriset ideat maiden ominaisuuksista, ja yhä enemmän katsottiin tavalliseen väestöön representaationa maan hengestä.¹⁹³ Islantilaiset itse jopa kannustivat ulkomailla kuvaa maasta yksinkertaisena periferiana. Wawn selittää kuinka Matthías Jochumsson, tiheästi Britanniassa matkaava islantilainen luennoitsija ja Unitarian movementin edustaja, tapasi korostaa Islannista sen toiseutta antiikkisuudessa ja moderniuudessa; Islannilla ei ole armeijaa, omenia, ateisteja, siltoja, pankkeja, majataloja, nihilistejä tai sähköä ja niin edespäin. Matthíaksen Islanti vaikutti monelle kylmältä paratiisilta ennen syntiinlankeemusta, toisille pakopaikalta kivi- tai laava-ajalle.¹⁹⁴

Islantilaisista toistuu paljon tiettyjä stereotyyppioita. Osasta matkajat ovat samaa mieltä, toisista he antavat ristiriitaisia mielipiteitä. Rungas alkoholin käyttö, huono hygienia ja apaattinen laiskuus olivat negatiivisia adjektiiveja joita esiintyi, kun taas rehellisyys, älykkyys ja koulutus olivat paljolti puhtaasti positiivisia ajatuksia islantilaista. Kaikki myös nostivat esiin Islannin vähäisen rikollisuuden. Yleinen ajatus pohjoisen vieraanvieraaisuudesta oli paljolti matkoja mahdollistava ja tauotta läsnä oleva vahva stereotypia islantilaisista, jota Pfeiffer kuitenkin vastusti ja nosti sen sijaan heidän ahneutensa tämän tilalle. Tulevilla luvuilla selvitän kuinka nämä stereotypiat näkyivät matkakirjoissa.

3.2 Alkoholin käyttö

Kenties yksi pitkäikäisimmistä stereotyyppioista pohjoisen asukeista on historioitsija Ísleifssonin mukaan ajatus heidän alkoholin runsaasta käytöstä, joka esiintyi jo roomalaisen Tacituksen *Germania*-kirjassa (56-117 CE). *Germanian* uudelleenjulkaisu varhaismodernina aikana toi tämän kuvauksen vielä laajemmin esiin erilaisiin teksteihin ja 1800-luvulla oli jo yleistä tietoa, että pohjoisessa asuvat eivät kyenneet hallitsemaan juomistaan, jos saivat käsiinsä alkoholia.¹⁹⁵ Historioitsija Barton samaan sävyyn vahvistaa, että yle-

---

¹⁹² Koivunen 2004, 81-83.

¹⁹³ Barton 1998, 81.

¹⁹⁴ Wawn 2000 286-287.

¹⁹⁵ Ísleifsson 2011, 7.

sesti Euroopassa ajateltiin pohjoisessa asuvien ihmisten heikkouden olevan heidän mieltymyksensä alkoholiin.¹⁹⁶ Baring-Gould mainitsee kertaalleen positiiviseen sävyyn, etteivät islantilaiset juoneet alkoholia niin runsaasti kuin populaarista uskomuksesta olisi voinut kuvitella,¹⁹⁷ mikä iski korvaan vahvistaen ajatusta matkailijoiden olemassa olevista käsityksistä ja odotuksista islantilaisten alkoholinkäytöstä. Hieman turhankin sopivasti stereotypiaan islantilaisista juopoista sopien, Baring-Gouldin tilapäinen opas Jón paljastuu palkanmaksun hetkellä velkaantuneeksi alkoholistiksi, joka ei kykenisi olemaan juomatta, jos saisi vähänkään rahaa.¹⁹⁸ Eikä Jón suinkaan jää ainoaksi juopoksi, johon Baring-Gould törmää. Pfeiffer nostaa islantilaisten synniksi miesten osalta jatkuvan juopottelun, mistä muistutetaan useaan otteeseen viitaten muun muassa humalaisiin oppaisiin, ja islantilaisten köyhyyskin laitetaan juopottelun syyksi. Juopotteluun liitetään myös nuuskan käyttö.¹⁹⁹ Dufferin taas ei missään nimessä hauku taukoamatta islantilaisia juopoksi kuten Pfeiffer, mutta hänen kirjoituksistaan voisi kuitenkin kuvitella islantilaiset vieläkin suuremmiksi alkoholin ystäviksi. Hän ottaa osaa hänen mielestään luonteeltaan bakkanaaleihin juhliin ja skandinaaviseen juomiskulttuuriin kertoen, kuinka hänen onnekseen hän omaa irlantilaiset sukujuuret jotka antoivat hänelle voimaa selvitä runsaista juomingeista.²⁰⁰ Miles varsin neutraaliin sävyyn myöntää islantilaisten runsaan brandyn ja nuuskan käytön, varsinkin alemman luokan väellä oli hänen mukaansa aina pullo tyyryn alla. Hän kuitenkin väittää, ettei juoppous olisi ollut yleistä.²⁰¹ Milesin tapa yhdistää juominen alemman luokan harrastukseksi sopii siihen, kuinka professori Kassis huomauttaa, että oli tavallista viktoriaanisille kirjoittajille yhdistää työläisluokan miehiä humaltumiseen muutenkin.²⁰² Kenties Miles, Baring-Gould ja Dufferin eivät niin kovalla kädellä tuomitse alkoholin käyttäjiä kuin Pfeiffer, koska itsekin joivat alkoholia valmiimmin.

Historioitsija Gunnar Karlsson kertoo vuonna 2000 ilmestyneessä teoksessaan *Iceland's 1100 Years, The History of a Marginal Society* kuinka alkoholin kulutus nähtiin vakavana ongelmana Islannissa ja sitä rajoittavia raittiusliikkeitä oli aktiivisena jo ennen 1800-luvun puoliväliä. Alkoholia ei välttämättä ollut älyttömästi tarjolla, vuonna 1881 2,36 litraa per islantilainen, mutta suurin osa siitä keskittyi pienelle vähemmistölle. Naiset ja teinit

---

¹⁹⁶ Barton 1998, 107.

¹⁹⁷ Baring-Gould 1863, 286.

¹⁹⁸ Baring-Gould 1863, 227.

¹⁹⁹ Pfeiffer 1852, 71, 114, 146, 153, 179.

²⁰⁰ Dufferin 1857, 62-63.

²⁰¹ Miles 1854, 180.

²⁰² Kassis 2016, 23.

joivat hyvin harvoin, iso osa miehistä ei pystynyt köyhyyden takia, joten paremmin pärjäävälle miehelle jäisi Karlssonin mukaan mahdollisesti jopa 25 litraa puhdasta alkoholia vuodessa.²⁰³ Ainakin tämän mukaan Milesin väittämä alemman luokan alkoholin käytöstä olisi väärä tai kenties hän näki hyvin toimeentulevat islantilaiset myös alemman luokan kansalaisina. Karlssonin väittämän valossa on varsin ymmärrettävää, miksei matkakirjoissa esiinny alkoholisoituneita naisia ja miten useilla talollisilla oli varaa antaa vieraille anteliaasti alkoholia. Esimerkiksi Dufferinin kertoessa ystävänsä kokemuksesta islantilaisessa talossa, hän mainitsee, kuinka vieraalle annetaan pullollinen brandyä yöksi. Aamuun mennessä pullon pitäisi olla tyhjä.²⁰⁴

3.3 Vieraanvaraisia ja ystävällisiä, vaiko ahneita ja sydämettämiä

Barton kertoo miten 1800-luvulla niin valistuksessa kuin romantiikassa oli kiinnostus maiden moraalista ja Pohjolan asukit olivat paljolti tunnettuja rehellisyydestään ja vieraanvaraisuudestaan, vaikka olikin mustia lampaita ja alueellista vaihtelua, josta syytettiin muun muassa sivilisaation tuomaa korruptiota.²⁰⁵ Ísleifsson ajoittaa islantilaisten vieraanvaraisuuden tunnetuksi ja yleistetyksi tulemisen juuri 1800-luvun alkuun.²⁰⁶ Barton avaa 1800-luvun alun islantimatkakirjojen kirjoittajissa heränneitä vaihtelevia ja joskus vastakkaisiakin mielipiteitä islantilaisista. Holland ja Henderson olivat jokseenkin positiivisia kuvaten islantilaisia uteliaiksi observoijiksi, jotka eivät olleet silti nenäkkäitä tai tunkeilevia. Islantilaisten uteliaisuudesta Mackenziekin kommentoi sanoen islantilaisten olleen erittäin kiinnostuneita matkaajien toimista ja seuranneen tarkkaan heidän liikkeitään.²⁰⁷ Historioitsija Agnarsdóttir huomauttaa Mackenzien kokeneen suurta vieraanvaraisuutta islantilaisilta.²⁰⁸ Holland kuvasi kuinka islantilaiset olivat karusta maastaan huolimatta lämpimiä, iloisia ja moraalisia ihmisiä. Henderson tiivisti ajatuksiaan sanoen heitä moraaliseksi ja uskovaisiksi. Stanley taas kirjoitti islantilaisista vuonna 1789, että he olivat likaisia ja röyhkeitä, muuttaen mielipidettään 1840-luvulle tultaessa, jolloin hän kommentoi islantilaisten olleen ystävällisiä ja vieraanvaraisia. Baine ja Hooker eivät erityisesti välittäneet islantilaisista, esimerkiksi Baine kirjoitti islantilaisten olevan ahneita ja

---

²⁰³ Karlsson 2000, 296.

²⁰⁴ Dufferin 1859, 123.

²⁰⁵ Barton 1998, 102-103.

²⁰⁶ Ísleifsson 2011, 49.

²⁰⁷ Barton 131-133, 138.

²⁰⁸ Agnarsdóttir 2010, 240-242.

likaisia.²⁰⁹ Yleisesti Bartonin mukaan suurimmalla osalla matkaajista 1765-1815 oli tarinoita skandinaavisten kuningaskuntien asukkaiden vieraanvaraisuudesta, jota löytyi jopa köyhistä ja vaatimattomista kodeista, mikä olikin välttämätöntä vähäisen asutuksen omaavassa pohjoisessa matkaajille, sillä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa majataloja oli vain vähän ja Islannissa ei lainkaan. Joskus tosin vieraanvaraisuus tuotti monille parempaan tottuneille matkaajille tuskallisia kokemuksia köyhemmillä alueilla.²¹⁰ Kenties tämä voisi olla yksi syy Pfeifferin vähemmän hohdokkaaseen kertomukseen islantilaisista. Barton lisää vielä, että erityisesti papit olivat erityisen vieraanvaraisia ja tarjosivat yösjän.²¹¹ Pfeiffer on ainoa nelikosta, joka jatkaa Bainen jalanjäljissä kutsuen islantilaisia ahneiksi. Miles, Dufferin ja Baring-Gould taas yhtyvät mielipiteeseen islantilaisten vieraanvaraisuudesta.

Pfeiffer pitää itsekkyyttä islantilaisten kansallisen identiteetin sisimpänä olemuksena. Tämä on hänen mukaansa syy Islannissa asuvien tylyydelle, heidän huonolle käytökselleen ja jatkuvalle ahneudelle, Pfeiffer vieläpä jakaa sydämättömyyden sekä kylmyyden tarkemmin ylempiluokkaisille ja matkaajia hyväksikäyttävän ahneuden alempiluokkaisille. Hyvä islantilainen oli poikkeus eikä suinkaan sääntö. Vierailijan saama huomio riippuu tämän vauraudesta ja valmiudesta ostaa kurioositeetteja tai antaa lahjoja.²¹² Baring-Gould saa teoksensa alussa papilta erinäisiä ohjeita tai kenties hän kertoo papin kautta lukijalle näitä ohjeita. Pappi selittää kuinka islantilaiset työskentelevät kovasti pysyäkseen hengissä ja olisi väärin vieraalta käyttää islantilaisten vieraanvaraisuutta hyödyksi. Tämän takia matkaajan kuuluisi pitää mukanaan paljon käteistä, jolla maksaa avusta.²¹³ Baring-Gouldin ohjeet mielestäni toimivat mielenkiintoisena vastapainona Pfeifferin puheelle tavallisten ihmisten ahneudesta. Pfeifferia häiritsi myös suuresti islantilaisten päällekkäisyys ja uteliaisuus. Useaan otteeseen tullessaan uuteen paikkaan hän turhautui heidän ympäröidessä hänet tyydyttääkseen mielenkiintonsa.²¹⁴ Baring-Gouldia vaivasi sama asia Reykjavikissä,²¹⁵ mutta ei niinkään myöhemmin kirjassa. Miles kuvaa tunkeilevuutta

---

²⁰⁹ Barton 1998, 131-133, 138.

²¹⁰ Barton 1998, 20-22.

²¹¹ Barton 1998, 118.

²¹² Pfeiffer 1852, 75-77, 175.

²¹³ Baring-Gould 1863, 41.

²¹⁴ Pfeiffer 1852, 108, 135.

²¹⁵ Baring-Gould 1863, 35.

positiivisesti kunnioittavana uteliaisuutena sekä vieraanvaraisuutena, mikä on vastavuoroista, ja islantilaiset ovat valmiita myös kertomaan itsestään.²¹⁶ Barrow, joka teki matkansa 1830-luvulla Islannista, ei ole kovinkaan kaukana Pfeifferin ideoista. Hänen mielestään islantilaiset olivat laiskoja, julmia ja kylmäverisiä, eivätkä kyenneet tuntemaan vahvasti asioita.²¹⁷

Pfeifferin erittäin negatiivinen kuvaelma islantilaisista sai kuitenkin vastaansa niin Milesin, Dufferin, kuin Baring-Gouldin positiivisemmat pohdinnat. Varsinkin Miles on kärkkäänä puolustamassa islantilaisia; “Madame Pfeiffer, in her snarling, ill-tempered journal, complains greatly of the idle curiosity of the people in crowding about and looking at her. From what I heard of her, she was so haughty that the simple and hospitable Icelanders could not approach her near enough to show her any attentions.”²¹⁸ Myöhemmin Miles päätyy vielä monisanaisemmin tuomitsemaan Pfeifferin omahyväisenä valehtelijana kertomalla, miten hän tapasi samoja kirkonmiehiä kuin Pfeiffer ja sai näiltä suurta vieraanvaraisuutta ilman vaatimusta takaisinmaksusta, vaikka Pfeiffer väittää valheellisesti maksaneensa heille. Lisäksi Milesin mukaan Pfeiffer valehtelee islantilaisista oman herkkänahkaisuutensa takia: ”- - and because the governor of Iceland would not be bored by her shallow Highness, then she pens all manner of false and libelous stories of the most kind, hospitable, unoffending race of people - -”.²¹⁹ The Athenæum artikkeli vuodelta 1854 huomioi myös lyhyessä tekstissään Mielsin olevan vihainen Pfeifferin mielipiteestä.²²⁰ Milesin islantilaisten kunnian suojeleu menee niinkin pitkälle, että Reykjavikissä törmättyään huonoon moraaliiin hän syyttää tästä tanskalaisten vaikutusta. Tanskalaiset kauppiat juovat, uhkapelaavat ja ovat moraalittomia, heidän esimerkkinsä takia Reykjavikin islantilaiset, jotka kuitenkin pohjimmiltaan ovat yksinkertaisia, uskonnollisia ja älykkäitä ihmisiä, eivät ole niin uskonnollisia kuin muualla maassa.²²¹ Mielenkiintoisesti jo Henderson kertoi samaan sävyyn kuinka moraalii oli puhtaampaa kauempana ulkomalaisista ja kaupankäynnistä, professori Barton kertoo kuinka matkaajat olivat valmiita kutsuaan kauempana asutuksesta tai rannikosta asuvia ihmisiä moraalisesti puhtaammiksi.

---

²¹⁶ Miles 1854, 293.

²¹⁷ Kassis 2016, 26.

²¹⁸ Miles 1854, 95-96.

²¹⁹ Miles 1854, 123.

²²⁰ Nordufari; or, Rambles in Iceland, The Athenæum 1411/1854, 1366-1366.

²²¹ Miles 1854, 306-307.

Hänen mukaansa pohjoiseen matkanneiden romanttinen utooppinen unelma toteutui sitkeissä talonpojissa, jotka elivät subliimeissa maisemissa legendoineen kultaisesta menneisyydestä.²²² Joten Miles on täysin eri mieltä Pfeifferin sydämettömyssyytöksistä.

Dufferinin näkökulma islantilaisista tulee milteipä heti esiin hänen verratessa koulutetun englantilaisen uskomusta islantilaisista rasvaa syövänä, hylkeen nahkaa vaatteina pitävänä rotuna hänen komeaan, rehelliseen, fiksuun ja hyvin pukeutuneeseen lakiopiskelijapoppaaseensa.²²³ Dufferin saapuessaan Reykjavikiin hän kohtaa silkkaa vieraanvaraisuutta ja ystävällisyyttä, osaltaan kiittäen oppaansa populaarisuutta tästä.²²⁴ Juhlien kautta Dufferin tutustui asukkaisiin ja luo lukijalle kuvaa kouluttautuneista, hienostuneista, terveistä ja iloluontoisista ihmisistä.²²⁵ Hän päätyy lopputulokseen, että islantilaiset ovat maailman hurskaimpia, viattomimpia ja puhdassydämisimpiä ihmisiä maailmassa, jotka viettävät yksinkertaista patriarkaalista elämää.²²⁶ Milesin tavoin Dufferin vie islantilaisen moraaliniin kauas sydämettömästä ja ahneesta, kuin vain mahdollista. Reykjavikin jälkeenkin Dufferin löytää ystävällisyyttä ja vieraanvaraisuutta koko matkaltaan.²²⁷ Mielestäni on huomautettava, että Pfeiffer moitti islantilaisia siitä, että heidän vieraanvaraisuutensa riippui saapujan kukkaron koosta ja Dufferin varmaankin oli rikkaimpia tulijoista.

Milesillä Dufferinin tapaan ei ollut kuin hyvää sanottavaa islantilaisista. Siitä huolimatta, ettei maassa ole niin helppoa asua, eikä siellä voi niin paljon kasvattaa, islantilaiset ovat tyytyväisempiä, moraalisempia, uskonnollisempia, isänmaallisempia ja vieraanvaraisempia kuin mikään muu kansa.²²⁸ Erityisesti vieraanvaraisuus ja islantilaisten rehtiys ovat asioita joihin matkan aikana Miles törmää tauotta. Dufferinista eroten Miles nostaa islantilaiset ylimalkaisten nautintojen ylle ja kertoo kuinka islantilaiset ovat älykkäitä ja aktiivisia kotimaan sosiaalisessa elämässä, he ovat hiljaisia, vakavia ihmisiä, joilla on vähän nautintoja tai hauskanpitoa, sillä perhe, työ sekä uskonto ovat tärkeämpiä kuin nämä.²²⁹ Jos ei kerrottaisi keistä Pfeiffer, Miles ja Dufferin puhuvat, voisi luulla heidän olevan aivan eri kansojen keskuudessa.

---

²²² Barton 1998, 138-139, 161.

²²³ Dufferin 1857, 3-4.

²²⁴ Dufferin 1857, 36.

²²⁵ Dufferin 1857, 39-41.

²²⁶ Dufferin 1857, 44.

²²⁷ Dufferin 1857, 47, 114, 123-124.

²²⁸ Miles 1854, 52.

²²⁹ Miles 1854, 293.

Baring-Gould ei tosiaan erityisesti kehu Reykjavikissä asuvia, mutta matkoillaan hän saa tauotta kokea vieraanvaraisuutta.²³⁰ Islantilaisten hyvyttä hänelle latistaa vain heidän röyhkeä laiskuutensa. Ahne ja paha islantilainen on Baring-Gouldille se kansan mustan lammas ja hän kerran varoittaa tulevia matkajia Melrin tilasta, koska sen isäntä on ahne ja erityisen likainen, eikä vieraanvarainen kuten muut.²³¹ Hänen oppaansa Grimir, joka monin tavoin oli tauoton esimerkki islantilaisesta, on rodulleen tyypillisistä ongelmista huolimatta sydämeltään hyvä ihminen,²³² mikä mielestäni hyvin tiivistää Baring-Gouldin ajatuksia.

Mielestäni Islantiin matkanneiden kirjoituksistakin tulee selkeästi ilmi laajalle levinnyt kahvikulttuuri, joka myös sitoutui voimakkaasti islantilaiseen vieraanvaraisuuteen. Tämä ei ilmeisesti ole vain Islantiin kuuluva asia, sillä Jørgensen huomauttaa, kuinka tutkimissaan 1800-luvun matkakirjallisuutta Skandinaviasta, hän löysi erittäin kiinnostavaksi sen kuinka laajalle levinnyttä kahvinkulutus oli, jopa kaukaisimmissa Norjan vuoristokylissä nautittiin kahvista.²³³ Kaikki matkajat pääsivät nauttimaan kahvista ja samalla islantilaisten vieraanvaraisuudesta, joskus erilaisten kakkujen tai sokerikarkkien kanssa ympäri Islantia ja esimerkiksi Pfeiffer kehui saaren kahvia maasta taivasiin, Miles ja Baring-Gould molemmat listasivat sen yhtenä tärkeänä tuontitavarana Islantiin.²³⁴ Selkeästi kaikille matkajille kahvikulttuuri oli myös hyvin normaalia ja varsin mielenkiintoisesti islantilaisten kanssa jaettu yhtenäinen rakkaus kahviin sulautuu tekstissä huomaamattomaksi, kun taas eroavaisuudet ruuassa ja tavoissa tulevat niin selkeästi esiin.

---

²³⁰ Baring-Gould 1863, 48, 70-73, 99, 138, 151, 155, 160-161, 194-195, 234, 281, 320, 329-332.

²³¹ Baring-Gould 1863, 323.

²³² Baring-Gould 1863, 40, 66.

²³³ Jørgensen 2013, 274-275.

²³⁴ Baring-Gould 1863, xxxviii, 73, 37, 60, 113, 151, 178, 186, 353, 357; Pfeiffer 1852, 86, 90, 96, 108, 110; Miles 1854, 56, 127, 180, 183, 197; Dufferin 1857, 47, 50, 78.

3.4 Laiskuus ja apatia

Laiskuus ja apatia ovat varsin yleisiä stereotyyppioita islantilaisista. Barton esittää ajatuksen siitä kuinka monet matkaajat 1765-1815 ajattelivat kylmän ilmaston joko aiheuttavan laiskuutta ja juoppoutta tai toisinpäin, se oli syynä sitkeälle ja viriilille rodulle, riippuen kuinka matkaajat katsoivat pohjoismaiden asukkeja.²³⁵ Kassiksen mukaan stereotypia islantilaisten laiskuudesta ja apatiasta kasvoi teollisen vallankumouksen hengestä, jossa energia, aktiivisuus ja edistys nousivat pääpiirteinä. Kassis kertoo kuinka Barrowin mielessä 1830-luvulla taisteli niin kuva primitiivisestä utopiasta, kuin myös jatkuvan edistuksen ja aktiviteetin hyveet. Jälkimmäiset voittivat hänellä.²³⁶ Pfeiffer ja Baring-Gould eivät säästele islantilaisia puhuessaan heidän laiskuudestaan. Pfeifferin kirjan lukija ei varmastikaan jää pohtimaan erityisen positiivisesti tätä aspektia islantilaisista. Hänen kertomansa mukaan islantilaiset ovat niin laiskoja, apaattisia ja veltoja, etteivät vaivaudu hoitamaan töitään loppuun kunnolla. He rikkovat mieluummin ovet ja ikkunat kuin lähtisivät hakemaan avainta, talonpojat menevät talon rakennuksessa siitä missä aita on matalin ja maaseutu jätetään hunningolle, vaikka Islannin maastoa voisi hyödyntää hyvinkin tehokkaasti, vain muutamalla saksalaisella talonpojalla maasta saataisiin niin paljon tuotavampi. Silta, jonka Pfeiffer korjasi vartissa, oli jätetty ties kuinka pitkäksi aikaa rikko-naiseksi, lisäksi islantilaisilta ei edes voi odottaa aikataulussa pysymistä.²³⁷ Mielestäni jokseenkin mielenkiintoisesti Pfeifferin mainitessa kuinka islantilaiset seuraavat sokeasti esi-isiensä tapoja, vaikka ne eivät olisi niin tehokkaita, kirjan englanninkieliseen versioon oli lisätty suurella nootilla, että tämä on kansainvälistä ja annettiin esimerkkinä Englannissa sijaitsevan Lancashiren asukkaat.²³⁸

Islantilaisten laiskuus saa tauotta huomautuksia Baring-Gouldilta. Erityisesti hänen oma oppaansa Grimir esittää kirjassa milteipä tämän piirteen ruumiillistumaa ja Baring-Gould kokee joutuvansa holhoamaan häntä.²³⁹ Islantilaisten hyveen rikollisettomuudestakin Baring-Gould laittaa laiskuuden piikkiin.²⁴⁰ Kovan työn välttelyn Baring-Gould kertoo karakterisoivan islantilaista rotua.²⁴¹ ”To accomplish a task, he (Baring-Gould puhuu

---

²³⁵ Barton 1998, 77-80.

²³⁶ Kassis 2016, 22-24.

²³⁷ Pfeiffer 1852, 102, 114, 176, 103, 79, 154, 179-180, 125, 161.

²³⁸ Pfeiffer 1852, 115.

²³⁹ Baring-Gould 1863, 66, 105-107, 185.

²⁴⁰ Baring-Gould 1863, 30.

²⁴¹ Baring-Gould 1863, 66.

islantilaisesta yleensä) takes as many days as an English labourer would take hours”.²⁴² Pfeifferin tavoin Baring-Gould moittii islantilaisia siitä, etteivät nämä hyödynnä maataan kunnolla ja kuinka Islanti voisi tuottaa paljon enemmän.²⁴³ Luonnon suojelusta ei erityisesti ollut muiden teoksissa kuin Milesin, jonka mielestä islantilaiset osasivat arvostaa luontoa, kun taas amerikkalaiset vain hyödyntäisivät ja tuhoaisivat sen.²⁴⁴ Pfeiffer, Baring-Gould ja Miles kaikki kommentoivat kuinka heidän maansa kansalaiset kykenisivät tekemään Islannista tuottavamman, ainoastaan Milesille ajatus on negatiivinen. Dufferin ei erityisesti kommentoi islantilaisten laiskuutta, mutta Þingvellirissä, joka on yksi selkeä piste kartalla menneen ja 1800-luvun Islannin erojen pohdiskelulle, hän mainitsee tästä. Dufferin selostaa vapaan parlamentin historiaa Þingvellirissä ihannoiden tätä aikaa, mutta valitettavasti: ”- - those grand old times have since long passed”.²⁴⁵ Wawnin mukaan monille Islantiin matkaajille viikingeistä tuli surullinen symboli kunnialle, joka ei koskaan tulisi palaamaan sen rappioituneille jälkeläisille. Brittiläiset kokivat itse jatkavansa viikinkien uljasta perintöä.²⁴⁶ Mielestäni tämä ajatus tulee Baring-Gouldilta hieman esiin. Hän kommentoi: “This conduit has fallen into decay, and in the 500 years which have elapsed since his²⁴⁷ death no Icelander has arisen of sufficient enterprise to clear out or re-dig the old channel, a labour which might occupy an English workman two or three days”.²⁴⁸ Englantilainen kykenisi tuomaan Snorron aikaisen kulta-ajan takaisin muutamassa päivässä.

Ajatus islantilaisten apaattisuudesta ja laiskuudesta tulee esiin paljon keskustelussa Tanskan asettamista kauppajoinnoista ja toisen vallan alaisuudessa olosta. Barton kertoo kuinka kruunun asettamat kauppajoinnot saivat paljon kritiikkiä matkaajilta ja esimerkiksi Bartonin mukaan Henderson kirjoitti kuinka islantilaiset olivat orjia ulkomaisille kauppiaille ja kauppajoinnot olivat syy paikallisten köyhyydelle, apatialle ja hengettömyydelle, jotka 1800-luvulla olivat ne adjektiivit jotka kuvasivat islantilaista rotua.²⁴⁹ Samaa mieltä olivat matkaajat Pfeifferista Baring-Gouldiin. Pfeiffer mainitsee ohimennen kuinka islantilaisista tuli apaattisia maan jouduttua muun vallan alle. Dufferinin mu-

---

²⁴² Baring-Gould 1863, xxxviii.

²⁴³ Baring-Gould 1863, 158.

²⁴⁴ Miles 1854, 208-209.

²⁴⁵ Dufferin 1857, 93-97.

²⁴⁶ Wawn 2000, 292-294.

²⁴⁷ puhutaan Snorrosta.

²⁴⁸ Baring-Gould 1863, 342.

²⁴⁹ Barton 1998, 133-134.

kaan Islannin jouduttua Norjan vallan alle sen entinen loisto ja valta katosivat. Islantilaisilta katosi kuri ja velvollisuus hoitaa omia asioitaan johtaen apatiaan ja intellektuelliin epäaktiivisuuteen. Islannin kunnia oli kadonnut, vaikka hitunen neroutta kansasta löytyi edelleen.²⁵⁰ Dufferinin tapaan Miles kommentoi, että Islantilaiset kulta-aikanaan olivat älykkäitä, aktiivisia, vauraita ja iloisia, tiede ja taide kukoistivat liberaalin republikaanisen hallinnon alla, kunnes Islanti joutui toisten vallan alle ja kapitalismin puutos korruptoi heidän henkensä.²⁵¹ Kenties tässä näkyy Milesin Amerikka-henkisyys. Edelleen islantilaisilla oli tästä huolimatta suurta älyllistä jaksamista, valitettavasti vain ilman toivoa kunnollisesta tunnustuksesta.²⁵² Miles ja Dufferin eivät niinkään huomauttele laiskuudesta muuten kuin huomautuksilla parempiin aikoihin menneessä, vaikka Mileskin turhautuu Islannin maatalouden kehittymättömyyteen.²⁵³ Baring-Gould kirjoittaa Islannille lähiaikoina myönnetystä luvasta harjoittaa vapaata kauppaa, joka tulisi olemaan maalle suuri siunaus, vanhat rajoitukset olivat kuihduttaneet ja lamauttaneet islantilaiset. Heissä ei enää lainkaan ollut aikaisempaa energiaa ja yrittäjyyttä.²⁵⁴ Wawn kertoo kuinka Britanniassa toimiva islantilainen Jón Hjaltalín kyseenalaisti käsitykset islantilaisten laiskuudesta huomauttamalla kuinka ”laiskoja” islantilaisia kuoli enemmän kalastusaluksilla töissä kuin sotilaita Toisessa Saksan-Tanskan sodassa.²⁵⁵

Islannin olo Tanskan vallan alla toi aikamoisen kontrastin tämän kuviteltuun menneisyyteen. Barton kertoo kuinka monilla vanhasta pohjoisesta innostuneilla eli vahvana ajatus siitä kuinka Islanti syntyi vapaiden ihmisten karatessa Norjan tyranniaa ja perinne ajatella pohjoista antiikkisena kotina Euroopan vapaudelle tulee jatkuvasti esiin eri matkajilta.²⁵⁶

Barton ja Wawn kertovat, Barton puhuu yleisesti pohjoismaista ja Wawn taas Islannista, miten matkakirjoissa kuvattiin pohjoista ja Islantia taloudellisesti takapajuisemmaksi kuin eteläistä Eurooppaa ja erilaisia pohdintoja tämän syyllä olivat ilmasto, pohjoisen asukkien laiskuus, ahneus ja alkoholismi, yrityshenkisyyden ja kilpailuhenkisyyden puute, vanhojen tapojen sokea seuraaminen, tarve konservatiiviselle maataloudelle tai puhtaammille meijereille, hygienian puute tai sitten kapitalismin ja vapaankaupan

---

²⁵⁰ Dufferin 1857, 93-97.

²⁵¹ Miles 1854, 33-48.

²⁵² Miles 1854, 53; Dufferin 1857, 51, 98.

²⁵³ Miles 1854, 304-305.

²⁵⁴ Baring-Gould 1863, xlvi.

²⁵⁵ Wawn 2000, 300-302.

²⁵⁶ Barton 1998, 156, 174.

puute.²⁵⁷ Matkaajat huomauttelivat paljon mahdollisista tavoista kehittää maata. Mackenzien mukaan maata voisi hyödyntää paremmin kuivattamalla soita ja ottamalla ne maanviljelykseen, lisäksi kuumia lähteitä olisi voinut hyödyntää enemmän. Toki joitain jo tapahtuvia yrityksiä parantaa maan tilannetta huomioitiin, kuten Henderson huomioi yrityksen tuoda poroja Norjasta. Matkaajat päätyivät lopputulokseen, että Islantiin tarvittaisiin vielä paljon taloudellista kehitystä. Kehityksen estona matkajien silmissä ainakin osittain vaikuttaa olleen primitiiviset tavat hoitaa asioita, aktiivisten ja älykkäiden vaikuttajien puuttuminen tai kylmässä ja karussa maassa elämisen tuoma voimattomuus. Erityisen paljon matkaajat kritisoivat kruunun kaupp rajoituksia.²⁵⁸ Wawn kertoo miten monet viktoriaaniset britit huolehtivat islantilaisten kadonneesta kunniaista, mutta muutama jopa rohkeni peilata tätä mahdollisuuteen Britannian tulevasta rappiosta. Ajatuksena oli, että sama veri virtasi viikingeissä ja katsokaa kuinka heille kävi, voisiko viktoriaaninen energia ja yrittäminen laantua samaan tapaan. Wawnin mukaan Baring-Gould uskoi tällaisen rappion olevan vältettävissä mielenkiinnolla vanhaan pohjoiseen ja keskiaikaiseen puhtauteen, mutta myös saagojen sankarien tapainen henki vastustaisi 1800-luvun rappiota. Negatiivinen pohdinta nykyisyyden ja tulevaisuuden vaaroista oli kuitenkin vähemmistö.²⁵⁹

Islannilla oli todellisuudessa hieman hidas, mutta alati edistyvä kehitys, vaikka Karlsdóttir huomauttaakin Islannin olleen yksi Euroopan köyhimpiä maita 1900-luvulle saakka.²⁶⁰ Daniel E. Vasey argumentoi 1996 esseessään *Premodern and Modern Constructions of Population Regimes* Tanskan pitkän kauppamonopolin huonosta vaikutuksesta Islannin innovaatiolle, kaupalle ja tuotannolle. Islanti oli pitkään tyystin ilman omia kauppiaitaan ja vasta vuonna 1787 kaikille Tanskan kansalaisille annettiin kauppaoikeudet ja ulkomaalaisille lopulta vuonna 1854. 1800-luvun alkupuolella Islannissa ei nähty erityisesti edistystä maanviljelyksessä, ja esimerkiksi 1860-luvulla ulkomailta tullut uudenlainen viikate laskettiin suurimpiin innovaatioihin. Monet maanviljelytavat, joita oli tiedossa, ei otettu käyttöön ja muutosta vastustettiin aktiivisesti. Kalastus kasvoi hieman tätä tehokkaammin.²⁶¹ Tätäpä eivät matkailijat niinkään nähneet maata kiertäessään. Karlsson valaisee kuinka 1800-luvulla populaatio nousi Islannissa alle 50 000:sta yli

---

²⁵⁷ Barton 1998, 76-79; Wawn 2000, 300-302.

²⁵⁸ Barton 1998, 133-134.

²⁵⁹ Wawn 2000, 300-302.

²⁶⁰ Karlsdóttir 2013, 250.

²⁶¹ Vasey 1996, 149-156.

70 000:een 1870-luvulle mentäessä. Väestönkasvu ohjasi ihmisiä uusien mautilojen perustamiseen ja tiloja hyödynnettiin paremmin hankkimalla lisää karjaa. Tätä ei mahdollistanut teknologiset innovaatiot vaan ilmaston lämpeneminen ja 1780-luvun nälkävapulan jälkeinen maan heitteille jätto. Kalastajien määrään kasvoi, mutta ei niin paljon kuin heidän saamansa saaliin määrän kasvusta voisi odottaa. Karlsson kertoo, että vuodesta 1810 saakka Islanti oli nousussa, mikä näkyi myös lisääntyvässä ulkomaankaupassa. Islantiin tuotiin enemmän ruokaa, mutta vielä suuremmissa määrin luksustuotteita kuten tupakkaa, alkoholia, sokeria ja kahvia. 1850-luvun jälkeen kasvava karjakanta joutui syöksylaskuun epidemisen lammastaudin takia ja väkiluvun suurenemisesta nousi useita ongelmia, kuten kerjäläisten määrän nouseminen, mikä alkoi näkyä 1860-luvulla, kun tavallista suurempi määrä ihmisiä aikuistui.²⁶² Vasey pohtii josko luonto vai Tanska on ollut se suurempi uhka Islannille.²⁶³ Kassis toteaa, että Islannin maantieteellinen paikka heikensi maan kykyä omavaraisuuteen ja paljolti päätti maan kohtalon poliittisella näyttämöllä.²⁶⁴ Islanti oli nousussa 1800-luvun puolivälissä, mutta matkaajat eivät vaikuttaneet huomauttaen tätä, vaikka kenties Islannin lisääntyvän ulkomaankaupan luksustuotteet saattoivat ollakin näkyvissä. Ainakin kahvi, sokeri, alkoholi ja tupakka ovat alati läsnä matkailijoiden teoksissa.

3.5 Älykkyys ja koulutus

Islantilaisten älykkyys, kirjallisuus ja koulutus muodostivat yhden suuren osan heidän imagostaan, niin islantilaisille kuin matkaajille. Karlsson kertoo miten Tanskassa säädettiin lapsien läsnäolopakko koulussa oloon vuonna 1814,²⁶⁵ mutta ainut Islantiin saakka eksynyt reformi tuli myöhään 1880-luvulla ja lisäsi kirjoittamisen sekä aritmetiikan opiskelun koulutukseen lukemisen ohelle. Vuosisadan alussa välttämätön koulutuksen taso oli kyky lukea ja ymmärrys kristinuskon perustiedoista, joista vanhemmat vastasivat paikallisen pastorin valvonnassa. Suurin osa ihmisistä osasi lukemisen ohella kuitenkin myös kirjoittaa ja islantilaiset luottivat kotiopetukseen monien muiden maiden vaihtaessa pakolliseen koulussa oloon. Kouluja lapsille silti perustettiin Islantiin yksityisten tahojen

---

²⁶² Karlsson 2000, 224-231.

²⁶³ Vasey 1996, 149.

²⁶⁴ Kassis 2016, 9.

²⁶⁵ Barton huomauttaa, että Tanskan 1814 laki jossa säädettiin, että jokaisessa seurakunnassa oli myös olta-
tava koulu, oli ensimmäinen lajiaan pohjoismaissa. 1998, 104.

kautta, Reykjavikissa oli yksi vuodesta 1830–1848, mikä sulkeutumisen jälkeen avattiin uudelleen pysyvämmiin vuonna 1862. Toinen koulu aloitti kahden kalastuskylän yhteistyönä 1852 ja 1870-luvulla muut kylät alkoivat ottamaan tästä mallia. 1860-luvulta lähtien oli myös pienissä määrin kiertäviä opettajia kiertämässä ympäri saarta.²⁶⁶ Sigurður Gylfi Magnússon kertoo vuonna 2010 ilmestyneessä kirjassaan *Wasteland with Words : A Social History of Iceland*, että muodollisen opetuksen lisäksi oli myös epävirallinen opetus. Talvet sulkivat usein ihmiset taloihin sisään ja Islannissa oli perinteenä kerääntyä kokoon olohuoneeseen, baðstofaan, jolloin ihmiset saattoivat tehdä töitä samalla, kun joku luki kotona saatavilla olevia tekstejä, kuten saagoja tai Rimur-runoutta. Kerrottiin tarinoita ja balladeja tehden erilaisia puhdetöitä. Yleensä ilta päättyi húslesturiin, jossa luettiin ääneen saarnoja tunnetuilta saarnamiehiltä ja laulettiin hymnejä. Tapa oli hyvin suosittu ja melkein kaikki päiväkirjat ja elämäkerrat vahvistavat tämän olleen se ympäristö jossa saatiin ensimaku kulttuurista ja opetuksesta.²⁶⁷ Paikalliset pastorit alkoivat testaamaan lasten lukutaitoa seitsemästä kahdeksanteen ikävuoteen, joten Magnússon olettaa, että oli tavallista alkaa opettaa lapsia lukemaan jo viiden tai kuuden vuoden ikäisinä.²⁶⁸ Tämä toinen muoto opetuksesta on se, johon mielestäni matkajat keskittyivät yleisesti ja esimerkiksi aiemmin matkanneet Hooker, Holland ja Henderson olivat jo aikaisemmin luoneet tälle tradition kuvatessaan kuinka talonpoikaiskodeissa luettiin ja lausuttiin vanhoja saagoja muiden tehdessä töitä pitkinä talviöinä.²⁶⁹

Yleisesti pohjoisesta, ei vain islantilaisesta, koulutuksesta 1765-1815 puhuttiin todella positiivisesti Bartonin mukaan, niin kyky lukea kuin joskus myös kirjoittaa tuli paljon esiin matkajien kuvauksista. Islantilaisten lukutaito ja oppiminen nousi kuitenkin erityisen vaikuttavaksi ja esimerkiksi Bartonin mukaan Holland uskoi vuonna 1810, että Islannin lukutaitoisuus oli Euroopan suurin, kenties Skotlantia lukuun ottamatta. Barton kertoo yhdeksi syyksi ihmisten hyvälle lukutaidolle sen, että ihmiset jotka eivät todistaneet osavansa lukea, eivät saaneet kirkolta lupaa naimisiinmenolle.²⁷⁰ Kaikki neljä matkajaa olivat samaa mieltä hyvästä koulutuksen tasosta. Erityisesti kielten, ja historian opetus nousee esiin, kun taas niin sanottujen kovien tieteiden opetuksen ei Baring-Gould ja Miles näe yltävän muiden tasolle. Varsinkin yleinen luku- ja kirjoitustaito on asia josta kaikki puhuvat ja esimerkiksi Pfeiffer yllättyi todella positiivisesti tästä, vaikka kertookin sen

---

²⁶⁶ Karlsson 2000, 255-266.

²⁶⁷ Magnússon 2010, 86-87.

²⁶⁸ Magnússon 2010, 88.

²⁶⁹ Barton 1998, 141.

²⁷⁰ Barton 1998, 104, 139.

olleen hänen odotuksensakin. Miles taas matkoillaan aktiivisesti testasi köyhien lasten luku- ja kirjoitustaitoa kehuen sitä. Hän väitti tämän johtuvan jatkuvasta manuskriptien kopioimisesta. Dufferin kuvailee islantilaisia jatkuvasti kouluttautuneiksi ja puhuu heidän suuresta intellektuellista kapasiteetista. Kirjojakin on lähestulkoon kaikkialla, koska ihmiset kopioivat ja lukevat niitä kodeissaan, erityisesti vielä Baring-Gould ja Miles nostavat saagojen uudelleenkirjoituksen esiin luku- ja kirjoitustaidon kehittymisessä.²⁷¹ Ajatukseen islantilaisten oppineisuudesta yhdistyy voimakkaasti Islannin menneisyys. Barton kertoo, miten Islannin rikas keskiaikainen kirjallisuus innosti ihmisiä kuvittelemaan se oppimisen turvapaikkana pimeänä keskiaikana.²⁷² Sinänsä siitä nousee hieman kummallinen kontrasti, kun matkaajat nostivat esiin korkean koulutuksen, mutta samalla puhuvat kuinka yksinkertaisia islantilaiset olivat.

3.6 Hygienian puute

Kenties yleisin stereotypia matkakirjojen kuvaamista islantilaisista liittyi heidän likaisuuteen, eikä tämäkään ollut uusi trendi. Agnarsdóttir kertoo kuinka Mackenzie kommentoi islantilaisten hygienian puutteelliseksi kovin sanoin, ja asukkaiden kodit olivat hänen mukaansa vastenmielisiä.²⁷³ Barton kertoo yleisemmin kuinka aiemmille matkaajille islantilaisten hygienia vaikutti iljettävältä ja sen aiheuttamia terveyden ongelmia kuvattiin. Tätäkin kuitenkin kyseenalaistettiin: Henderson valittaessaan islantilaisten talojen liasta ja hajusta kysyy eikö Skotlannissa, Irlannissa ja Saksassa talonpojat ole yhtä likaisia.²⁷⁴ Pfeifferin mielestä Islannin kansa oli likaisin kaikista, jopa lappalaisia, eskimoita ja grönlantilaisia ällöttävimpiä, huonompia kuin beduiinit ja arabit. Tilanteet, joissa Pfeiffer päätyi lähelle talonpoikia tai näiden asumuksia, oli monesti hänelle epämieluisa kokemus, mikä näkyy kerronnalla islantilaisten tai heidän asuntojen puutteellisesta hygieniasta ja

---

²⁷¹ Baring-Gould 1863, 28-29, 240; Pfeiffer 1852, 174-177; Miles 1854, 57-59, 154; Dufferin 1859 52, 61.

²⁷² Barton 1998, 156.

²⁷³ Agnarsdóttir 2010, 239-241.

²⁷⁴ Barton 1998, 137-138.

likaisuuden aiheuttamista sairauksista.²⁷⁵ Pfeiffer kaikkinaan kertoo löytäneensä islantilaisen hahmon huonommaksi kaikilta aspekteiltaan kuin oli olettanut tai mitä oli saanut kirjoista käsityksen.²⁷⁶

Baring-Gould kommentoi aloitellessaan matkaansa maan pääkaupungissa, että Reykjavíkissa on niin sotkuista ja haisevaa, että islantilaisten nenien on täytynyt tuhoutua nuuskan käytöstä. Useiden islantilaisten talojen hän kertoo olevan jokseenkin luotaantyöntäviä.²⁷⁷ Esimerkiksi hän kuvailee erästä vierashuonetta isäntineen jopa suorastaan viheliäisen kurjaksi.²⁷⁸ Baring-Gouldilla ei tosiaan myöskään yksilöiden hygieniasta ole kovin suuret luulot. Hän päätyy kuvailemaan useita yksilöitä likaisiksi toivoen, että islantilaisten esisät olisivat ottaneet antiikkisista suomalaisista mallia ammeen ja saunan käytössä. Hänen mielestä peseytymisen konsepti itsessään oli tuntematon islantilaisille.²⁷⁹ Likaisuuteen liitetään myös Islannin ludeongelma, joka on jatkuva kärsimyksen ja jopa vitsailun aihe. Baring-Gouldin mukaan osasyynä luteiden valtavalle määrälle oli ”alkuasukkaiden” taikauskoisuus, jonka takia niitä ei saisi tappaakaan.²⁸⁰ Myös Pfeiffer kommentoi kuinka korkeintaan grönlantilaisilla ja lappalaisilla voisi olla enemmän syöpäläisiä, kuin islantilaisissa talonpoikaiskodeissa.²⁸¹ Isossa osassa Baring-Gouldin kirjaa hygieniaan ei kuitenkaan oteta kantaa ja harvakseltaan otetaan esiin positiivinen esimerkki, kuten varakkaamman kirurgin/apteekkarin talo Hnaukirissa, mutta kuitenkin tämäkin oli selkeästi epähygienisempi, ja tiedoiltaan vanhempi, kuin vastineensa Englannissa.²⁸² Puhdaskaan islantilainen ei saavuttanut englantilaisen tasoa Baring-Gouldille. Dufferin ja Miles eivät oikeastaan mainitse islantilaisten likaisuudesta. Ainoa asia mitä Miles pitää likaisena islantilaisissa on heidän nuuskan käyttötapaansa.²⁸³

Véronique Forbes, Allison Bain, Guðrún Gísladóttir ja Karen Milek kertovat arkeologisessa vuoden 2010 artikkelissaan *Reconstructiong Aspects of the Daily Life in Late 19th and Early 20th-Century Iceland: Archaeoentomological Analysis of the Vatnsfördur Farm, NW Iceland*, kuinka pakollista hygieniaa alettiin säätämään lailla 1930-luvulla, mutta tätä ennen ei ollut epätavallista löytää taloja ilman juoksevaa vettä tai viemäreitä.

---

²⁷⁵ Pfeiffer 1852, 124, 136, 139-140, 153, 158, 160, 179.

²⁷⁶ Pfeiffer 1852, 93.

²⁷⁷ Baring-Gould 1863, 27-28, 61, 323.

²⁷⁸ Baring-Gould 1863, 160.

²⁷⁹ Baring-Gould 1863, 62, 342.

²⁸⁰ Baring-Gould 1863, 61-62.

²⁸¹ Pfeiffer 1852, 124.

²⁸² Baring-Gould 1863, 155-156.

²⁸³ Miles 1854, 181-182.

Heidän mukaansa kuolleiden ötoköiden tutkimus Reykholtissa ja Vatnsfjörðurin maatilalla paljasti paljon kirppuja ja täitä. Tutkimukset ehdottaisivat kirjoittajien mukaan huonoista hygieniaooloista ainakin näillä tiloilla. He myös ottavat esimerkiksi asuntojen likaisuudesta vuonna 1843 ilmestyneet ohjeistukset asunnon siistinä pidosta Arnbjörn ja Kvænnafræðarin lehdissä.²⁸⁴

3.7 Rehellisyys

Rehellisyyteen liittyen Pohjolan maat tulivat tunnetuiksi lainkuuliaisuudesta jo Bartonin käsittelemien matkakirjojen aikaan 1765–1815. Varastamisen ja ryöstämisen ollessa liiankin yleistä muualla, Skandinaavisissa kuningaskunnissa iso etu vierailijoille oli matkajien ja näiden omaisuuden turvallisuus.²⁸⁵ Olipa ihmisillä mitä vain sanottavaa muuten islantilaisista, heidän rehellisyys ja lainkuuliaisuus tunnustettiin yleisesti. Kaikki neljä matkajaa puhuivat kuinka rehellisiä islantilaiset olivat, ja kuinka islantilaisia rikollisia ei oikeastaan ole. He myös mainitsivat Reykjavikissa vankilan josta oli tullut hallintorakennus, koska maassa ei tapahtunut tarpeeksi laittomuuksia. Dufferin tosin muista eroavasti vain toteaa, ettei Islannissa ole rikollisuutta tai vankiloita. Hän varsin propagandamaisesti kertoo kuinka ”Crime, theft, debauchery, cruelty, are unknown amongst them ; and they have neither prison, gallows, soldiers, nor police - -“.²⁸⁶ Tätä hyvettä ei yhdistetä oikeastaan laisinkaan menneisyyteen, vaikka olisi mielenkiintoista nähdä tämä kontrastissa kultaisen menneen rosvoihin ja teloituksiin.

3.8 Yhteenveto

Kuva islantilaisista sai perustansa vanhoista matkakirjoista, uskomuksista, yleisistä ajatuksista pohjoisesta ja kaikenlaisesta heitä koskevasta tiedosta. Stereotypiat islantilaisista koskivat monesti muitakin pohjolan asukkeja, vieraanvaraisuus ja alkoholin käyttö liitettiin pohjoismaihin, kun taas hygienian puute vaikuttaisi olleen tarkemmin juuri islantilaisiin keskittyvä stereotypia. Hyvä koulutus ja lukutaito olivat yleisiä stereotypioita pohjoisesta, mutta Islanti nousi muiden pohjoismaiden yli positiivisesti. Matkakirjat olivat

---

²⁸⁴ Forbes, Bain, Gísladóttir & Milek 2010, 81-82, 91.

²⁸⁵ Barton 1998, 20.

²⁸⁶ Pfeiffer 1852, 77-78, 176; Miles 1854, 52, 57; Dufferin 1857, 44; Baring-Gould 1863, 30.

joistain asioita todella samaa mieltä. Kaikki yhtyivät islantilaisten rehellisyyteen ja älykkyteen, mutta toisista asioista kuten vieraanvaraisuudesta tai laiskuudesta sai varsin ristiriitaisen kuvan. Islannin historia ja matkailijoiden tuntemus siitä vaikutti paljon siihen miten 1800-luvun islantilaiset kuvattiin. Tästä vaikutti seuraavan surumielistä nostalgiaa mennyttä kohtaan ja romanttisen utooppisen menneen islantilaiset voittivat matkajien mielestä rappioituneet 1800-luvun islantilaiset. Matkaajat uskoivat pystyvänsä tulkitsemaan islantilaisen rodun sisimmän olemuksen ja jokainen luokitteli tämän omalla tavallaan erilaiseksi: laiskaksi, vieraanvaraiseksi, sydämettömäksi, älykkääksi, rehelliseksi, sosiaaliseksi, hiljaiseksi, alkoholiin taipuvaiseksi, likaiseksi, moraaliseksi tai moraalittomaksi.

4. Luonto, maisema ja ympäristö

Unnur Karlsdóttir avaa esseessään *Iceland and the North, An Idea of Belonging and Being Apart* millaisista elementeistä Islanti koostuu. Islanti sijaitsee Euraasian ja Pohjois-Amerikan mannerlaattojen välissä Pohjois-Atlantilla. Sijaintinsa takia saarella on paljon vulkaanista aktiviteettia ja maanjäristyksiä sekä maalämpöalueita kuumine lähteineen ja Geysireineen. Saaren rannikot koostuvat paljolti vuoristoisesta niemimaasta, vuonoista ja lahdista. Asutettu alue muodostuu laaksoista ja rannikolla alangoista. Islannin keskusta on ylänköä, joka suurelta osin on erämaata, jossa vuoret ja jäätiköt nousevat hallitsemaan horisonttia. Ylängölläkin on kuitenkin kasvillisuusalueita, soita, suuria laavan peittämiä alueita ja jäätikköjokia. Islannin monet joet muodostavat myös paljon eri vesiputouksia, joita on yleisesti idealisoitu kirjallisuudessa romantiikan ajasta lähtien 1800-luvulla pittoreskine ja subliimina.²⁸⁷ Maclaren jakaa pohjoisen topografian vuoriin, metsään, mereen ja jäähän. Metsä on vahva osa pohjoisen Euroopan kuvaa ja kulttuuria niin pimeänä ja vaarallisena kuin myös luonnon pakopaikkana tai resurssina.²⁸⁸ Mielestäni on hyvä ottaa huomioon, että perinteisesti vahva osuus muuta pohjoismaista matkailua ei ole lainkaan läsnä Islannissa ja sen sijaan sanoisin laavan tulleen sen tilalle ja metsättömyyden korostuvan siinä, miten kaikki matkaajat Dufferinia lukuun ottamatta tekevät suuren numeron yksittäisistä harvinaisista isoista puista.²⁸⁹

Barton arvioi yleisesti sitä, kuinka Islantiin matkaajat 1700-luvun lopussa ja seuraavan vuosisadan alussa tapasivat ajatella saaren maisemista. Matkaajat kirjoittivat ruohon peittämistä rannikon rinteistä, rosoisista lumen peittämistä vuorista, suurista jäätiköistä, laavakentistä, isoista ”aavikoista” sisämaassa, tulivuorista, kuumista lähteistä ja geysireistä. Heissä Islannin luonto herätti voimakkaita vaikutuksia: maisemat olivat sekä kunnioitusta herättäviä että tyyliä ja autiota. Pääosin juuri Islannin uniikki luonto houkutteli seikkailuintoisempia matkajia Islantiin. He kirjoittivat enimmäkseen geologiasta, eläimistöä ja kasveista tai lähiaikojen suurista luonnonmullistuksista.²⁹⁰ Eurooppalaisille tutut viljapellot ja metsät puuttuivat, koska ilmaston takia viljaa ei kasvatettu ja maassa kasvoi vain hieman pajua, kääpiökoivuja ja vuorisaarnia. Viljan sijaan islantilaiset kasvattivat ruohoa

---

²⁸⁷ Karlsdóttir 2013, 247, 254.

²⁸⁸ Maclaren 2018, 118, 122-126.

²⁸⁹ Baring-Gould 1863, 179; Miles 1854, 62; Pfeiffer 1852, 120.

²⁹⁰ Barton 1998, 131.

ja karjaa, pääosin lampaista. Lisäksi kaloja ja merilintuja oli paljon erilaisia.²⁹¹ Monin tavoin 1800-luvun puolivälin matkajat jatkoivat samoista asioista kirjoittamista. Suuria tunteita koettiin kauniiden maisemien kohdalla ja toisinaan taas Islannin tyylys ja autuus oli melankolista. Aiempien matkajien kirjoitukset ohjasivat vaikkapa etsimään juuri tiettyjä maamerkkejä tai reittejä ja huomioimaan samoja maisemia. Aiemmin mainittujen aiheiden lisäksi vehreät laaksot nousevat paljon esiin neljän matkajan teoksista. Suuret luonnonmullistukset jatkuvat houkuttelevina matkajille ja geologian, elämistön ja kasvien tutkinta ei lopu, mutta ei pysy enää mielestäni pääasiallisena kohteena, vaan monin tavoin ylimääräisenä infona.

Susan Brindin and Jim Haroldin artikkeli *At the limits of reliable information: Finland's Arctic borders with Sweden, Norway and Russia* selittää kuinka arktisella alueella Skandinaviassa matkajat ovat kutsuneet suuria viljejä erämaa-alueita aavikoiksi.²⁹² Kaikki matkajat käyttivät sanaa aavikko kuvaamaan muun muassa erämaata, laavakenttiä ja laajoja alueita mustaa hiekkaa.²⁹³ Dufferin varsin hauskasti tekee suoran vertauksen siihen, kuinka islantilaiset samaan tapaan kulkevat aavikoiden halki kuin arabit, molemmat yhtä ylpeinä hevosistaan ja samanlaista vieraanvaraisuutta huokuen.²⁹⁴

4.1 Kohti romanttista maisemaa

Karlsdóttirin mukaan Islantiin matkaaminen on aina seurannut suurempia trendejä siitä saakka, kun Islanti laitettiin eurooppalaiseen turismikarttaan myöhään 1800-luvulla, ja Islannin houkuttelevuus turistipaikkana on muotoutunut paljolti dominoivista ideologioista ja valtavirran trendeistä länsimaisessa turismissa.²⁹⁵ Ajoittaessaan tutkimustaan tällä tavoin Karlsdóttir ei varmaankaan laske tähän yksittäisiä matkajia, joita kävi tätä ennen Islannissa, mutta Barton valaisee kuinka suuret ideologiat ja trendit vaikuttivat jo aikaisemmin. 1700-luvun puoliväliin sakka matkat tehtiin pääosin utilitaristisista syistä, mistä saatettiin myös julkaista matkakirjoja, mutta nämä olivat oheistuote. Käytännön syistä tehdyt matkat tietenkin jatkuivat 1700-luvun puolivälin jälkeen, mutta ne saivat vierelleen

---

²⁹¹ Barton 1998, 133.

²⁹² Brind & Harold 2018, 77.

²⁹³ Pfeiffer 1852, 110-111, 120, 122, 132, 141, 162; Baring-Gould 1863, xx, 75, 93, 99, 103, 105, 115, 174, 190, 198, 214, 222, 345; Dufferin 1859, 90, 111, 113, 138; Miles 1854, 71, 86, 212, 239.

²⁹⁴ Dufferin 1859, 139.

²⁹⁵ Karlsdóttir 2013, 141.

lisää erilaisin motiivein tehtyjä matkoja. Valistuksen kosmopoliittisuus herätteli kiinnostusta tuntemattomista maailmankolkista, ja nostalginen romantiikka etsi korruptoimatonta maaseutua tai luonnon majesteettisuutta. Matkaaminen itseisarvona ja matkojen kirjoittaminen ylös muiden koettavaksi kasvoi suosiossa alati. Burton kertoo, kuinka Henry Holland palattuaan Islannista kommentoi: ”Nobody, you know, travels now a days without writing a quarto to tell the world where he has been, & what he has beheld”.²⁹⁶ Islanti matkakohteena on aina liittynyt suurempiin konteksteihin, ja suurien käsitteiden kuten romantiikan ja valistuksen lisäksi Islanti on kuulunut pohjoisen konseptiin, joka on ohjannut sitä, miten saarivaltio nähdään. Myös matkakirjallisuuden perinteet ja aallot ovat ohjanneet omilla tavoillaan matkajia. Ylipäätään Islannista lisääntyvä matkakirjallisuus seurasi 1800-luvun suurempaa nousukautta. Historian professori Leila Koivikko²⁹⁷ kertoo, kuinka lukutaidon yleistyessä kevyelle kirjallisuudelle oli lisääntyvä tarve ja kirjoista otettiin yhä suurempia painoksia, joita myytiin halvalla erityisesti keskiluokalle ja nuorisolle, jotka muodostivat pääasiallisen lukijakunnan.²⁹⁸

Barton valaisee, kuinka 1700-luvulta 1800-luvulle mentäessä siirryttiin yhä enemmän filosofisesta tietoa antavasta matkajasta sentimentaaliseen tai pittoreskiin matkajaan. Valistuksen linssien läpi luonto oli materiaallinen resurssi kun taas romantiikan lasien läpi luonnon merkitys välittyi sen suhteesta ihmisen tunteisiin ja esiromanttinen mieli etsi luonnosta erityisesti villiä ja subliimia puolta. Luonto ja ihminen olivat jatkuvassa kanssakäymisessä, muodostaen ja reflektoiden mielikuvitusta. Tarkemmin Barton vielä tiivistää ajatuksensa siihen, kuinka siirryttiin kosmopoliittisesta urbaanisuudesta ja filosofisesta tarkastelusta esiromanttiseen visioon primitiivisyydestä ja sentimentaalisuuteen sekä pittoreskiuteen.²⁹⁹ Islanti ei tarjonnut paljoa valistuneille filosofeille, mutta herätteli romanttisen mielikuvituksen kiinnostusta. Vaikka Napoleonin sodat hämmensivät hieinan romantiikan visiota Islannista pohjoisen utopiana, kuvat luonnon mahtavuudesta, yksinkertaisuudesta ja vilpittömyydestä jatkuivat siitä huolimatta omaan aikaamme saakka.³⁰⁰ Valitsemistani 1800-luvun puolivälin neljästä matkakirjasta on selkeästi mielestäni nähtävissä romanttista puhtaan villin ja majesteettisen jylhän luonnon etsintää, ja kenties Pfeifferia lukuun ottamatta sama romanttinen ajatus liitetään myös ihmisiin. Li-

---

²⁹⁶ Barton 1998, 2-3.

²⁹⁷ Ymmärtääkseni sukunimi oli Koivikko teoksen teko hetkellä, mutta nykyään Koivunen.

²⁹⁸ Koivikko 1996, 43-44.

²⁹⁹ Barton 1998, 146-147, 168.

³⁰⁰ Barton 1998, 173-175.

säksi Islanti oli vielä varsin tuntematon maankolkka ja ainakin monet alueet saarelta olivat huonosti tunnettuja. Tämän kaltaista tuntemattoman etsintää on havaittavissa erityisesti Baring-Gouldilla, Pfeifferilla ja Milesilla, joiden matkat Islannissa eivät pysyneet vain tutuimmilla reiteillä. Kaikki katselivat luontoa romanttisesti, mutta Pfeiffer ja Baring-Gould ajattelivat samalla luontoa resurssina, jota olisi pitänyt hyödyntää paremmin.³⁰¹ Dufferin ei asiaa niinkään kommentoi. Miles puolestaan kirjoittaa hyvin eri sävyyn luonnon hyödyntämisestä. Hänestä islantilaiset osasivat arvostaa luontoa, ja jos Islannin luonnonihmeet joutuisivat amerikkalaisten käsiin, niin luonto tulisi tuhotuksi rahan takia.³⁰²

Kaikkien neljän matkaajan mielestä Islannin luonto oli hätkähdyttävää, ihmeteltävää, kaunista, pelottavaa, ihailtavaa, monimuotoista ja vaarallista, eikä kukaan vaikuta lainkaan pettyneeltä kokonaiskokemukseen, vaikka joitain yksittäisiä töppäyksiä löytyykin. He kertovat niin maan soista, laavasta, joista, järvistä, laaksoista, tuhkakentistä, vuorista, jäätiköistä, niin pienistä päivää piristävistä kukkasista kuin myös jylhistä rotkoista. Islannin maisemia ja niiden herättämiä voimakkaita tunnereaktioita voidaan paremmin pohtia muutamien erilaisten esteettisten termien kautta: villeys, subliimi³⁰³, pittoreski³⁰⁴, sentimentaalisuus ja nostalgia. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa miten käsitteet ilmenevät lähdemateriaalissa.

4.2 Villi subliimi

William Williams selittää vuoden 2010 kirjassaan *Creating Irish Tourism: The First Century, 1750-1850*, kuinka romantiikka löysi villeydessä ja kaaoksesta subliimia. Subliimia kuvattiin sanoilla kauhea, kaoottinen, villi, alakuloinen, autio, muinainen ja kamala, mutta nämä yhdistyivät termeihin kuten suurenmoinen, valtava, mahtava ja vaikuttava.³⁰⁵ Nämä eri termit kuvaavat monin tavoin Islantia kokonaisuutena matkaajien teksteissä. Joskus näitä sanoja käytetään yhdessä, toisinaan erikseen, mutta niitä esiintyy runsaasti

---

³⁰¹ Pfeiffer 1852, 154; Baring-Gould 1863, 158.

³⁰² Miles 1854, 208-210.

³⁰³ Esteettinen termi jolla tarkoitetaan jotakin suurta, mahtavaa, jylhää ja mikä herättää kunnioitusta sekä pelkoa.

³⁰⁴ Esteettinen termi jolla tarkoitetaan kauneuden ja subliimin maalauksellista välimuotoa.

³⁰⁵ Williams 2010, 74-77.

matkaajien teksteissä. Esimerkiksi Pfeiffer kuvaili samassa asiayhteydessä Islantia loputtomaksi kuolleeksi autiudeksi ja jylhän kauniiksi, Dufferin puhui kuinka luonto oli Islannissa väkivaltaista ja mahtavaa, Baring-Gould häkeltä Dettifossin villeydestä ja vaikuttavuudesta, Miles kertoo Mackenzién aiemmin kulkemalla reitillä, miten maasto siellä oli kamalaa, mutta sillä oli oma hurmansa.³⁰⁶ Heistä Islannin luonto oli jatkuva sekoitus kamaluutta, majesteettisuutta, mahtavuutta, autiutta ja villeyttä.³⁰⁷ Saman toteaa Einarsson, jonka mukaan matkaajat löysivät Islannista romantiikan täyttymyksen 1800-luvulla: mystisen maan täynnä villeyttä ja majesteettista mahtavuutta.³⁰⁸

Williams valaisee kuinka Edmund Burke auttoi vakaannuttamaan konseptin subliimista vuoden 1757 esseessään *A Philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful*. Burke yhdisti voimakkaat tunteet ja erityisesti kauhun subliimin ajatukseen. Burken subliimi vetosi myöhemmin romanttisen individualismin kannattajiin: joillakin objekteilla on ominaisuuksia, jotka aiheuttavat suuria tunteita, mutta tunteet tapahtuivat yksilössä, mikä antoi mahdollisuuden reagoida ja kertoa näkemästään. Burken esse kutsui matkaajia luonnon aspekteihin, kuten vuorille, joita oli aiemmin vältelty. 1800-luvulle tultaessa romantiikan edetessä voimakkaammin vaikuttavaksi, maisemiin ei enää riittänyt vain näkeminen vaan tarvittiin myös kokeminen. Williams käyttää esimerkkinä uusista subliimeista kokemuksista vuoden 1805 Sir John Carrin tekstiä, jossa puhutaan kauheasta vuorien muodostamasta väylästä, joka näytti luomakunnan roskalta. Romanttisen subliimin sydämessä on Burken ajatus luonnonvoiman mahtavuudesta ja sen herättämästä irrationaalisesta pelosta. Vakiintunut malli nähdä subliimi kauneutena helpotti pelon tuntua. Williams huomauttaa näköaistin suuren osan maisemien katselussa, mutta tuo huomiota siihen, kuinka äänillä oli myös suuri vaikutus, ja Burken sanoin suuret mahtipontiset äänet, kuten ukkonen ja myrskyt, herättävät suuria ja kamalia subliimeja tunteita.³⁰⁹ Esimerkiksi Pfeifferin kokemus Geysirin purkausta odotellessa sopii hyvin tähän. Pfeiffer kertoo kuinka yksin yöllä Geysirin tykiltä kuulostavien äänten kuuntelu oli pelkoa ja odotusta herättävä kokemus.³¹⁰ Monesti vesiputouksissa ja lähteissä näkö-

---

³⁰⁶ Pfeiffer 1852, 166; Dufferin 1857, 102; Baring-Gould 1863, 216; Miles 1854, 200-203.

³⁰⁷ Pfeiffer 1852, 68, 132, 150, 162, 109; Dufferin 1857, 35, 166, 89; Baring-Gould 1863, 94, 115, 114, 131; Miles 1854, 138, 106, 126, 315.

³⁰⁸ Einarsson 1996, 221, 226.

³⁰⁹ Williams 2010, 74-82.

³¹⁰ Pfeiffer 1852, 147.

ja kuuloaisti yhdistyivät. Baring-Gould kommentoi Dettifossin vesiputouksen nähdes-
sään, kuinka näky mahtavasta veden voimasta ja sen tykistöltä kuulostava ääni oli ylivoi-
mainen esitys luonnonvoimasta ja ihmisen voimattomuudesta.³¹¹

Kostiainen puhuu Williamsin tapaan kuinka kokemus maisemasta on pääosin näön oh-
jaamaa, mikä näkyy vahvasti kulttuurisesti opitusta tavasta etsiä, katsoa ja kuvata miel-
lyttävää näkyä. Jos maisemaa katsotaan vain esteettisenä elämyksenä, muut aistit voivat
jäää toissijaisiksi tai kokonaan pois.³¹² Kheng Saik Lim tukee 2016 väitöskirjassaan
Searching for the Sublime, Williamsin tulkintaa Edmund Burken ajattelemasta sublii-
mista, mikä on niin mahtava ja voimakas kokemus, että se tuo mielen banaalista herättäen
kunnioitusta ja pelkoa. Lim lisää tähän kuitenkin sen, kuinka Kant selittää subliimia ti-
lanteeksi tai asiaksi, joka on niin monimutkainen, ettei se ole ihmisen käsitettävissä ja
kuvattavissa.³¹³

Romantiikan ajan kiinnostuksiin kuuluivat primitiivinen ja sivistymättömyys sekä sub-
liimi ja villi mahtava luonto, myös pakanoisuus korostui ja muut esikristilliset kulttuuriele-
mentit sekä mielenkiinto yksilön voimaan. Esteettiset kriteerit näille löytyivät Skandinaa-
visista puitteista, ja tämän takia valtava määrä matkajia rakensi oman pohjoisen utopi-
ansa romantiikan kaanonista pohjoismaihin vielä 1800-luvun puoliväliin sakka, tulkitsee
Kassis.³¹⁴

Asiat voivat tekstissä olla subliimeja ilman, että sanaa itsessään käytetään, mutta on hyvä
huomioida miten matkajat itse käyttivät sanaa. Pfeiffer, kertoessaan miksi hän haluaa
matkata Islantiin, mainitsee luonnon, jota ei löydy mistään muualta, ja juuri subliimit
luonnonilmiöt.³¹⁵ Islannin villeyys on Pfeifferille subliimia.³¹⁶ Pakanoiden mytologia on
subliimia fiktiota Pfeifferin teoksen lopussa olevassa esseessä islantilaisesta runou-
desta.³¹⁷ Dufferin ei kutsu itse mitään subliimiksi, mutta toisen kertomuksen kautta hän
kutsuu vuorista, arktista merimaisemaa subliimiksi.³¹⁸ Kenties, kun Dufferinin seikkai-
lullinen sekä vaikea ja vaarallinen osuus matkasta sijoittui selkeästi arktiselle merelle eikä
Islantiin, odotti hän myös sieltä subliimeja kokemuksia. Miles kutsuu kiehuvaa savea ja

---

³¹¹ Baring-Gould 1863, 216.

³¹² Maclaren 2018, 117.

³¹³ Lim 2016, 3-4.

³¹⁴ Kassis 2016, 14.

³¹⁵ Pfeiffer 1852, ix.

³¹⁶ Pfeiffer 1852, 122.

³¹⁷ Pfeiffer 1852, 298.

³¹⁸ Dufferin 1859, 293.

muita samantapaisia ilmiöitä luonnon subliimeiksi salaisuuksiksi, joita amerikkalaiset pilaisivat hyödyntämällä niitä, mutta islantilaiset, jotka eivät olet uteliaita, antavat salaisuuksien olla.³¹⁹ Hänelle myös Yggdrasillin tuhka on subliimi käsitys.³²⁰ Pfeifferin ja Milesin teoksissa viikinkimytologia nähdään subliiminä, he molemmat myös käyttävät subliimi-sanaa paljon valmiimmin kuin kaksi brittimatkaajaamme kuvatessaan Islannin uniikkia luontoa ja maisemaa. Baring-Gould ei itse kutsu mitään subliimiksi, mutta esimerkiksi se, kuinka hän kuvasi Dettifossin vesiputouksen ylittäneen pittoreskin Almannagján rotkon kaikilla mittapuilla majesteettisena luonnonvoimana, jota ei voi sanoin kuvata.³²¹ Tämä täyttää varsin kauniisti subliimin kokemuksen kriteerit. Koivikko mainitsee kuinka oli jokseenkin tavallista 1800-luvulla, että matkajat kokivat teoksissaan hetkiä, jolloin todellisuudessa oleva nähtävyys oli niin mahtava, ettei kuvailija voimattomuuttaan ja kykenemättömyyttään kyennyt tekemään oikeutta näkemälleen. Tällainen yleinen maisema oli esimerkiksi Viktorian putoukset.³²² Dufferinilla on samantapainen tunne Almannagjásta ja Pingvelliristä, joita hän kuvailee niin ihmeellisiksi, ettei hän eikä kukaan ennen häntä ole kyennyt niille antamaan oikeutta kuvailussaan.³²³ Pfeiffer ei kykene kuvaamaan Geysirin purkauksen mahtavaa ja ylivoimaista näkyä, Miles kärsii samasta ongelmasta.³²⁴

Fiona Maclaren artikkelissaan *Degrees Parallel teoksessa "Northern Light, Landscape, Photography and Evocations of the North* mainitsee, miten kuvitelma julmasta ja villistä kaukaisesta pohjoisesta on keskiajalta saakka säilynyt käsitys, joka eli vielä vuosisatoja uuden ajan alusta.³²⁵ Miles kertoo miten Islannin luonto oli monista muista maista eroten esillä sen viltimmässä muodossa.³²⁶ Lisäksi hän mainitsee villiltä mieheltä näyttävän islantilaisen ja villin pittoreskin maiseman.³²⁷ Dufferin taas huomauttaa villistä Atlantin merestä ja islantilaisen ketun viltistä viikinkitavoista, kertoen myös Norjan olevan villin romanttinen maa.³²⁸ Pfeiffer kommentoi Islannin myyttisistä viltistä miehistä ja villin subliimista luonnosta sekä mainitsee erityisesti villeyden puhuessaan kulkuväylistä ja

---

³¹⁹ Miles 1854, 208.

³²⁰ Miles 1854, 245.

³²¹ Baring-Gould 1863, 216-218.

³²² Koivikko 1996, 45.

³²³ Dufferin 1859, 84-85.

³²⁴ Pfeiffer 1852, 150; Miles 1854, 105.

³²⁵ Maclaren 2018, 126.

³²⁶ Miles 1854, 49.

³²⁷ Miles 1854, 187, 233.

³²⁸ Dufferin 1859, 105, 237, 259.

laaksoista.³²⁹ Baring-Gould kuvailee Islannin hyvinkin villiksi. Saagoissa esiintyy villiä taikauskoisuutta, saagojen aikainen Islanti oli villi synkkä saari, nykyäänkin Islannin vuoret, meret, erämaat, erilaiset tilanteet ja jopa jotkut islantilaiset ovat hänestä viljejä.³³⁰ Kenties hänen kertomissaan saagoissa runsaasti esiintynyt villi-sana levisi käyttöön muun Islannin kuvailussa. Kenneth Olwig kertoo artikkelissaan *Nationalist heritage, sublime affect and the anomalous Icelandic landscape concept*, miten erityisesti 1800-luvun romanttis-nationalistisessa myytissä eli vahvana kuva vapaista ja järkähtämättömistä viikingeistä, jotka asuttivat villin, subliimin ja neitseellisen luonnon Islannissa.³³¹ Viikingit, heidän myyttinsä ja saagansa sekä Islannin luonto tuntuu kaikki kietoutuvan matkaajille villeyteen ja subliimiin.

4.3 Pittoreski

Williamsin mukaan sana kaunis ei ollut monille tarpeeksi määritelty ja tarkka, eivätkä kaikki maisemat voineet olla subliimeja, joten tarvittiin toisenlainen sana, joka yhdistäisi kauneuden karuun, mutta edelleen viehättävään luontoon. 1700-luvun alussa sillä kuvattiin jotakin, jossa oli kuvan piirteet. 1730-luvulta kirjailijat alkoivat käyttämään termiä pittoreski vaihtelevissa määrin puhuessaan maisemasta. 1790-luvulla Uvedall Prive julisti sen omaksi esteettiseksi kategoriaksi kauniista ja subliimista eroavaksi, ja tällöin sitä oli näin jo käytetty muutaman vuosikymmenen ajan. Idea pittoreskista alkoi pikkuhiljaa tarkoittaa, ei vain maisemia, vaan tiettyjä elementtejä niissä, kuten vaikkapa paimenen taloa, maalaisseutusiltaa tai värikkäitä talonpoikia. Williams kertoo kuinka Kay Dian Kriz ehdottaa kahta muuta pittoreskiin kuuluvaa termiä, kontrastia ja vaihtelevuutta. Samankaltaisuus ei ollut pittoreskia. Monet näyt jotka eivät olleet tarpeeksi kauhua herättäviä olakseen subliimeja, muuttuivat melankolisen pittoreskeiksi. Filosofiseen väittelyyn subliimista ja pittoreskista on suhtauduttava varauksella matkakirjallisuutta käsiteltäessä, koska matkakirjallisuudessa termejä käytettiin joskus jopa synonyymeinä, ja pittoreskin konsepti oli hyvin hajanainen sekä muuttuva 1800-luvulla.³³² Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka Pfeiffer kuvaa laavaa pittoreskiksi, kun taas Baring-Gould sanoo jyrkästi,

---

³²⁹ Pfeiffer 1852, 109, 122, 181, 209.

³³⁰ Baring-Gould 1863, xv, 49, 96, 163, 190, 221, 298, 337, 392.

³³¹ Olwig 2015, 277.

³³² Williams 2010, 82-85.

mahdollisesti jopa suoraan Pfeifferille vastaten, sillä hän oli ainakin tietoinen tämän teoksesta, ettei laava voisi ikinä olla pittoreskia: ”Lava is rock in ruin, never picturesque”.³³³ Williams huomauttaa kuitenkin, että pittoreskiin turismiin liittyi paljon sääntöjä ja ohjeistuksia siitä, miten voi etsiä hyviä paikkoja, joista kuvata maisemia kirjoittaen ja/tai piirtäen sekä kuinka tämän tulisi tapahtua.³³⁴ Glenn Hooper toteaa 2002 artikkelissaan *The Isles / Ireland: The Wilder Shore* miten pittoreski luonto merkitsee luonnon mahtavuutta ja sen ajateltua ideaalia muotoa. Williamsia tukien Hooper kertoo miten yleensä mahtavan luonnon etsiminen koostui hyvän katselupaikan löytämisestä ja sieltä jonkin maiseman arvostamisesta. Luonnon lisäksi kyse saattoi olla myös esimerkiksi ranniosta, kirkosta tai linnasta. Pittoreskeja maisemia etsittiin romanttisten tunteiden kokemisen toivossa, ja näiden etsijät olivat yleensä hyvin valmistautuneita ja kantoivat mukanaan esimerkiksi vesivärejä, kyniä, piirtolehtiötä, karttoja, barometriä ja teleskooppia.³³⁵ Koivikko kommentoikin, kuinka 1800-luvulla matkailijoilta odotettiin monikyvykkyyttä ja heidän piti osata havainnoida maisemaa, piirtää se ja kerätä vielä erilaisia näytteitä.³³⁶ Baring-Gould suoraan kertoo kirjansa alussa kuinka hän matkasi Islantiin nähdäkseen saaga-paikkoja ja piirtääkseen maisemia vesiväreillä. ”My illustrations faithfully represent the character of the country, though they necessarily fail in rendering the wild beauty of colouring.” Hän luonnosteli neljätoista kuvaa Islannista.³³⁷

Ida Pfeiffer kuvailee Islantia moneen kertaan pittoreskiksi, mutta toisaalta niin hän kuvailee manner-Eurooppaakin.³³⁸ Islannin pittoreskius eroaa suuresti perinteisestä, sillä ensimmäisen kerran sanaa käyttäessään Pfeiffer kuvaa laavakenttää Havenfiordissa, eikä esimerkiksi somaa kylää niityllä.³³⁹ Pfeifferille Islannin pittoreskius tulee sen vesiputouksista ja erilaisista kauniista laavamassoista, joita hän kuvaa muun muassa kauhean kauniiksi tuhoksi.³⁴⁰ Pittoreskit vesiputoukset toistuvat myös Skandinaviassa.³⁴¹ Dufferin kuvaa Islannissa Þingvellirin lähistöllä rotkoa ja hiukan myöhemmin ranskalaisten hattuja pittoreskiksi.³⁴² Dufferin kuvat Þingvellirin alueesta löytyvät edempänä otsikoilla 2.a ja

---

³³³ Pfeiffer 1852, 131; Baring-Gould 1863, 108.

³³⁴ Williams 2010, 85-87.

³³⁵ Hooper 2002, 174-175.

³³⁶ Koivikko 1996, 44.

³³⁷ Baring-Gould 1863, xiii-xiv.

³³⁸ Pfeiffer 1852, 19, 25, 30, 39.

³³⁹ Pfeiffer 1852, 70.

³⁴⁰ Pfeiffer 1852, 70, 123, 131.

³⁴¹ Pfeiffer 1852, 204.

³⁴² Dufferin 1859, 90, 130.

2.b. Kuitenkin merellä arktiset jäälautat saavat kunnian olla pittoreskeja ja Islannin jälkeen kuvataan pittoreskeja näkyjä ja hahmoja.³⁴³ Milesille Þingvellir oli majesteettinen ja pittoreski, hän myös kuvaa Färsearia ja Islantia molempia villeiksi ja pittoreskeiksi, viimeisenä hän kuvaa vielä islantilaisten naisten muinaisia perinneasuja pittoreskeiksi.³⁴⁴ Baring-Gouldille Bjarney kivikasa sataman edessä on pittoreski, hän myös kuvaa Þingvellirin alueella ollutta Almannagja rotkoa pittoreskiksi ja otsikoi ”pittoreskilla maisemalla” piirroksensa kyseisestä aiheesta, joka on edempänä otsikolla 1.a. Myös Trachyte Jökull on kunniakas ja pittoreski.³⁴⁵ Muita pittoreskeja aiheita olivat jotkin järvet, kuten Vatnsdalr ja erilaiset hedelmälliset niittymaisemat.³⁴⁶ Viimeiseksi hän ymmärtääkseni viittaa vuoristo maisemaan synkeän pittoreskina.³⁴⁷ Huomaa kuinka erilaisia käsityksiä sanalle pittoreski oli, mutta Milesista Baring-Gouldiin kaikki löysivät pittoreskiutta Þingvelliristä sekä siellä olevista rotkoista. Ranskalaisten hatuista syviin rotkoihin, melkeinpä mikä tahansa saattoi olla matkaajista pittoreskia. Esteettinen kriteeri muuttuu mielipidekysymykseksi. Pittoreski oli kuitenkin selkeästi paljon käytetty termi ja sen avulla pyrittiin alati selittämään hyvin monenlaisia maisemia.

Baring-Gould ja Dufferin molemmat kuvaavat alla olevissa kuvissaan samaa pittoreskia aluetta, silti mielestäni niistä on nähtävissä subliimi luonnon mahtavuus ja jylhyys, erityisesti Baring-Gouldin kuvassa. Ihminen kuvataan erittäin pieneksi luonnon edessä. Heidi Hansson analysoi yleisesti Dufferinin kuvista, että nautinto ohjasi Dufferinin narratiivia tekstissä, mutta kuvista ilmenee ihmisen pienuus luonnon edessä ja luonnon vaarallisuus.³⁴⁸

---

³⁴³ Dufferin 1859, 201, 294, 321, 344, 365.

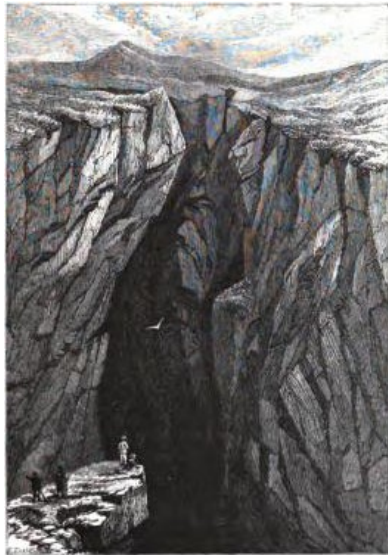
³⁴⁴ Miles 1854, 43, 233, 307.

³⁴⁵ Baring-Gould 1863, 4, 69, 96.

³⁴⁶ Baring-Gould 1863, 285, 354.

³⁴⁷ Baring-Gould 1863, 354-355.

³⁴⁸ Hansson 2009, 69.

1.a³⁴⁹

2.a³⁵⁰

2.b³⁵¹

Matkakirjojen kuvitus yleistyi 1850-luvulta lähtien, koska kuvien uskottiin tekevän matkakirjoista myyvämpiä – ja niin ne tekivätkin. Tämän takia matkailijoita kannustettiin piirtämään näkemäänsä ja heiltä odotettiin kyseistä taitoa. Käytännössä matkaajien piirrotoidot olivat hajanaiset ja tarpeen mukaan käytettiin erilaisia työkaluja helpottamaan työtä, puhuttiin vähättelevästi omista piirroksista tai suosittiin valokuvausta, missä 1800-luvulla oli omat ongelmansa, kuten paino- ja tekniset rajat. Usko kuvien todistusvoimaan oli myös korkea ja niiden ajateltiin antavan paremman käsityksen ympäristöstä kuin mitä tekstistä voisi saada, joskus jopa niinkin paljon ettei liitteenä olevaan kuvaan laitettu tekstiä. Erityisesti luottamus valokuviin oli vankka. Koivikko huomauttaa miten kuvan ottaja on kuitenkin aina tehnyt erilaisia päätöksiä siinä, miten ja mistä hän ottaa kuvan, ja piirroksissa yksilö on voinut vaikuttaa vielä enemmän siihen, miten hän kuvaa todellisuuden. Tämän jälkeen vielä kuvien valmistus eri työvaiheissa kustantajan vaikutuksen alaisena

³⁴⁹ Baring-Gould 1863, 69.

³⁵⁰ Dufferin 1857, 84-85.

³⁵¹ Dufferin 1857, 86-87.

on monin tavoin voinut muuttaa lopputulosta alkuperäisestä, eikä näitä muutoksia ole helppo tai välttämättä mahdollista jäljittää. Toisinaan on vain suoraan käytetty sopivia lainakuvia. Kuvien muodostamisessa on vaikuttanut myös se, kuinka matkakirjojen kuvitustyyli oli varsin vakiintunutta ja yhtenäistä.³⁵² Koivikon mukaan kuvat voivat tämän takia olla huono lähde dokumenttina menneisyydestä, mutta hyödyllisiä, jos halutaan pohtia kuvien luomia mielikuvia ja stereotypioita. Kuva-analyysissä on kuitenkin otettava huomioon konteksti, historialliset yhteydet, ajan mentaliteetti, taiteelliset konventiot ja muut taustatekijät.³⁵³ Pfeiffer, Dufferin ja Baring-Gould käyttivät kuvia kirjoissaan, Baring-Gouldin teoksen ideana olikin osaltaan olla kokoelma vesivärikuvia.

Sanaa pittoreski tai subliimi ei välttämättä aina käytetä, mutta näitä selvästi koetaan ja nähdään, ja esimerkiksi Pfeifferilta monet tilanteet voisivat olla pittoreskejakin, vaikkei hän termiä välttämättä juuri silloin käytäkään. Esimerkiksi Reykjavikin läheisessä laakossa kulkiessaan, hän kuvaa sen monipuolisesti vaihtelevan maiseman kauneutta sen vuorissa, jäätiköissä, meressä, rannassa, laavassa ja ruohossa.³⁵⁴

4.4 Nostalginen kaipuu

Nostalgia esimodernia kohtaan yhdistetään perinteisesti 1800-luvun romantiikkaan, mutta uudempi tutkimus on painottanut jo varhaisromantiikan modernejakin piirteitä. Nostalgia lääketieteellisenä terminä koti-ikäväälle on jo vuodelta 1688, mutta muuttui tarkoittamaan menneisyyden romantisoitua. Romantiikan ajalla kirjoitettiinkin paljon nostalgisia historiaa käsitteleviä teoksia, missä esimerkiksi kaivattiin takaisin antiikin Kreikkaan. Kuten esimerkistä voi huomata, nostalgia voi olla johonkin aikaan (antiikkiin), paikkaan (Kreikkaan) tai molempiin (antiikin Kreikkaan) sidottua.³⁵⁵ Samaan tapaan Islannin kulta-aika nähtiin juuri siihen paikkaan ja aikaan sidonnaisena. Tutkijat Santos, Matos ja Bernarde kertovat kuinka turismin kehittyminen tapahtui käsi kädessä romantiikan kanssa: antiikki, keskiaika ja perintö reflektoituvat turismin matkakirjallisuudessa voimakkaasti 1800-luvulla.³⁵⁶ Nivala mainitsee kuinka 1800-luvulla myös medievalismin suosio nousi ja keskiaikaa romantisoitiin, mutta väittäisin, että vaikka Islannin kulta-aika

---

³⁵² Koivikko 1996, 44-48, 50-52.

³⁵³ Koivikko 1996, 59-60.

³⁵⁴ Pfeiffer 1852, 96.

³⁵⁵ Nivala 2015, 69-71.

³⁵⁶ Santos & Matos & Bernarde 2008, 101.

sijoittuu keskiajalle, se vertautuu matkaajilla välillä selkeästi antiikkiin ja toisinaan taas keskiaikaan. Nivala myös huomauttaa kuinka 1800-luvulle tultaessa Kreikan menneisyyden nähty romanttinen harmonisuus oli muuttunut monille ongelmalliseksi.³⁵⁷ Islanti tarjoutui vaihtoehtoisena versiona etelän antiikista. Voidaan myös pohtia, että jos Islannin kultaista viikinkiajan mennyttä kuvataan keskiaikaiseksi, niin elääkö muu Eurooppa sillä aikaa pimeää ja ei niin erityisen romanttista aikaa. Miles ja Dufferin tekevät suoraa vertausta Islannin, Rooman ja Kreikan välillä ja Miles myöskin väittää Islannin mahtavien kirjallisten töiden olleen pimeänä keskiaikana valonlähde historialle ja runoudelle.³⁵⁸ Clarence Glad pohtii artikkelissaan *The Greco-Roman Heritage and Image Construction in Iceland 1830–1918*, miten heti 1800-luvun alussa Islannin ja Kreikan vertaaminen tuli yleiseksi ja tällaisia yhteyksiä kannattivat itse islantilaisetkin, jotka näkivät molemmilla olevan samanlainen mennyt kulttuurinen kulta-aika. Glad huomauttaa myös kuinka 1800-luvulla Islannissa lisättiin kreikan klassisen kirjallisuuden opetusta, jota oli jo muutenkin pitkään opetettu latinan kielisten tekstien lisäksi.³⁵⁹

Nivalan mukaan nostalgiassa on kyse sekä siitä mihin halutaan että mistä halutaan pois: esimerkiksi pois kaupungin tungoksesta ja pölystä kohti puhtaampaa periferiaa. Romantikko eli jatkuvassa nostalgiassa kaivaten aina pois sen hetkisestä tilastaan. Ihmisen suuresti vaikuttamasta maisemasta pois haluavalle Islanti saattoi esiintyä ihmisen koskemattomissa olevalta, puhtaalta ja villiltä. Ne, jotka haikailivat myös Islannin kulta-ajasta, yhdistivät tähän kaipuun yksinkertaisempaan, ei niin rappiolliseen menneisyyteen.³⁶⁰ Kaikki neljä matkailijaa sopivat mielestäni hyvin tähän nostalgiseen villiä luontoa etsivään hahmoon, ja Milesille, Dufferinille ja Baring-Gouldille luontoon yhdistyy myös nostalgia menneestä. Nivala analysoi miten valistuksen ajatteluun liittyvään sentimentalismiin kuului ajatus primitiivisen puhtaudesta ja kuinka historia on rappeutumista alkupe räisestä luonnontilasta. Hän myös kommentoi, kuinka eskapistista, romanttista ja sentimentaalista kirjallisuutta suorastaan ryöppösi markkinoille 1800-luvulla.³⁶¹

Nivala esittää, että romantiikan aikaan nostalgia keskittyi tietynlaisiin paikkoihin, kuten vanhoihin säilyneisiin kaupunkeihin sekä linnojen ja kirkkojen raunioihin.³⁶² Islannin tapauksessa vanhoja kaupunkeja tai linnoja ei Islannista löytynyt, mutta kirkot nousevat

---

³⁵⁷ Nivala 2015, 75-77.

³⁵⁸ Dufferin 1857, 35; Miles 1854, 242, 270.

³⁵⁹ Glad 2011, 70-71, 84-85, 92-93.

³⁶⁰ Nivala 2015, 78-79, 87.

³⁶¹ Nivala 2015, 85-87.

³⁶² Nivala 2015, 72.

esiin kaikilta matkaajilta kiinnostavina rakennuksina, viettäähän Pfeifferkin niissä useat yönsä. Dufferin kiinnittää niihin vähiten huomiota, ja sanoisin Baring-Gouldin katselevan niitä tarkimmin, kenties johtuen hänen pastoraalisesta ammatistaan.³⁶³ Lisäksi Islannista löytyy kenties tähän sopien esimerkiksi entisen Alltingin tapaamispaikka ja saagojen tarinoiden tapahtumapaikat.

Islannin historia ja kirjallisuus muodostaa ison osan matkojen kontekstista, vaikkakin Pfeifferin tapauksessa väittäisin luonnon olleen ehdottomasti paljon tärkeämpää kuin vanha kirjallisuus. Silti hänenkin tekstissään ne ovat silloin tällöin läsnä ja teoksen loppuun on lisätty islantilainen runo ja essee tästä sekä käännös Völuspá runosta ja tietoa Islannin historiasta. Hän aina korostaa tulleen luonnon tähden eikä jää pohtimaan saagojen kultaista menneisyyttä. Hän jopa mainitsee, kuinka maalla ei ollut muuta tarjottavaa matkaajille kuin luonnon kauneus.³⁶⁴ Ero muihin näkyy erityisen selvästi, jos hänen matkaansa verrataan Baring-Gouldin saaga-paikkoja kiertävään seikkailuun. Koko Baring-Gouldin matkan ajan Islannin monissa eri paikoissa luonto herää eloon saagatarinoiden ja menneisyyden läpi.³⁶⁵ Baring-Gould ja Dufferin mainitsevat kuinka Islannissa nykyisyys on mennyttä köyhempää.³⁶⁶ Baring-Gouldin tapaista menneen yhdistämistä luontoon on nähtävissä siinä, kuinka Dufferin yhdistää Eyrbiggjan maa-alueita saagoihin ja berserkkereihin³⁶⁷ tai miten Dufferin ja Miles molemmat yhdistävät Þingvellirissä rotokoon legendan sen yli hypänneestä miehestä.³⁶⁸ Dufferin myös kuvasi itseään saagamieheksi, huomauttaa Spray. Hän mainitsee myös kuinka Pfeifferin teos ei erityisemmin tarjonnut saagoista kiinnostuneille, kun taas Baring-Gouldilla vaikuttaisi olleen aina saagat mielessä.³⁶⁹ Pfeifferkin tuo kuitenkin joskus historian esiin yhdistäen sitä luontoon, esimerkiksi luolaa tutkiessaan hän kertoo samalla legendan siellä ennen asuneista ryöväreistä.³⁷⁰ Miles kertoo kyllä hyvin paljon Islannin vanhasta ja modernista kirjallisuudesta sekä mytologiasta, mutta hän tekee tämän suurimmaksi osin omissa kappaleissa eikä kesken tekstiä.

---

³⁶³ Pfeiffer 1852, 124-125; Baring-Gould 1863, 33-34, 159-160, 166, 186, 194, 209, 223, 235-236; Dufferin 1857, 91, 145; Miles 1854, 73-74, 91, 119, 165, 182-183, 188.

³⁶⁴ Pfeiffer 1852, 175.

³⁶⁵ Baring-Gould 1863, 138, 116, 273-274, 300.

³⁶⁶ Baring-Gould 1863, 138, 172; Dufferin 1857, 98-100.

³⁶⁷ Dufferin 1857, 167-174.

³⁶⁸ Miles 1854, 80; Dufferin 1857, 94-95.

³⁶⁹ Spray 2015, 4-5.

³⁷⁰ Pfeiffer 1852, 133.

Tom Spray pohtii kuinka 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla saagat olivat vielä paljolti suuren yleisön ulottumattomissa Euroopassa. Saagat olivat saatavilla muinaisnorjaksi, joillakin skandinaavisilla kielillä ja kalliina sekä harvinaisina latinan kielisinä käännöksinä. Saagojen käännökset seuraavalla puolivälillä alkoivat vasta todenteolla houkuttelemaan taiteilijoita, kirjailijoita ja runoilijoita Islantiin. Spray väittää, että saagat tulivat todella suuren yleisön tietoisuuteen vasta George Dasentin vuoden 1861 *The Story of Burnt Njal* käännöksen myötä, vaikka aiemmin oli toki joitain käännöksiä.³⁷¹ Wawn analysoi kuinka ennen tätä 1840-luvulla oli uusi sukupolvi vanhasta pohjoisesta innostuneita, jotka halusivat ymmärtää Edda-runoutta ja saagoja. George Stephens julkaisi englanniksi vuonna 1839 Friðþjófs-saagan käännöksen, Rasmus Raskin islannin kielioppikirja julkaistiin 1840-luvun alussa ja suuresti innostusta Skandinaviaan herättelevä Samuel Laingin laaja tutkimus ja englanninkielinen käännös Heimskringla saagasta julkaistiin vuonna 1844. Laing toi Snorri Sturlursonin esittelemän vanhan pohjoisen esiin ihmisille seikkailuineen, perheineen, draamoineen, noituuksineen, laivoineen, uhrauksineen ja kaikkine muine muotoineen.³⁷² Wawn kertoo myös kuinka Dufferinin romanttinen käsitys vanhasta pohjoisesta oli peräisin Laingin Heimskringlasta, joka on paljolti Norjalaisesta perspektiivistä. Myös hänen kirjansa kuva viikinkilaivasta tuli Laingilta.³⁷³ Kuva yhdistää heti alkuun Dufferin matkan viikinkeihin ja se muodostaa mielestäni mielenkiintoisen vertauksen viikinkilaivan ja hänen jahtinsa kanssa. Viikinkilaivan tavoin hän oli seilaa-
massa arktisella merellä, vaikkakin mukavasti omassa hytissään.

374

³⁷¹ Spray 2015, 1-3.

³⁷² Wawn 2000, 92-96.

³⁷³ Wawn 2000, 290-292.

³⁷⁴ Dufferin 1857, iv.

Spray kertoo kuinka aiemmat matkailijat kuten Banks, Hooker, Mackenzie ja Barrow eivät etsineet saaga-paikkoja. poikkeuksen muodostaa Henderson, joka merkkasi kartalle tärkeitä saagapaikkoja, mutta hänkään ei niistä erityisen paljoa puhu.³⁷⁵ Wawn kuvailee tarkemmin kuinka Mackenzie oli tietämätön viikingeistä ja saagoista, mutta ylisti silti saaga-aikojen islantilaisia. Henderson oli hieman enemmän perillä näistä asioista, mutta hän keskittyi enemmän kristinuskoon ja kommentoi vain hieman vanhaa islantilaista kirjallisuutta. Barrow jakaa Hendersonin varovaisen lähestymistavan vanhan pohjoisen kirjallisuuteen ja hänen referenssinsä tulevat Eddasta eikä saagoista. Von Troil ja Arthur Dillon tuntevat ja käsittelevät kohtuullisen määrän tätä kirjallisuutta, mutta eivät erityisesti saagojen tekstejä tai niiden yhteyttä saagojen paikkoihin. Geroge Atkinsonin vuoden 1833 matkakirja antaa hieman enemmän valoa aiheesta yhdistäen puhetta Reykjavikissä ja Tynesidessä, pohtien englannin ja islannin kielen yhteisiä juuria.³⁷⁶ Myös Baring-Gould pohtii paljon kielitieteitä teoksessaan,³⁷⁷ mikä ei lainkaan yllätä ottaen huomioon hänen laajat käännöstyönsä. Spray ajoittaa paljolti 1860-luvulle saaga-paikkojen etsimisen ja esittää yhtenä ensimmäisenä vuonna 1860 Charles Forbesin tekemän matkan.³⁷⁸ Wawn analysoi Sprayn tapaan, miten saaga-paikkojen etsiminen oli jo nähtävissä Charles Forbesin anti-turistisessa romantiikkaa etsivässä vuoden 1860 matkakirjassa *Iceland: Its Volcanoes, Geysers and Glaciers*, joka jo paljon tutkii Islannin menneisyyden ja nykyisyyden leikkausta. Hän tuo menneisyyden esiin katsoessaan nykyisyyttä.³⁷⁹ Pfeifferilla ei siis erityisen paljon välttämättä ollut mahdollisuuttakaan tuntea saagapaikkoja ennen matkalle lähtöään vuonna 1845, varsinkin kun hän ei tunne islantia, kuten Miles ja Baring-Gould tai latinaa kuten ainakin Dufferin ja Baring-Gould ellei Mileskin.³⁸⁰ Pfeiffer pärjäsi Islannissa tanskaa puhuen.

Wawn esittää kuinka myöhään 1850-luvulta matkaajat alkoivat innostua saaga-paikoissa vierailemisesta ja niistä pohtimisesta. Nämä olivat kirjallisuudesta hyvin motivoituneita ihmisiä, joille ei riittänyt pieni retki Geysireille ja Þingvelliriin, ja joille Burnt Njállin saagapaikat saattoivat olla vain alkua tutkimusmatkailuun. Siinä missä Etelä-Euroopasta tuskin löytyisi enää suuria Kreikan tai Rooman antiikki- tai tekstilöytöjä. 1860-luvulta lähtien käännettiin tasaisesti uutta saagakirjallisuutta, joista jokaisesta löydettiin uusia

---

³⁷⁵ Spray 2015, 1-3.

³⁷⁶ Wawn 2000, 288-290.

³⁷⁷ Baring-Gould 1863, 148, 161, 202-203, 284.

³⁷⁸ Spray 2015, 1-3.

³⁷⁹ Wawn 2000, 292-294.

³⁸⁰ Pfeiffer 1852, 136.

vieraillemisen ja tutkimisen arvoisia saagapaikkoja, ja pian olikin Vigan, Grettiksen, Kjallnesingan ja Sturlungan saagapaikat sekä pyhän Þorlákrin paikat, jotka odottivat vierailijoitaan.³⁸¹ Varsinkin Baring-Gould etsi ahkerasti kotiin vietäviä manuskriptejä ja huomioi jatkuvasti erilaisia historiallisia jäänteitä, kuten riimukirjoituksia.³⁸² Ne, joita kirjallisuus ei kiinnostanut, saattoivat matkata kaukasiin länsi-pohjoisiin osiin tai viettää saarella talven saaden näin anti-turistimitalinsa. Nauttiakseen täydestä viktoriaanisesta vanhan pohjoisen kokemuksesta he saattoivat opetella puhumaan islantia.³⁸³ Miles ja Baring-Gould olivat ainoat islantia puhuvat.

Frederick Metcalfe toi Wawnin ja Sprayn mukaan ensimmäisenä saagapaikat eloon Brittilukijoille. Metcalfe oli romanttinen vanhan pohjoisen nationalisti, joka osasi lukea islantilaisia saagoja ja oli tehnyt tätä kunnioitettavan määrän. Hän kertoi vuonna 1861 ilmestyneessä islantimatkakirjassaan useilla sopivilla saagapaikoilla tietonsa kyseisistä saagoista, joita ei ollut edes vielä käännetty englanniksi. Hän seurasi innoissaan saagojen alueita ja löysi vanhojen tarinoiden jälkiä kaikkialta. Hänen innostuksensa erosi aiemmasta Samuel Laingin sukupolvesta ja hän korosti kysymyksiä kielestä oikeudellisten ja parlamentaaristen toimien sijaan,³⁸⁴ jotka ovat mielestäni vahva osuus vielä Milesin ja Dufferin kerronnassa. Baring-Gould tarjosi kuitenkin vielä saaga-paikoilla rikastetun maiseman Islannista kuin Metcalfe. Baring-Gouldilla oli parempia kuvia, käännettyjen saagojen paloja ja jos Wawnin mukaan otetaan huomioon hänen laajempi julkinen työ vanhan pohjoisen aiheen kanssa, hänen innokas viikinkien ja saaga-aikaisen kulttuurin asianajo sai vielä laajemman yleisön suuremmalla aikavälillä kuin mikään muu viktoriaaninen vanhan pohjoisen kannattaja lukuun ottamatta William Morrisia.³⁸⁵ Saagaturismi jatkui tästä vahvana vielä 1900-luvulle saakka.³⁸⁶

Baring-Gould alkoi lukea islanniksi Grettis-saagaa vuonna 1860 yhdeksän vuotta ennen sen ensimmäistä englannin kielistä käännöstä William Morrisilta ja Eiríkur Magnússonilta. Vuonna 1890 ilmestynyt *Grettir the Outlaw, a Story of Iceland* oli tästä kielitieteellisestä työstä suuri merkki, ja hän hyödynsi tässä vuoden 1862 matkaansa käydessään tällöin Grettis-saagapaikoissa. Hän uskoi saagojen olevan oikeaa historiallista tietoa erot-

---

³⁸¹ Wawn 2000, 287-288.

³⁸² Baring-Gould 1863, 148, 154, 164, 194, 329.

³⁸³ Wawn 2000, 287-288.

³⁸⁴ Wawn 2000, 294-295; Spray 2015, 6-7.

³⁸⁵ Wawn 2000, 295-300.

³⁸⁶ Spray 2015, 6-7.

taen ja ratinolisoiden kuitenkin tapahtumia. Näin Grettirin liikuttamasta kivistä tuli jäätikön liikuttama tai Grettirin noituuden aiheuttama kuolema johtuikin hänen liian vähäisestä kasvisten syönnistä. Autenttisuutta tuodaan kuitenkin sillä, että tarinoiden sijainneissa matkataan. Wawn kuvailee, että kertomalla näin saagoista, tarinan autenttisuus ja Bariong-Gouldin moraalinen auktoriteetti varmistui.³⁸⁷ Kulmakivi Baring-Gouldin julkaisuille vanhasta pohjoisesta on hänen matkakirjansa ja Wawnin mukaan hän kuului uuteen Metcalfen jälkeiseen sukupolveen islantimatkaajia.³⁸⁸

Baring-Gould kirjassaan tunnistaa itsensä saagamieheksi antaen ylimääräisenä tietona pakolliset tiedot historiasta, geologiasta, ilmastosta ja taloudesta heti alkuun pienellä printillä. Saogat, jotka Baring-Gould liittää narratiiviinsa ovat *The Berserk*, *Red Rovers*, *The Burning of the Hostel*, *The Valley of Shadows* ja *The Outlaw's Isle*. Hänellä on teoksessaan myös käännettyjä kohtia Vatnsæla-saagasta ja Flóamanna-saagasta neljäkymmentä vuotta ennen kuin kummastakaan saagasta saatiin englanninkielinen käännös. Baring-Gould pyrki vahvistamaan historiallisuutta ja uskottavuutta aina kun mahdollista, ja Wawnin mukaan monesti Baring-Gould tuntee olevansa lähellä oikeita viikinki- ja saagareliikkejä. Aiempien saagojen lisäksi Baring-Gould antaa koosteet Bandamanna- ja Egils-saagasta omin sanoin kerrottuna, mistä julkaistiin seuraavaksi vasta vuonna 1893 muuta englanninkielistä materiaalia. Wawn väittää Baring-Gouldin teoksen olleen ensimmäinen Islantimatkakirja, jossa oli selkeä tietoisuus saagojen käsikirjoituksia ja Eddarunoudesta.³⁸⁹ Grettis-saaga ohjasi Baring-Gouldin matkaa ja hänen tapaa kokea ympäristöä: ”I will tell you more of my hero when we are on the scenes of his exploits, and visit the place where he died.”³⁹⁰

Emily Lethbridge vahvistaa artikkelissaan *The Icelandic Sagas and Saga Landscapes: Writing, Reading and Retelling Íslendingasögur Narratives* ajatuksen Baring-Gouldin saagaoppineisuudesta, hänen käännöstyöstä ja miten Grettis-saaga näkyy muita saagoja enemmän hänen teoksissaan ja vaikuttaisi olleen Baring-Gouldin suosikki. Lethbridge toteaa, kuinka ennen kartografisia karttoja Islannista yksi saagojen tarkoitus oli auttaa navigoinnissa fyysisesti ja tunteellisesti.³⁹¹ Perustason tietämys mistä vain saaga kerto-

---

³⁸⁷ Wawn 2000, 298.

³⁸⁸ Wawn 2000, 298-300.

³⁸⁹ Wawn 2000, 298-300.

³⁹⁰ Baring-Gould 1863, 85.

³⁹¹ Lethbridge 2016, 3.

muksesta muuttaisi olemisen ja liikkumisen kontekstia paikoissa, joihin kyseiset narratiivit liittyivät.³⁹² Saagoissa onkin satoja paikannimiä ja maamerkkejä kaikkialta maasta, ja ne ovat osa maan kulttuurimaantiedettä.³⁹³ Iso osa näistä paikannimistä on edelleen käytössä, minkä takia ainakin ensisilmäykseltä saagoissa nimetyt paikat oli helppo yhdistää samanimisiin paikkoihin Islannissa.³⁹⁴ Käytännössä tämä saattoi ilmetä juuri tiettyihin paikkoihin suuntaamalla tai keskittymällä maisemassa toisiinsa narratiivisesti liittyviin maamerkkeihin. Tällöin myös narratiivisen materiaalin kulutus seurasi maastoa eikä sitä, miten se sijoittui tekstille.³⁹⁵ Baring-Gould antoi Islannissa eloa ympäröivälle maisemalle kertomalla ympäristöön liittyviä saagojen tarinoita matkakumppaneilleen. Kartan lisäksi saagat olivat myös tärkeä navigoimistapa Baring-Gouldille ja hänen kumppaneilleen, koska topografinen tarkkuuden puuttuessa Baring-Gould saattoi paikata tätä saagojen narratiivilla kertoessaan niistä niiden tapahtumapaikoilla.³⁹⁶

4.5 Yhteenveto

Islannin maisemat olivat jotakin mistä matkaajat tuntuivat olevan paljon enemmän samaa mieltä kuin islantilaisista. Romantiikan kauneusihanteet ja aiemmat matkakirjat ohjasivat monin tavoin matkaajien katsetta ja tapoja kuvata asioita, mutta myös yksilölliset mielihiteet ovat selkeästi näkyvissä ja kenenkään teksti ei ollut kopio toisesta. Reaktiot sublimin jylhän luonnon pelottavuuteen olivat esimerkiksi hyvin erilaiset jokaisella, Pfeifferin pelkoa korostettiin, Miles pyrki näyttämään itsenä vaaroja uhmaavana hahmona, Dufferin taas ylitti Milesin vaaroja uhmaavan hahmon vähättelemällä vaaroja ja tekemällä matkasta enemmän huviretken tekstissään, vaikka kuvat ja tapahtumat sekä arktisen matkakirjallisuuden kaanoni pitivät matkan tunnelman sanomatta sitä suoraan vaarallisena. Baring-Gould oli enemmänkin hurmiossa luomakunnan mahtavuudesta.

Kuvaukset pittoreskeista maisemista olivat sekä ristiriitaiset, että laajat. Monet alueet ja asiat kuten vaatetus olivat pittoreskeja ja termi oli paljon käytössä, mutta saattoi kuvata laavaa, niittyä, rotkoa tai milteipä mitä vain. Siltikin matkaajat käyttivät termejä kuten

---

³⁹² Lethbridge 2016, 75.

³⁹³ Lethbridge 2016, 3.

³⁹⁴ Lethbridge 2016, 69.

³⁹⁵ Lethbridge 2016, 76.

³⁹⁶ Lethbridge 2016, 3.

villi, pittoreski ja subliimi kuvailemaan maisemia ja jotkin heidän kuvailemansa alueet sopivat niiden määritelmiin todella hyvin, vaikkei niistä mitään termiä käytettäisikään.

Baring-Gould erosi selkeästi aiemmista matkaajista hänen saagainnostuksensa takia. Hänen laaja tuntemuksensa niistä ja matkan muotoutuminen Grettis-saagan ympärille oli osa uudenlaista nousukautta jossa saagat nousivat prioriteetiksi ja ympäristö koettiin saagojen narratiivin kautta. Miles ja Dufferin ovat kyllä nostalgisia Islannin kulta-aikaan, mutta se ei ole lainkaan niin tarkkaa. Kaikilla on kuitenkin samanlainen romanttinen kaipuu puhtaaseen villiin luontoon.

5. Jylhä Islanti, sen ristiriitaiset ihmiset ja nostalginen menneisyys

Islanti on pieni vulkaaninen saari arktisella merellä, joka ison osan historiastaan vietti muun Euroopan tietoisuuden periferiassa. Saarelta löytyi kapakalaa ja siitä tehtiin sitäkin enemmän kalavaleita, jos kaikkiin eri stereotypioihin on uskominen. Kaikki maahan tulijat löysivät omanlaisiaan totuuksia. Utilitaristit löysivät faktoja tulivuorista ja laavasta, romantikot kokivat tunteita luonnon mahtavuuden edessä tai keskiaikaisen runouden iskiessä sieluun. Totuudesta tuli pikkuhiljaa kaavamaisempaa ihmisten oppiessa toisiltaan ja seikkailullisesta matkasta yhä helpompaa, vaikkei 1800-luvun puolivälissä nyt oltu vielä älyttömän pitkällä tätä prosessia. Tutkimukseni koostuu Pfeifferin, Milesin, Dufferinin ja Baring-Gouldin teosten lähiluvusta ja vertailusta. Vertailuni sijoittuu 1700-luvun lopun ja seuraavan vuosisadan alun pioneerien sekä 1800-luvun lopun suuren matkajaarysän välillä. Pelkästään tältä väliltä löytyy jo ristiriitaisuuksia, täysin eriäviä mielipiteitä ja monimuotoisia kuvia islantilaisista ja Islannista, mutta samalla voimme nähdä selkeän muutoksen, joka oli tapahtumassa Pfeifferista Baring-Gouldiin ja miten lisääntyvä matkakirjallisuus, kasvava tieto Islannin keskiaikaisesta kirjallisuudesta, laajemmat ihanteet maisemista ja ihmisistä ja taustalla muuttuva populaarikuva pohjoisen viikingeistä vaikuttivat tässä. Matkajat olivat kaikki osallisina samassa keskustelussa aiempien matkajien ja toistensa kanssa, mikä loi mielenkiintoisen yhteisön jota tutkia. Samalla matkakirjojen kirjoittajat paljastivat itsestään ja kulttuuristaan monia asioita.

1800-luvun puolenvälin matkakirjailijat luottivat todella paljon aiempiin matkakirjoihin ja iso osa islantikokemusta vaikuttaisi olleen matkakirjojen keskusteluun liittyminen. Aiempien pioneerien jälkiä seurattiin ja heidän luomiaan kertomisen kaanoneita noudatettiin esimerkiksi Heklalla, Geysirillä ja Þingvellirissä, jotka olivat kaikki tärkeitä kuumia pisteitä turismiaktiivisuudelle. Aiemmat matkakirjat auttoivat myös nähtävyydspisteiden välisen matkan kulussa ja loivat monia erilaisia ennakko-odotuksia. Matkat eri pisteiden välissä olivat pitkiä ja hitaita, mikä sopi romantiikan ajatuksiin hitaasta tunnelmoivasta matkajasta, mutta niissä oli myös vaaran elementti, joka eli vahvasti assosiaatiassa pohjoisen kanssa. Matkakirjoihin liittyen myös kehittyvät kartat auttoivat yhä paremmin navigoimaan Islannissa, vaikkakin niiden vaillinaisuudet edelleen häittäsivät seikkailullisempia matkajia, kuten Baring-Gouldia, joka valituksistaan huolimatta onnistui löytämään Dettifossin vesiputouksen, jota ei vielä ollut kartoitettu.

Kaikki neljä matkaajaa uskoivat voivansa kuvailla millainen rotu Islannissa asui. Ennen saapumistaan Islantiin jokaisella oli jo ennako-odotuksensa vanhoista matkakirjoista, uskomuksista, yleisistä ajatuksista pohjoisesta ja kaikenlaisesta heitä koskevasta. Monet stereotyyppioista liittyivät laajemmin ajatuksiin pohjoisesta ja olivat jatkuneet jo pitkään toisten matkailijoiden teoksissa. Positiivisiin stereotyyppioihin kuului koulutus sekä lukutaito, jossa Islanti nousi edukseen muista pohjoismaista ja tästä kaikki olivat jopa samaa mieltä. Perinteisen koulutuksen sijaan Islannista korostettiin saagojen luku talviöinä. Kaikki matkaajat pystyivät myös myöntymään islantilaisten rehellisyyteen ja lainkuuliaisuuteen. Vieraanvaraisuus oli myös pohjoiseen liitetty idea, mutta Pfeiffer joidenkin aiempien matkaajien tapaan uskoi islantilaisten olevan ahneita ja sydämettämiä, josta erityisesti Miles kiivastui. Pfeifferi lukuun ottamatta matkaajat ajattelivat islantilaisten kansanluonteen todella positiiviseksi, vaikkakin menneisyydestä rappeutuneeksi. He kuitenkin ajattelivat islantilaisten olevan hyviä vieraanvaraisia ihmisiä. Baring-Gould ja Pfeiffer totesivat islantilaisten olevan todella likaisia ja kärsivän syöpäläisistä. Tämä vaikuttaisi olleen yksi harvoista stereotyyppioista jotka eivät koskeneet kaikkia pohjolan asukkeja vaan juuri islantilaisia. He olivat myös samaa mieltä islantilaisen rodun laiskuudesta ja apaattisuudesta, mikä hieman tulee Dufferinilta ja Milesiltäkin ilmi heidän ajatuksessaan islantilaisten rappeutumisesta, mutta nelikko monien aiempien matkaajien tapaan totesi tämän olevan seurausta vapauden puutteesta Tanskan vallan alla. Pfeiffer myös uskoi alkoholin olevan liiallisessa käytössä islantilaisten parissa johon muut eivät yhtyneet. Tosin kaikki muut silloin tällöin nauttivat erinäisiä alkoholijuomia ja varsinkin Dufferin vaikutti innostuvan islantilaisesta juomakulttuurista.

Pfeifferille matkassa Islantiin ympäristö ja maisemat nousivat ehdottomasti ihmisten tai historian yli. Hän oli Islannissa kokeakseen ainutlaatuista subliimia villiä Islannin luontoa. Kaikki matkaajat löysivät erinäisiä subliimeja kokemuksia vuorten huipuilta, vesiputousten reunalta, arktiselta mereltä ja niin edespäin. He kaikki myös kutsuivat miltei kaikkea Islannissa pittoreskiksi rotkoista ranskalaisten hattuihin. Koko nelikko oli selkeästi romantiikan ideoiden vaikuttamia ja halusivat kokea ja nähdä kaukaisen pohjoisen, mutta he etsivät näitä kokemuksia Grand Tourille ominaisella valmistautumisella. Aiemmat matkakirjat osoittautuivat tässäkin korvaamattomiksi. Islannin historia ja saagakirjallisuus auttoivat myös navigoimisessa ja erityisesti Baring-Gouldin ympäristö elävöityi ja sai erilaisen narratiivin hänen laajasta saagatietoisuudestaan. Kaikki matkaajat kuitenkin tiesivät Islannin historiasta ja mytologiasta, joten kellekään matka ei ollut tyhjä tältä osin.

Jokainen myös vaikutti nostalgiselta ihmisen koskemattomasta luonnosta. Kasvava nostalginen tietoisuus saagoista ja vanhasta pohjoisesta johti uuteen nousukauteen 1860-luvulla, johon tutkimukseni loppuu.

6. Lähdeluettelo

6.1 Alkuperäislähteet

Baring-Gould, Sabine: *Iceland: Its Scenes and Sagas*, London: Smith, Elder and Son, 1863

Lord Dufferin: *Letter From High Latitudes*, London: John Murray, Aldemarle Street, 1857

Lord Dufferin: *Letter From High Latitudes*, Boston: Ticknor and Fields, 1859

Miles, Pliny: *Rambles In Iceland*, New York: Charles B. Norton, 71 Chambers Street, 1854

Nordufari; or, Rambles in Iceland. The Athenæum 1411/1854, 1366-1366.

Pfeiffer, Ida: *A Visit to Iceland and the Scandinavian north*, London: Ingram, Cooke, and CO. 227 Strand, 1852

Obituary.; Death of Pliny Miles, The American Advocate of Cheap Postage. Inquest at Fort Hamilton.

New York Times's print archive –sivusto

<https://www.nytimes.com/1865/05/04/archives/obituary-death-of-pliny-miles-the-american-advocate-of-cheap.html> [haettu 15.2.2020]

Pen and Pencil Sketches of Faröe and Iceland. The Athenæum 1821/1862, 362-364

6.2 Tutkimuskirjallisuus

Agnarsdóttir, Anna: *Iceland in the Eighteenth Century: An Island Outpost of Europe?* 1700-tal 10/2013, 11-38.

Agnarsdóttir, Anna: In Search of “A Distinct and Peculiar Race of People”: the Mackenzie Expedition to Iceland, 1810. *Global Encounters European Identities*. Toim. Harris, Mary; Agnarsdóttir, Anna; Lévai, Csaba. Edizioni Plus – Pisa University Press, Pisa 2010.

Barton, H. Arnold: *Northern Arcadia: foreign travelers in Scandinavia, 1765-1815*. Southern Illinois University Press, Carbondale 1999.

Bridges, Roy: Exploration and travel outside Europe. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Toim. Hulme, Peter; Youngs, Tim. Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Brind, Susan; Harold, Jim: “At the limits of reliable information”: Finland’s Arctic borders with Sweden, Norway and Russia. *Northern Light, Landscape, Photography and Evocations of the North*. Toim. Goldie, Chris; White, Darcy. Transcript, Bielefeld 2018.

Comegna, Anthony: Barnabas Bates and the Battle for Cheap Postage: “The Rowland Hill of America”: Philatelic historian Van Dyk Macbride wrote the only significant biography of one of libertarianism’s unknown heroes.

Libertarianism –sivusto

<https://www.libertarianism.org/publications/essays/barnabas-bates-battle-cheap-postage-part-one> [haettu 20.3.2020]

Einarsson, Magnús: The Wandering Semioticians: Tourism and the Image of Modern Iceland. *Images of Contemporary Iceland: Everyday Lives and Global Contexts*. Toim Pálsson, Gísli; Durrenberger, E. Paul. University of Iowa Press, Iowa 1996.

Forbes, Véronique; Bain, Allison; Gísladóttir, Guðrún; Milek, Karen: *Reconstruction Aspects of the Daily Life in Late 19th and Early 20th-Century Iceland: Archaeoentomological Analysis of the Vatnsfórður Farm, NW Iceland*. *Archaeologia Islandica* 8/2010, 77-110.

Fridriksson, Adolf: *Sagas and popular antiquarianism in Icelandic archaeology*. Avebury, Aldershot 1994.

Glad, Clarence: The Greco-Roman Heritage and Image Construction in Iceland 1830-1918. *Iceland and Images of the North*. Ísleifsson, Sumarliði; Chartier, Daniel. Presses de l’Université du Québec, Québec 2011.

Goldie, Chris; White, Darcy: *Northern Light: Landscape, Photography and Evocations of the North*. Transcript, Bielefeld 2018.

Hansson, Heidi: *The gentleman’s north: Lord Dufferin and the beginnings of Arctic tourism*. *Studies in Travel Writing* 13/2009, 61-73.

Hooper, Glenn: The Isles / Ireland: the wilder shore. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Toim. Hulme, Peter; Youngs, Tim. Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Ísleifsson, Sumarliði: *Iceland and Images of the North*. Presses de l'Université du Québec, Québec 2011.

Ísleifsson, Sumarliði: Within or Outside Europe? Modernists and Anti-modernists Visiting Iceland in the Mid-Nineteenth Century. *Northern Myths, Modern Identities: The Nationalisation of Northern Mythologies Since 1800*. Toim. Halink, Simon. Brill, Leiden 2019

Jackson, Ed: Bibliography.

Travelers in 19th Century Iceland –sivusto.

<http://www.northernlite.ca/19thcenturyiceland/sources/bibliography.htm> [haettu 24.11.2019].

Jørgensen, Finn: The Networked North, Thinking about Past, Present, and Future of Environmental Histories of the North. *Northscapes: History, Technology, and the Making of Northern Environments*. Toim. Jørgensen, Dolly; Sörlin, Sverker. UBC Press, Vancouver 2013.

Karlsdóttir, Unnur: Iceland and the North, An Idea of Belonging and Being Apart. *Northscapes: History, Technology, and the Making of Northern Environments*. Toim. Jørgensen, Dolly; Sörlin, Sverker. UBC Press, Vancouver 2013.

Karlsson, Gunnar: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. C. Hurst & Co. Ltd., London 2000.

Kassis, Dimitrios: *Icelandic utopia in victorian travel literature*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle 2016.

Koivikko, Leila: Kuvan muodonmuutos – Matkakertomusten kuvittamisprosessi 1800-luvulla. *Kuva ja Historia*. Toim. Timo Soikkanen, Vesa Vares. Painotalo Gillot Oy, Turku 1996.

Koivunen, Leila: Romantiikan aikakauden matkailu; Maaailma muuttuu kuviksi. *Matkailijan ihmeellinen maailma: matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme*. Toim. Ahtola, Janne; Koivunen, Leila; Korpela, Katariina; Syrjämaa, Taina; Kostainen, Auvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Kostiainen, Auvo: Historical Routes Re-invented for Tourism. *Touring the past: uses of history in tourism*. Toim. Syrjämaa, Taina; Kostiainen, Auvo. Savonlinna : Joensuu : Finnish University Network for Tourism Studies, Joensuu 2008.

Kostiainen, Auvo: Oppiva matkailija; Tutkiva matkailija. *Matkailijan ihmeellinen maailma: matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme*. Toim. Ahtola, Janne; Koivunen, Leila; Korpela, Katariina; Syrjämaa, Taina; Kostiainen, Auvo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Lethbridge, Emily: *Navigating Iceland in the Nineteenth Century*. Livingmaps Review 3/2017.

Lethbridge, Emily: *The Icelandic Sagas and Saga Landscapes: Writing, Reading and Retelling Íslendingasögur Narratives*. Gripla 27/2016, 51-92.

Lim, Kheng: *Searching for the Sublime*. Brigham Young University, Provo 2016.

Maclaren, Fiona: 53 Degrees Parallel North. *Northern Light: Landscape, Photography and Evocations of the North*. Toim. Goldie, Chris; White, Darcy. Transcript, Bielefeld 2018.

Magnússon, Siguður: *Wasteland with Words*. Reaktion Books Ltd, London 2010.

Michaels, Jennifer: An Unusual Traveler: Ida Pfeiffer's Visit to the Holy Land in 1842. *Quest –sivusto*

<http://www.quest-cdecjournal.it/focus.php?id=340> [haettu 7.5.2020]

Nivala, Asko: Tulevaisuuden Raunioilla: Nostalgia saksalaisessa varhaisromanttikassa. *Kaipaava moderni: Nostalgian ja utopian kohtaamisia Euroopassa 1600-luvulta 2000-luvulle*. Grönholm, Pertti; Paalumäki, Heli. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku 2015.

Olwig, Kenneth: *Nationalist heritage, sublime affect and the anomalous Icelandic Landscape concept*. Norwegian Journal of Geography 69/2015, 277-287.

Rubiés, Joan: Travel Writing and Ethnography. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Toim. Hulme, Peter; Youngs, Tim. Cambridge University Press, Cambridge 2002.

Santos, Maria; Matos, Ana; Bernarde, Maria: Tourism Guidebooks and the Emergence of Contemporary Tourism in Portugal. *Touring the past: uses of history in tourism*. Toim. Syrjämaa, Taina; Kostiainen, Auvo. Savonlinna : Joensuu : Finnish University Network for Tourism Studies, Joensuu 2008.

Syrjämaa, Taina; Kostiainen, Auvo; Matkailualan verkostoyliopisto: *Touring the past: uses of history in tourism*. Savonlinna : Joensuu : Finnish University Network for Tourism Studies, Joensuu 2008.

Syrjämaa, Taina: Selling History to Tourists: Advertising the Past as a Tourist Attraction in Early Twentieth Century Italy. *Touring the past: uses of history in tourism*. Toim. Syrjämaa, Taina; Kostiainen, Auvo. Savonlinna : Joensuu : Finnish University Network for Tourism Studies, Joensuu 2008.

Vasey, Daniel: Premodern and Modern Constructions of Population Regimes. *Images of Contemporary Iceland: Everyday Lives and Global Contexts*. Toim Pálsson, Gísli; Durrenberger, E. Paul. University of Iowa Press, Iowa 1996.

Watt, Helga: Ida Pfeiffer: *A Nineteenth-Century Woman Travel Writer*. The German Quarterly 64/1991, 339-352

Wawn, Andrew: The Grimms, The Kirk-Grims, and Sabine Baring-Gould. *Constructing Nations, Reconstructing Myth*. Toim. Wawn, Andrew; Johnson, Graham; Walter, John. Brepols, Turnhout 2007.

Wawn, Andrew: *The Vikings and the Victorians, inventing the old north in 19th-century Britain*. D.D. Brewer, Cambridge 2000.

Zacharasiewicz, Waldemar: The theory of Climate and the North in Anglophone Literatures. *Images of the North: Histories, Identities, Ideas*. Jakobsson, Sverrir. Brill, Amsterdam – New York 2009.